

MED DEN ENE FOTEN I FRIHET OG DEN ANDRE I FENGSEL

En kvalitativ undersøkelse av innsattes
refleksjoner omkring straffegjennomføring i
norsk overgangsbolig

Kine Littmann Skomakerstuen

Veiledere

Solveig Botnen Eide og Terje Emil Fredwall

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen.
Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de
metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.*

Universitetet i Agder, 2016
Fakultet for Samfunnsvitenskap
Institutt for Sosiologi og sosialt arbeid

Foto: Privat

MED DEN ENE FOTEN I FRIHET OG DEN ANDRE I FENGSEL

En kvalitativ undersøkelse av innsattes
refleksjoner omkring straffegjennomføring i
norsk overgangsbolig

SAMMENDRAG

Straffen her i landet er frihetsberøvelse. Så hva skjer med de fengslede under straffegjennomføringen når de får mer ”frihet” i den daglige rutinen? Det vil denne masteroppgaven gi et innblikk i, da den diskuterer positive og negative sider ved en mer åpen form for straffegjennomføring, belyst gjennom intervjuer av innsatte i norsk overgangsbolig.

ENGLISH SUMMARY

With one foot in freedom and the other foot in prison - A qualitative study of inmates in a Norwegian low security prison. What happens to prisoners when they get more “freedom” in their daily routine? This study will discuss the positive and negative aspects of this open prison institution, described by inmates in Norwegian low security prison

Sammendrag

Hvordan beskriver og reflekterer de domfelte i en overgangsbolig omkring gjennomførelse av straff? Denne oppgaven handler om *domfelte* i norsk overgangsbolig og hvilke refleksjoner de har knyttet til straffegjennomføring innenfor denne fengselsinstitusjonen. Det ble benyttet individuelle dybdeintervjuer med åtte domfelte for å belyse studiens problemstilling, og informantene var i aldersgruppe 20 - 60 år. Samtlige i utvalget gjennomførte lengre dom på intervjutidspunktet, og flere av de som valgte å delta hadde ulike kriminalitetsbakgrunner som blant annet narkotika, vold, kidnapping, tortur, ulike former for vinningskriminalitet, ulovlig nedlastning, sedelighetsforbrytelser, overtredelser i trafikken eller barnevernssaker.

Intervjuene ble analysert ved hjelp av Kirsti Malteruds systematiske tekstkondensering. Det er benyttet faglitteratur, lovverk og offentlige publikasjoner for å svare på oppgavens problemstilling og ved diskusjon av studiens resultater. Grunnleggende teoretiske verktøy fra Pierre Bourdieus habitusbegrep, Erving Goffmans teori om rollespill og selvpresentasjon og Michel Foucaults hyrdemaktteori er benyttet som teoretiske ressurser i oppgaven. I tillegg har annen faglitteratur og teorier bidratt i drøfting omkring de innsattes opplevelser av straffegjennomføring i overgangsbolig.

Informantenes refleksjoner rundt sin straffegjennomføring viste både positive og negative erfaringer, og det fremkom varierende beskrivelser omkring sentrale begrep som *straff* og *frihet*. Tre ulike kategorier kom fram av analysen; refleksjoner omkring økt grad av frihet i overgangsbolig, refleksjoner omkring muligheten for oppgjør med seg selv og andre, samt refleksjoner omkring overgangsboligens innvirkning på de domfeltes tilbakeføring til samfunnet. Utvalget så på økt grad av frihet under straffegjennomføring som både utfordrende og rehabiliterende, og flertallet opplevde at det var enklere å oppnå forsoning med andre og seg selv under straffegjennomføring i overgangsbolig enn i øvrige fengsel. I tillegg ble det belyst både positive og negative tanker omkring det å vende tilbake til hverdagen etter straffegjennomføringen.

Studien konkluderer med at det var store individuelle forskjeller blant de innsatte i overgangsboligen, noe som bidro til varierende oppfatning av hva informantene opplevde som straff. Flere av informantene opplevde overgangsboligen som et fengsel som i større grad

åpnet opp for forberedelse til livet etter straffegjennomføring. Dette innebar at de enklere kunne gjenoppta kontakt med familie, bedre kunne tilrettelegge for bolig, lettere kunne tre inn i skole og arbeid, samt å bedre kunne legge til rette for tiltak som opplevdes som nødvendig for tilbakeføring til samfunnet. Det er behov for mer, både kvantitativ og kvalitativ forskning rundt oppgavens tema, for å gi en bedre forståelse omkring overgangsboligens funksjon.

Forord

Oppgaven er skrevet ved Fakultet for samfunnsvitenskap, på instituttet for sosiologi og sosialt arbeid ved Universitetet i Agder. Instituttet er kjent for å ha en bred, så vel som spisset kompetanse innen både kvantitative og kvalitative tilnærminger.

Jeg har i denne oppgaven tatt skrittet inn i en ny kvalitativ verden, noe som har vært svært spennende og lærerikt. Analyseteknikken jeg benyttet meg av, gjorde at jeg kunne kombinere struktur med det som interesserer meg aller mest: *mennesket!* Det å få muligheten til å studere mennesket innenfor denne interessante fengselsinstitusjonen *overgangsbolig*, har gitt meg nye perspektiv på hvordan jeg ser samfunnet som helhet.

Jeg har bakgrunn i fra folkehelsearbeid og kriminalomsorgen og har jobbet med mange ulike grupper i samfunnet. Det var kombinasjonen av min stilling som friluftkonsulent og ekstrabetjent som satte meg på sporet av *overgangsbolig*. Det første som slo meg var: *hvorfor har jeg ikke hørt om dette før?* Jeg tør å påstå at alle har hørt om fengselet, men få har hørt om overgangsbolig. Dersom resultater fra studien frembringer ny viten, kan det bidra til videreutvikling av tiltaket eller inspirere til vurdering om å starte opp tilsvarende overgangsboliger i flere kommuner.

Takk

Jeg vil først og fremst takke mine informanter for fine samtaler og for at dere ville stille opp, å dele deres historier og erfaringer med meg. Deres bidrag har gitt meg den innsikten jeg trengte for å gi denne oppgaven de nyansene den fortjener- tusen hjertelig takk! Takk til mine dyktige veiledere Solveig Botnen Eide og Terje Emil Fredwall. Dere har på kort tid fått se mine beste og verste sider, og på mange måter kunne jeg fortsatt denne spennende oppgaven lengere med dere som veiledere, men nå er det godt å omsider bli ferdig! Takk til den imøtekommende og behjelpelige fengselsledelsen, som sammen med NSD og Kriminalomsorgen ga meg mulighet til å foreta denne undersøkelsen. En stor takk studievenner, romkamerater, *familien*, Hanne, og Tone - som har vist meg at ingen motbakker er for tunge for en siste spurt. Helt til sist, en spesiell takk til mine foreldre, Synnøve Littmann og Per Ove Skomakerstuen. Uten dere hadde det ikke vært mulig å gjennomføre.

Innholdsfortegnelse

<i>Sammendrag</i>	3
<i>Forord</i>	5
<i>Takk</i>	5
Kapittel 1	9
1.0 <i>Innledning</i>	9
1.1 <i>Problemstilling</i>	10
1.2 <i>Oppgavens relevans</i>	10
1.3 <i>Avgrensning og presisering</i>	13
1.4 <i>Avklaring av begrepsbruk i oppgaven</i>	14
1.5 <i>Oppgavens struktur</i>	15
Kapittel 2	16
2.0 <i>Overgangsbolig</i>	16
2.1 <i>Overgangsboligens juridiske bakgrunn og kontekst</i>	16
2.1.1 <i>Lov og styringsdokumenter</i>	17
2.2 <i>Hva tilbyr Norges overgangsboliger?</i>	20
2.2.1 <i>Hvem kan søke om plass i overgangsbolig i Norge?</i>	20
<i>Tabell 1.0. Overgangsboligens krav til målgruppen</i>	21
2.2.2 <i>Hvor kan man gjennomføre fengselsstraffen?</i>	22
2.2.3 <i>Hva er overgangsboligens interne mål?</i>	22
Kapittel 3	23
3.0 <i>Teori</i>	23
3.1 <i>Frihet</i>	23
3.2 <i>Straff</i>	25
<i>Straff som en del av forsoningen</i>	26
3.3 <i>Habitus - Bourdieu</i>	27
<i>Sosial kapital</i>	27
3.4 <i>Presentasjonen av selvet – Goffman</i>	28
3.5 <i>Hyrdemakt -Foucault</i>	29
<i>Den tradisjonelle hyrdemakt</i>	29
<i>Den vestlige velferdsstatens moderne hyrdemakt</i>	30
3.6 <i>Oppsummering</i>	31
Kapittel 4	32
4.0 <i>Foreliggende forskning</i>	32
4.1 <i>Faser for fremvekst av rehabiliteringstankegangen</i>	32
4.2 <i>Den norske fangebefolkningen</i>	33
4.3 <i>Straff og rehabilitering</i>	34
4.4 <i>Overgangsbolig og arbeidsdrift som rehabiliteringstiltak</i>	37
4.5 <i>Oppsummering</i>	38
Kapittel 5	39
5.0 <i>Metodisk tilnærming</i>	39
5.1 <i>Avklaring av egen forforståelse</i>	39
5.1.1 <i>Meg selv som aktør</i>	40
5.2 <i>Kvalitativ metode</i>	40
5.3 <i>Kvalitativt dybdeintervju</i>	42
5.3.1 <i>Utarbeiding av intervjuguide</i>	42
<i>Tabell 2.0 Temaguide</i>	42
5.3.2 <i>Forberedelse til intervjuene</i>	43
	6

5.3.3 Utvalget	43
<i>Tabell 3.0. Inklusjonskriterier</i>	44
<i>Figur 1.0 Presentasjon av utvalg og dommen de sitter for ved intervjutidspunktet, vist i antall informanter</i>	44
<i>Tabell 4.0 Utdanningsnivå, sysselsettelse og planlagt utdanning eller arbeid etter soningen</i>	45
5.3.4 Rekruttering av informanter	45
5.3.5 Gjennomføring av intervju	46
5.4 Etiske betraktninger	46
5.4.1 NSD og Kriminalomsorgen	46
5.4.2 Relasjonen og møtet mellom forsker og forskningsdeltaker	47
5.4.3 Transkripsjon	48
5.5 Grunnlagsbetingelser for vitenskapelig forskning	48
5.5.1 Vitenskapelig kunnskap - Refleksivitet, Reliabilitet & Validitet	48
5.6 <i>Analyse: Systematisk tekstkondensering</i>	49
Trinn 1: Helhetsinntrykk - Fra villnis til temaer	50
Trinn 2: Meningsbærende enheter - Fra temaer til koder.	51
Trinn 3: Kondensering - Fra kode til mening.	51
Trinn 4: Sammenfatning - Fra kondensering til beskrivelser og begreper.	52
Kapittel 6	53
6.0 Resultat	53
<i>Tabell 5.0. Informantene og dommen de selv oppga på intervjutidspunktet</i>	53
6.1 Frihet og frihetsberøvelse	54
6.1.1 Frihet som opplevd rehabilitering	55
6.1.2 Frihetsberøvelse som opplevd straff	58
6.1.3 Frihetsberøvelse som opplevd rehabilitering	59
6.1.4 Frihet som opplevd straff	60
6.2 Oppgjør	61
6.2.1 Oppgjør med andre	61
6.2.2 Oppgjør med seg selv	62
6.3 Tilbake til samfunnet	63
6.3.1 Tilbake til relasjoner	64
6.3.2 Tilbake til arbeidsliv	66
Kapittel 7	67
7.0 Diskusjon	67
7.1 Oppsummering av studiens funn	67
7.2 Frihet og frihetsberøvelse som rehabilitering og straff	68
7.3 Oppgjør med seg selv og andre	71
7.4 Tilbake til relasjoner og arbeid	73
7.5 Metodiske overveielser	74
7.5.1 Studiens refleksivitet	74
7.5.2 Studiens relevans	76
7.5.3 Studiens validitet	77
7.6 Oppsummering	78
Kapittel 8	80
8.0 Konklusjon og videre forskning	80
Referanser	81

Vedlegg	88
V1 Informasjonsbrev og forespørsel om deltagelse	88
V2 Samtykkeerklæring	90
V3 Prosjektvurdering - Personvernombudet	91
V4 Godkjenning NSD	92
V5 Godkjenning fra Kriminalomsorgen	94
V6 Semistrukturert intervjuguide	96
V7 Overgangsboligens kartleggingsintervju	97

Kapittel 1

1.0 Innledning

Denne oppgaven handler om *domfelte* i norsk overgangsbolig og hvilke refleksjoner de gjør seg om straffegjennomføring innenfor denne fengselsinstitusjonen. I fengslene i Norge er det ulike nivåer av sikkerhet, og overgangsbolig er på laveste sikkerhetsnivå. *Frihetsberøvelse* ved bruk av fengsel er den norske rettsstatens strengeste straffereaksjon (Fredwall, 2015, s. 76). I overgangsbolig stilles det samtidig krav til at fengslede er ute i *friheten*. Det vil si at den fengslede må være sysselsatt utenfor fengselet, for å ha mulighet til å gjennomføre fengselsstraffen der. Oppgavens hovedanliggende er å rette søkelyset mot overgangsbolig, med utgangspunkt i hvordan de domfelte opplever straffegjennomføringen innenfor denne fengselsinstitusjonen, samt hvilke muligheter og begrensninger overgangsboligen gir.

Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225) heter stortingsmeldingen som Kriminalomsorgen har jobbet med for at domfelte skal ha noe å gå til etter løslatelse. Det kan være en jobb, utdanning, bolig, eller et positivt og sosialt nettverk, i korte trekk beskrevet som *tilbakeføringsgarantien* av daværende Justis- og politidepartementet. Stortingsmeldingen (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225) var til dels en statusrapport til Stortinget og dels et styringsdokument for underliggende etater, og hensikten med *tilbakeføringsgarantien* har vært å minske tilbakefall til ny kriminalitet, som videre kan minske kriminalitet, samt minske ofrene for kriminaliteten og bidra til at løslatte lettere skal kunne leve lovlydige liv. Garantien ga ikke de domfelte nye rettigheter, men var en politisk ambisjon og en forpliktelse regjeringen påtok seg, om å bidra til at straffedømte også kunne ta del i det alle borgere har rett til, herunder skole, arbeid, NAV, helse og ulike kulturelle og sosiale tilbud. Stortingsmelding nr. 37 (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225) er ikke lenger gjeldende for ny regjering, men den har vært styrende for arbeid innenfor kriminalomsorgen i tidsrommet informantene har gjennomført straff, og vil derfor benyttes som et sentralt dokument i oppgaven. Solberg-regjeringen har videreført både straffens virkninger og verdigrunnlaget fra Stortingsmelding nr. 37 (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225) i *kriminalomsorgsmeldingen* (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 5-54).

Gjennom dybdeintervjuer belyses og utdypes refleksjoner knyttet til erfaringer og opplevelser fra overgangsboligen, og hvilke *muligheter* og *begrensninger* de innsatte står ovenfor når de

gjennomfører straff i en fengselsinstitusjon som tillater de å gå ut i *friheten* på egenhånd. Deler av emne har lite tilgjengelig forskning, og det er et ønske om at denne studien vil kunne bidra til at fagpersoner får belyst innsattes positive og negative erfaringer med en slik form for straffegjennomføring. Dette har ført til følgende problemstilling:

1.1 Problemstilling

Hvordan beskriver og reflekterer fengslede i en overgangsbolig omkring gjennomføring av straff?

Problemstillingen er utforsket gjennom tre forskningsspørsmål:

1. Hvordan beskriver og reflekterer fengslede omkring større grad av *frihet* i straffegjennomføringen?
2. Hvordan beskriver og reflekterer fengslede omkring muligheten for *oppgjør* under straffegjennomføringen?
3. Hvordan beskriver og reflekterer fengslede omkring muligheten for leve et *lovlydig* liv i fremtiden?

1.2 Oppgavens relevans

I boken *Moralske borgere* (Leer-Salvesen & Mesel, 2016) diskuterer og reflekterer forfatterne etiske utfordringer samfunnet vårt står ovenfor i årene som kommer, i en kultur som blir stadig mer mangfoldig og pluralistisk. Paul Leer-Salvesen er teolog og forfatter og har gitt ut flere bøker om temaer omkring mennesket og straff (Leer-Salvesen, 1991), soning, forsoning (Leer-Salvesen, 2009), og tilgivelse (Leer-Salvesen, 1999). I boken *Moralske borgere* spør han hvordan vi skal fordele plikter, ansvar, velferd og goder (Leer-Salvesen & Mesel, 2016). Både innenfor den politiske debatten og de kulturelle dialogene trenger vi etisk refleksjon for å kunne få frem stemmer i de offentlige samtalene (Leer-Salvesen & Mesel, 2016, s. 9). I denne oppgaven ønsker jeg å gi fengslede i overgangsbolig en stemme og løfte fram hvilke beskrivelser og refleksjoner de har omkring straffegjennomføringen.

Det er gjort en god del forskning på innsattes syn på straff (Sykes, 1958; Crewe, 2005, 2011; Ugelvik, 2010; Shammass, 2014), men det er mindre tilgjengelig forskning knyttet til overgangsbolig, og ingen forskning som tar for seg studiens problemstilling. Forskning og teori gir ulike forklaringer på hva som er typisk karakteristika ved fengselet, og innen fengselsfaglig forskning finnes det mange potensielle tilnærminger man kan benytte seg av.

Ulike samfunnsvitere, sosiologer, kriminologer og rettssosiologer har stilt seg kritiske til bruk av fengsel, og en av de mest sentrale kritikerne var den norske sosiologen og kriminologen Nils Christie (1982a). Christie var en av flere representanter som ønsket fengselsreform for å redusere fengsler og fengselsvesenet (Mathiesen, 2007). Representantene for denne tankegangen dannet en reformbevegelse som ønsket mer humane, og mer effektive systemer for å behandle, rehabiliterer og hjelpe de fengslede (KROM, 2000). Sosiolog Thomas Mathiesen deler dette synet på fengsel, og i boken *Kan fengsel forsvares?* (2007) gjør Mathiesen opp status for de offisielle begrunnelsene for fengsel. Her tar Mathiesen for seg troen på rehabilitering av fangen, teorien om allmennpreventiv eller avskrekkende virkning, troen på uskadeliggjøring av fangen, samt tanken om fengsel som rettferdig gjengjeldelse. Mathiesen (2007) konkluderer likevel med at ingen av disse teoriene kan forsvare fengselet, og ytrer et ønske om en radikal nedbygging av fengselssystemet. Overgangsboligen er en ny fengselsinstitusjon i et historisk perspektiv, med stort fokus på rehabilitering, og det vil derfor være interessant å utforske de fengslede syn på denne type straffegjennomføring, og om dette synet gjenspeiler Christie og Mathiesens humane reformbevegelse.

I 1940 ga Donald Clemmer ut boken *The Prison Community*, hvor han hevdet at de innsatte ble utsatt for en *prisoniseringsprosess* under fengselsoppholdet (Clemmer, 1940; Olaussen, 2015). Prisonisering, slik Clemmer (1940) definerte begrepet, innebar at det foregikk en assimileringssprosess blant de innsatte innenfor fengselsmurene, slik at de i større eller mindre grad internaliserte ”...*the folkways, mores, customs, and general culture of the penitentiary*” (Clemmer, 1940, s. 299). Denne prisoniseringsprosessen handler om at innsatte ofte involveres i læreprosesser som gjør de enda dårligere skikket til å mestre livet som lovlydig, ved at de lærer seg det kriminelle håndverket (Crewe, 2005, s. 144-204; Olaussen, 2015, s. 276). Et normativt begrep for denne læringsprosessen er *kriminalskole* (Olaussen, 2015), som dreier seg om at de tilegner seg begrep, forklaringsmønstre, måter å samhandle på og en ideologi som kolliderer med den som vanligvis er gjeldende ute i storsamfunnet (Crewe, 2005, s. 179). Det vil være av relevans å utforske om denne prisoniseringsprosessen oppleves like tydelig ved straffegjennomføring i overgangsbolig, da dette går imot overgangsboligens hensikt.

Thomas Ugelvik har foretatt viktige bidrag innen fengselsforskningen i Norge (Ugelvik, 2011). Ugelvik fullførte sin Phd i 2010 med avhandlingen *Å være eller ikke være en fange: Frihet*

som praksis i et norsk mannsfengsel og retter primært sitt fokus mot de innsatte i fengselet. Ugelvik hevdet at fangene hadde et ønske om å være et annet sted enn i fengselet, og at de få rømningshistoriene som fant sted ga de en bekreftelse på at det var de selv som ”egentlig” hadde kontrollen i fengselet. Ifølge Ugelvik liker innsatte å tenke at den som må ut, kommer seg ut, selv om konsekvensene blir store. Dette gjør at fangene ikke må ut, og slik skaper fangene seg om til fanger som har *valgt å bli*. Enhver dag man våkner i sin celle, er en dag man har valgt å ikke stikke av i løpet av natten. Ugelviks studie fant sted i et fengsel med høyere grad av sikkerhet enn norske overgangsboliger, og det vil derfor være interessant å se om det kan dras sammenligninger til denne studiens utvalg.

Terje Emil Fredwall (2015) har forsket på fengselsbetjentrollen og retter fokus mot ansattes rolle i fengselet. Fredwall fullførte sin Phd med fengselsbetjentrollen som hovedtema, og i boken *Murer og moral: En bok om straff, verdier og fengselsbetjenter* beskriver han spennet mellom det å være medmenneske og fengselsvokter, og hvordan de må ta hensyn til mandatet fra samfunnet, så vel som sine egne tanker og følelser. Sosiolog Yngve Hammerlins (2008) tematikk omkring rehabiliterings- og omsorgsideologien i fengselet er sentral når han diskuterer om rehabilitering og straff er motstridende ideologier i fengselet. Forskningen som presenterer her vil også forsøke å belyse aspekter ved forholdet mellom innsatte og ansatte.

Meld. St. 37 (2007-2008) og Meld. St 12 (2014-2015) er av reel betydning for denne oppgaven. Hovedsakelig benyttes Meld. St. 37 (2007-2008) da denne har tatt for seg hvordan de politiske visjonene for kriminalomsorgen i tidsrommet før undersøkelsen, samt det norske fengselets samarbeidende behandling- og rehabiliteringstiltak. Den siste Stortingsmeldingen (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 5-54) sier også noe om de verdier og prinsipper som ligger til grunn for straffereaksjonene og som det har vært tverrpolitisk enighet om i Stortinget. Et annet dokument som også skal trekkes frem er straffegjennomføringsloven (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 10- § 45), da den legger premissene for overgangsboligen. En fengselsstraff skal være en berøvelse eller en innskrenkning av frihet, og ikke tap av andre grunnleggende menneskerettigheter (Kriminalomsorgen, 2016a), og Straffelovens formålsparagraf, § 2, lyder: *”Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold”* (Straffegjennomføringsloven, 2001). Ugelvik (2011) hevdet at det utøves stor makt

over enkeltmennesker i fengsel under straffegjennomføring, og det vil derfor være relevant å undersøke om overgangsboligens innsatte har refleksjoner omkring maktaspekter i tilknytning til sin straffegjennomføring.

Straffegjennomføring og dens virkning har vært hyppig forsket på, og da særskilt i høysikkerhetsfengsel. Overgangsbolig og andre lavsikkerhetsfengsel har mindre tilgjengelig forskning omkring sitt virke. En av de som har forsket på lavsikkerhetsfengselets virkning på de innsatte er Victor Lund Shammas (2014). Shammas jobber for tiden med et doktorgradsprosjekt om fengselsstraff i Norden og California og har gjennomført feltarbeid i et åpent fengsel i Norge, karakterisert som ”verdens mest humane fengsel” (Shammas, 2014). Undersøkelsen er basert på tre måneder med etnografisk feltarbeid, og semi-strukturerte intervjuer med innsatte. Shammas sin studie vil være et sentralt dokument for sammenligning til denne studiens resultater.

Denne oppgavens relevans har også fotfeste i det store antallet mennesker som gjennomfører straff i Norge, og at studier som gjør kvalitative undersøkelser i norsk kriminalomsorg vil kunne bidra til bedre innsikt i straffens betydning for de innsatte i overgangsbolig. I 2015 lå gjennomsnittet på cirka 9300 mennesker som ble satt i fengsel hvert år, og det er til enhver tid cirka 3900 innsatte i norske fengsler (Kriminalomsorgen, 2016b). Som innsatt i et norsk fengsel har man, bortsett fra frihetsberøvelsen, de samme rettighetene som andre norske borgere (Storvik, 2011). En kvalitativ studie med dybdeintervjuer, kan bidra til å gi økt forståelse av hva det er som fungerer, eller eventuelt ikke fungerer for innsatte i norske overgangsboliger (Malterud, 2013; Repstad, 2007; Thagaard, 2013).

1.3 Avgrensning og presisering

Straffegjennomføring i overgangsbolig kan innvilges etter at en del av straffen er gjennomført i fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå (Straffegjennomføringsloven, 2001). Overføring direkte fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå er tillat hvis vilkårene for overføring fra fengsel med lavere sikkerhetsnivå er oppfylt, og innsatte med dommer over to år må ha oppnådd ordinær permisjonstid, jf. forskrift til Straffegjennomføringsloven § 3-30 femte ledd (Straffegjennomføringsloven, 2001). Dette innebærer at utvalget må ha gjennomført 2/3 av dommen i et ordinært fengsel (Straffegjennomføringsloven, 2001). Studiens utvalg består av både menn og kvinner som gjennomfører fengselsstraff i overgangsbolig. For å verne om

informantenes identitet, vil det ikke fremgå hvilken overgangsbolig som er undersøkt. Studien er ikke en evaluering av overgangsboliger eller av menneskene som er tilknyttet denne fengselsinstitusjonen, men informasjonen som fremkommer vil være nyttig for å belyse informantenes opplevelser og erfaringer med overgangsboligen. Fengselets oppbygging, konstruksjon, funksjon og mening vil ikke ha en spisset presisering, selv om dette kunne bidratt til en dypere og mer helhetlig forståelse av overgangsbolig (Becker, 1967).

Noen vil hevde at en problemstilling aldri kan bli for smal (Ryen, 2013), likevel er det valgt en *åpen* problemstilling for denne oppgaven, inspirert av Kirsti Malterud (2013). Valget har medført en unik åpning for å utforske spennende og interessante temaer, samt anledning til å skaffe informasjon om menneskers erfaringer. Utforming og presisering av hovedproblemstillingen har blitt til i løpet av studien, med utgangspunkt i de operasjonaliserte og avgrensede forskningsspørsmålene. Forskningsspørsmålene sprang ut av intervjuguiden og det første forskningsspørsmålet har til hensikt å undersøke hvordan informantene *reflekterer og beskriver det å få større grad av frihet i overgangsbolig*. Det andre forskningsspørsmålet undersøker de fengslede refleksjoner omkring *muligheten for oppgjør under straffgjennomføringen*. Det tredje forskningsspørsmålet omhandler de fengslede beskrivelser og refleksjoner omkring *tilbakeføring til samfunnet*. Det sistnevnte, tredje forskningsspørsmålet tar for seg *veien videre*, og da med tanke på eventuelle *utfordringer i forbindelse med løslatelse*, samt de fengslede *forventinger og framtidsutsikter*.

1.4 Avklaring av begrepsbruk i oppgaven

Informant: omtales som *innsatt, tidligere varetektsfengslet, domfelt* eller *fengslede* i oppgaven. I resultatkapittelet benyttes betegnelsen *informant* konsekvent da kapittelet omhandler beskrivelser og refleksjoner gitt av utvalget. Informantene omtales med *dom*, hvis det er relevant for kondensatene i resultatkapittelet.

Straffgjennomføring: Alle informantene i utvalget er domfelt, som vil si at de gjennomfører en fengselsstraff som de er pålagt ved dom.

Straff: *“Et onde som staten i egenskap av rettsordenens håndhever tilføyer en lovovertreder på grunn av overtredelsen og i den hensikt at det skal føles som et onde”* (Straff – jus, 2014).

Betydningen av begrepet *straff* er mye omdiskutert, og med det også bruk av onde-begrepet, noe som beskrives nærmere under oppgavens kapittel 3.0.

Frihet: “*En tilstand av suverenitet eller selvstyre for et individ, en gruppe individer, eller et politisk system. Frihet er med andre ord det motsatte av å være hindret, kontrollert, tvunget, eller hersket over*” (Frihet, 2013). Betydningen av begrepet *frihet* i denne oppgaven vil bli nærmere beskrevet under kapittel 3.0.

1.5 Oppgavens struktur

Ettersom fokuset her er rettet mot straffegjennomføring i overgangsbolig, vil det være nødvendig å gi en presentasjon og beskrivelse av institusjonen *overgangsbolig*, med dens politiske og juridiske rammer, beskrevet i kapittel to. Studiens tredje kapittel presenterer oppgavens teoretiske ressurser. Her blir det redegjort for sentrale teorier, perspektiver og tilnærminger som er valgt med henblikk til analysen og fortolkning av datamaterialet. Grunnleggende teoretiske begreper som har bidratt i utforskning av oppgavens problemstilling er Pierre Bourdieu og habitusbegrepet (Bourdieu, 1986, 1990, 1996 a, 1996 b, 1999), Michel Foucault og hans hyrdemaktteori (Foucault, 2002, 2009) og Erving Goffmans fokus på *rollespill og selvpresentasjon* (Goffman, 1959, 1971, 1992). Frihetsbegrepet er belyst av Jean Jean-Paul Sartre (1964), samt Gunnar Aakvaag (2013), og Paul Leer-Salvesen (2009) er benyttet for å forklare straff som mulighet for *oppgjør*. I kapittel fire beskrives relevant forskning og teori. Viktige ressurser her er blant annet Ben Crewe (2005, 2009, 2011), Thomas Mathiesen (2007), Thomas Ugelvik (2011), Kristian Mjåland (2013), Victor Lund Shammass (2014) og Terje Emil Fredwall (2015). Kapittel fem er oppgavens metodekapittel og presenterer metodevalget kvalitativ forskningsmetode. Det vil bli gjort rede for valg av individuelle intervjuer for innhenting av datamaterialet, samt refleksjoner og erfaringer som er gjort gjennom forskningsprosessen. Kapittelet gir en presentasjon av informantene som deltok i undersøkelsen, før det redegjøres for oppgavens gyldighet og pålitelighet. Avslutningsvis i metodekapittelet presenteres bearbeidelsen og analyseprosessen tilknyttet det empiriske datamaterialet, ut ifra Kirsti Malteruds systematiske tekstkondensering (Malterud, 2013). I kapittel seks presenteres studiens resultater ut overskriftene: *Frihet og frihetsberøvelse, oppgjør og tilbake til samfunnet*. I kapittel syv vil funnene fra kapittel seks diskuteres i lys av teori og tidligere forskning for å gi svar på studiens hovedproblemstilling. Til slutt, i kapittel åtte, samles trådene i en oppsummering, med forslag til videre forskning.

Kapittel 2

2.0 Overgangsbolig

Overgangsbolig er et lavsikkerhetsfengsel, med egne mål og retningslinjer (Straffegjennomføringsloven, 2001). Det åpnes for mer utgang fra overgangsbolig enn det gjør fra fengsel med lavere sikkerhetsnivå og det er mindre kontroll. Innholdsmessig fokuseres det enda mer på bo- arbeids- og sosialtrening, men ellers er reglene like andre fengsel med lavere grad av sikkerhet. Reglene for overgangsbolig følger av Straffegjennomføringsloven § 15, tredje ledd pkt. 3.11. I tillegg er det utgitt et rundskriv som omhandler lengden av oppholdet i overgangsbolig (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2014). Kapitlet presenterer overgangsboligens juridiske bakgrunn og kontekst, for å innledningsvis gi en overordnet forståelse av hvor overgangsboligen er plassert på statlig nivå. Herunder presenteres forarbeidet til Straffegjennomføringsloven (Innst. O. Nr. 60, 2000-2001), Straffegjennomføringsloven (2001) og Melding nr. 37 til Stortinget (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225).

Meld. St. 37 (2007-2008, s. 7-225) har vært styrende for arbeidet innenfor kriminalomsorgen i tidsrommet informantene har gjennomført straff, og trekkes derfor frem som et sentralt dokument. Den tar for seg hvordan de politiske visjonene for kriminalomsorgen, samt det norske fengselets samarbeidende behandling- og rehabiliteringstiltak. Solberg-regjeringen har videreført både straffens virkninger og verdigrunnlaget fra den tidligere Stortingsmeldingen (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225), i kriminalomsorgsmeldingen fra 2014 (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 5-54). Den siste kriminalomsorgsmeldingen sier ingenting om overgangsbolig, men omhandler de verdier og prinsipper som ligger til grunn for straffereaksjonene og som det har vært tverrpolitisk enighet om i Stortinget (Meld. St. 12 (2014-2015), s. 5-54). Stortingsmeldingen tar hovedsakelig for seg kriminalomsorgens kapasitetsutnyttelse og vil derfor ikke trekkes videre inn i kapitlet om overgangsbolig.

2.1 Overgangsboligens juridiske bakgrunn og kontekst

Overgangsboligene ble tidligere benyttet som hybelhus og frigangshjem, før de ble innført som overgangsboliger i 2002 etter Straffegjennomføringsloven (2001). Lovproposisjon Ot.prop.nr.5 (2000-2001) foreslo opprinnelig en *felles* målsetting for friomsorgen og

fengselsvesenet, og argumenterte da for benevnelsen *overgangsfengsler*. Den endelige betegnelsen ble *overgangsbolig* etter at flertallet i justiskomiteen argumenterer for *benevnelsen overgangsbolig* (Innst. O. Nr. 60, 2000-2001, s. 10). Overgangsboligene skal ha klare kontrollopplegg, men være mindre restriktive enn fengsler med lavere sikkerhetsnivå, slik at innsatte får den nødvendige handlefrihet for overgang fra fengsel til det sivile samfunnet (Storvik, 2011). De domfelte skal ikke overføres fra øvrige fengsler dersom formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner taler mot det, eller hvis det er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2014). Overføringen til overgangsbolig må være hensiktsmessig for å fremme en positiv utvikling og for å motvirke ny kriminalitet (Straffegjennomføringsloven, 2001).

2.1.1 Lov og styringsdokumenter

- Straffegjennomføringsloven (2001)
- Stortingsmelding nr. 37 (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225).

To sentrale dokumenter for kriminalomsorgen har de siste årene vært Straffegjennomføringsloven (2001) og Stortingsmelding nr. 37 (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225).

Tidligere ble straff, eller sanksjonen som følger etter lovbrudd beskrevet som et *onde*, og den tradisjonelle definisjonen av *straff*, forklares slik:

”Straff er et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertredeisen, i den hensikt at han skal føle det som et onde” (Andenæs, Matningsdal & Rieber-Mohn, 2004, s. 10).

Definisjonen av straff som å påføre et *onde*, kritiseres for å være en abstraksjon, av Nils Christie (1982b), for hva er egentlig et *onde* som man skal føle som et *onde*? Christie hevder at ”*onde*” virker tilslørende og at eufemismene i språket gjør det lett å glemme alvorret som ligger i straffen. Stortingsmelding nr. 37 (2007 - 2008) spesifiserer at det er *frihetsberøvelse* som er straff, men også at ”*straffegjennomføringen ikke skal være mer tyngende enn nødvendig, og ingen skal bli underlagt tiltak som føles som tilleggsstraff*” (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225). I formålsparagrafen i Straffegjennomføringsloven får vi et inntrykk av

hvilke måter fengselsstraffen i Norge skal fungere og hvordan kriminalomsorgen skal tilrettelegge for den. Lovteksten i formålsparagrafen er følgende:

”Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold. (...) Så langt det er forenlig med hensynet til samfunnets sikkerhet og den alminnelige rettsoppfatning, skal forholdene legges til rette for at den straffedømte gis mulighet til å endre livsførsel og hindre tilbakefall” (Straffegjennomføringsloven, 2001 § 2).

I dette kommer det fram at det skal gis tilbud om gjenopprettende prosess under straffegjennomføringen, noe som Stortingsmelding nr. 37 (2007 - 2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*, også beskriver:

”Kriminalomsorgen skal gjennomføre straff på en slik måte at nye lovbrudd ikke skjer under straffegjennomføringen, samtidig som målet for rehabiliteringsarbeidet er redusert tilbakefall til ny kriminalitet” (Meld. St nr. 37 (2007 - 2008), s. 8).

I Straffegjennomføringsloven står det videre i § 3 at de domfeltes har aktivitetsplikt, og at dette regnes som et tiltak som kan bidra i motvirkningen av ny kriminalitet:

”Domfelte har aktivitetsplikt under gjennomføringen av straff og strafferettslige særreaksjoner. Aktivitetsplikten kan bestå av arbeid, samfunnsnyttig tjeneste, opplæring, program eller andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet. Under sykdom eller uførhet kan aktivitetsplikten falle bort. (...) Ved gjennomføringen av fengselsstraff og strafferettslige særreaksjoner skal det så vidt mulig skje en gradvis overgang fra fengsel til full frihet og gis tilbud om deltagelse i fritidsaktiviteter” (Straffegjennomføringsloven, 2001 § 3).

Ut ifra dette kan man si at tanken om *rehabilitering*, i tillegg til frihetsberøvelsen, er et vesentlig premiss for fengselsstraffen. Det kommer klart fram av både Straffegjennomføringslovens § 3 og Stortingsmelding 37 (2007 - 2008). Men hvordan fungerer rehabilitering i praksis? Stortingsmeldingen trekker videre fram

normalitetsprinsippet som et viktig moment med tanke på rehabilitering av de innsatte. Normalitetsprinsippet er et bærende prinsipp som kort fortalt hviler på fire begrunnelser (Olsen, 2012, s. 177). Det er juridisk riktig, etisk riktig, det forebygger ny kriminalitet og det kan bedre sikkerheten i fengselet. Normalitetsprinsippet går ut på at livet for de innsatte i fengsel skal være *så tilnærmet likt livet utenfor murene som mulig* og fremhever at det er *frihetsberøvelse* som er straffen, og at oppholdet i fengselet *ikke* skal være mer tyngende enn nødvendig av sikkerhetsmessige hensyn. I Kapitlet *Frihet og fordommer* skriver Kristin Bølgen Bronebakk (Olsen, 2012, s. 173) om hvordan livet innenfor murene skal være tilnærmet likt livet utenfor da hensikten med straffen er at de domfelte skal komme ut bedre rustet enn da de kom inn. De som har kjennskap til fengselet vet at det ikke er likt det vi kjenner fra andre samfunnsområder (Olsen, 2012). Normalitetsprinsippet er:

”...et bærende prinsipp for straffegjennomføringspolitikken. Det er også i samsvar med prinsippet om at frihetsberøvelsen er straffen og at fengselsoppholdet ikke skal være mer tyngende enn det som er nødvendig av sikkerhetsmessige hensyn (St. meld. nr. 37” (2007 - 2008), s. 9).

En viktig forskjell som det er verdt å merke seg ved det at livet skal være mest mulig likt livet utenfor i det fri, er at de domfelte *ikke er frie* (Olsen, 2012, s. 173-174).

Videre viser St. meld. nr. 37 (2007 - 2008), i denne forbindelse, at følgende momenter er av stor betydning:

”Arbeidstrening, skole, kulturtilbud, fritidsaktiviteter og motivasjonsarbeid er kriminalomsorgens tradisjonelle virkemidler i tillegg til de som følger av selve straffegjennomføringen. Dette er viktige virkemidler i rehabiliteringen av domfelte... (St. meld. nr. 37” (2007 - 2008), s. 9).

Normalitetsprinsippet gjelder ikke bare de innsatte i fengslene, men stiller i tillegg krav til de ansatte. Det forventes at tilsatte i kriminalomsorgen og forvaltnings samarbeidsetater skal være rollemodeller for god oppførsel og gi tilbakemelding på en tilsvarende måte som de innsatte vil møte ute i samfunnet (St. meld. nr. 37 (2007 - 2008), s. 108). Fengselet har en forpliktelse til å gjøre de aktuelle kommunene oppmerksomme på at de har ansvar for noen som snart skal

løslates (Kriminalomsorgen, 2016c), og det er i praksis det *tilbakeføringsgarantien* handlet om: Det å få tilbud om nødvendig hjelp til å leve ett lovlydig liv. For noen kan det handle om å habiliteres, så vel som å rehabiliteres, og for enkelte kan det være grunnleggende deler i livet som må læres på nytt, som for eksempel den overnevnte bo- og sosial trening. Overgangsboliger ble vedtatt i loven i 2001 og iverksatt etter dette (Straffegjennomføringsloven, 2001 § 10).

2.2 Hva tilbyr Norges overgangsboliger?

Straffegjennomføring i overgangsboligene skal gi trygge og positive miljø, bo- og sosialtrening og frigang til arbeid eller skole (Straffegjennomføringsloven, 2001). Det gis 30 døgn med permisjon per år, og det er muligheter for opptil 50 permisjonsdøgn i året (KDI, 2014). Her disponerer de domfelte 10 timer korttidspermisjoner per uke og de ansatte i overgangsboligen kan blant annet bistå til utarbeidelse av en fremtidsplan, og til forberedelse av løslatelsen (KDI, 2014). Det fremgår også i beskrivelser at det er gode aktivitetstilbud for domfelte (Kriminalomsorgen, 2016c).

Undersøkelsens overgangsbolig har et obligatorisk fellesmøte én gang i uken, der det er ulike temaer på agendaen med et variert innhold. Møtene skal ha et faglig fokus, med gjennomgang av relevante temaer, undervisning, foredrag og aktiviteter. Mange av organisasjonene som kommer på møtene er frivillige organisasjoner. Dagsordenen skal bidra til en viss læringseffekt og temaene blir tatt opp formelt og uformelt i gruppen. Møtene åpner for samtaler hvis de innsatte ønsker det. Samarbeid med ulike ansvarsgrupper foregår utenfor fengselet. Det er både hensiktsmessig og nødvendig å presisere at dette ikke er en behandlingstilbud, men et *fengsel*.

2.2.1 Hvem kan søke om plass i overgangsbolig i Norge?

Menn og kvinner som er i siste del av straffegjennomføringen, der gjenstående straffegjennomføringstid er fra tre måneder til tolv måneder, kan søke om plass (KDI, 2014). I særlige tilfeller kan det gjøres unntak når det gjelder gjennomføringstiden (Straffegjennomføringsloven, 2001). Domfelte fra hele landet kan søke overgangsbolig, men det oppfordres av kriminalomsorgen å søke distriktet som er nærmest domfeltes hjemsted. Vilkårene for overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå må være oppfylte og domfelte må ha oppnådd permisjonstid, samt gjennomført minst én ordinær permisjon uten merknader (Straffegjennomføringsloven, 2001). Overføring av domfelte med dommer over ti år avgjøres

på regionalt nivå (Straffegjennomføringsloven, 2001). For at søknad om overføring til overgangsbolig skal kunne innvilges er det en forutsetning at de øvrige vilkårene for overføring er oppfylt i hvert enkelt tilfelle (KDI, 2014). Det følger av Straffegjennomføringsloven § 15 siste ledd at:

“Innsatte skal ikke overføres dersom formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner taler mot det, eller det er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen. Overføringen må være hensiktsmessig for å fremme en positiv utvikling og for å motvirke ny kriminalitet.” (KDI, 2014).

Beslutningene for hvem som får lov til å komme til overgangsboligen gjøres på lokalt nivå, av overgangsboligen selv (Straffegjennomføringsloven, 2001). I tillegg til vilkårene presentert ovenfor må det fylles ut en søknad med utdyping rundt den domfeltes motivasjon og fremtidsplaner. Søknaden må ha med informasjon tilknyttet arbeid, studie og boligsituasjon, samt eventuelle andre opplysninger som kan være av betydning for overgangsboligen. Det presiseres av Kriminalomsorgen at den domfelte må være motivert til å gjøre en innsats for egen fremtid, samt være villig til å samarbeide med overgangsboligens ansatte og innsatte. Den domfelte må ha en positiv holdning, og på enkelte overgangsboliger må man dele rom med andre. Den domfelte skal ordne seg arbeid eller studieplass, og bekreftelse om dette må følge med, sammen med fange/hendelsesjournal, doms-papirer og vedlegg fra kontaktbetjent. En kontaktbetjent er en fengselsbetjent med spesielt ansvar for å følge opp den enkelte innsatte under straffegjennomføringen, eller ved varetektsoppholdet og alle innsatte skal ha en kontaktbetjent (Retningslinjer for kontaktbetjentarbeidet, 2002).

Tabell 1.0. Overgangsboligens krav til målgruppen

-
- De må ha gjennomført 2/3 av dommen
 - Krav til motivasjonsbrev/ søknad
 - Søkeren må ha en geografisk tilknytning til den landsdelen overgangsboligen er plassert, på grunn av tilbakeføring.
 - Intervju, med samtaleguide for å kartlegge og eventuelt utvikle en plan for den innsatte¹
 - Må være motivert for endring, og deretter vise til progresjon og motivasjon underveis
 - Oppholdet bygger på tillit
-

¹ Vedlegg 7, overgangsboligens kartleggende intervju.

2.2.2 Hvor kan man gjennomføre fengselsstraffen?

Straffegjennomføringsloven § 47 sier at kriminalomsorgen bør plassere en som er fengslet i nærheten av hjemstedet når dette er praktisk mulig. I følge Stortingsmelding nr. 37 (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225) er nærhetsprinsippet viktig for å motvirke sosial isolasjon og legger til rette for kontakt med familien og nærmiljøet. Dette skal likevel veies opp mot hensynet av tilstrekkelig kompetanse og sikkerhet (Justis- og politidepartementet, 2007-2008). Det finnes til sammen åtte overgangsboliger i landet, plassert i Bergen, Bodø, Drammen, Kristiansand, Oslo, og Stavanger (kriminalomsorgen 2016d).

2.2.3 Hva er overgangsboligens interne mål²?

Inspektøren for den undersøkte overgangsboligen fortalte at flere av de som kommer til overgangsboligen har vært mye inn og ut av fengselet. De kan ha hatt lange og mange dommer, samt gjennomført straff fra smått til stort. Dette hindrer ikke at man kan få plass, ifølge fengselslederen, men det er flere formelle krav som må oppfylles. Et internt mål i den undersøkte overgangsboligen, uttalt av fengselslederen: *"Alle skal behandles ulikt, fordi alle er forskjellig"*³. Forklaringen på denne uttalelsen var at det var nødvendig å se hver enkelt av de fengslede og deres individuelle behov. Målet blir både rost og kritisert av de innsatte selv, og det kan til tider være vanskelig å forsvare, samt å utføre i praksis. Uttalelsen om *likebehandling* omtales som en av kriminalomsorgens pilarer og humanistisk prinsipp (Kriminalomsorgen, 2016e).

² Etter samtale med inspektør for den undersøkte overgangsboligen

³ Sitat fra inspektør ved overgangsbolig.

Kapittel 3

3.0 Teori

Tradisjonelt har fengselet blitt betraktet som en institusjon der lovbrøttere gjør opp for sine handlinger, med tydelig maktbruk i form av strenge regler, låste dører og lite tilgang til livet utenfor fengselets vegger (Mathiesen, 2007). Overgangsboligens oppbygging og konstruksjon kan på flere måter beskrives som en kontrast til andre fengsler i Norge og i andre land. I den vestlige delen av verden, i Europa og Nord-Amerika, har det vært to hovedbegrunnelser for å benytte straff som reaksjon mot noen som har begått lovbrudd (Frewall, 2015, s. 79). Den ene handler om forebygging og den andre handler om gjengjeldelse (Fredwall, 2015, s. 73-95). I overgangsboliger er det størst fokus på rehabilitering og veien tilbake til samfunnet, som på mange måter kan knyttes til det forebyggende straffeaspektet. De innsatte i overgangsboliger har blant annet hyppig frigang⁴, tilgang på aktiviteter, tilgang til relasjoner og er sysselsatt i arbeid eller skole. Ut ifra dette vil oppgaven videre belyse denne form for straffegjennomføring gjennom et nærmere innblikk på begrepene frihet og straff. Videre vil menneskers tanke og atferdsmønstre forklares via Pierre Bourdieus habitusbegrep (Bourdieu, 1986, 1990, 1996 a, 1996 b, 1999) og Erving Goffmans presentasjon av selvet og rollespillteori (Goffman, 1959, 1992). Avslutningsvis presenteres Michel Foucault for en redegjørelse av ulike maktformer i samfunnet, og hyrdemakt-begrepet (Foucault, 2002, 2009).

3.1 Frihet

Den akademiske faglitteraturen om frihet er svært omfattende, og friheten er en viktig historisk, sosial og politisk kraft, som får mennesker til å kjempe om de opplever at friheten er fratatt de (Aakvaag, 2013). Fra romerske slaver til moderne feminister har det vært utallige bevegelser, opprør, fremstøt og revolusjoner for og imot frihet, men hva er egentlig frihet? Hva betyr det å være fri? Filosofene, går i dybden i det metafysiske spørsmålet om frihet og fri vilje, politiske filosofer diskuterer hvordan samfunnet bør se ut for at vi skal være fri, psykologene studerer frihetens mikroaspekter, samfunnsøkonomene studerer sammenhenger mellom økonomiske systemer og frihet, statsviterne studerer hvordan ulike politiske systemer påvirker vår frihet, historikerne tar for seg frihetens fremvekst og idéhistorikere studerer

⁴ Frigang; § 20 omhandler frigang til arbeid, opplæring, program eller andre tiltak utenfor fengsel og skal være hensiktsmessig virkemiddel som ledd i en gradvis tilpasning til samfunnet. En grunnleggende forutsetning er at frigang er sikkerhetsmessig forsvarlig. Eventuell frigang forutsettes innvilget etter at domfelte på forhånd har oppnådd en viss grad av progresjon gjennom permisjoner og overføring til mindre restriktive og mer ansvars-krevende gjennomføringsformer.

hvordan endringer i våre ideer om frihet (Aakvaag, 2013, s. 14). Filosofen Jean-Paul Sartre har vært opptatt av frihetsbegrepet. I ”Kvalmen” skriver Sartre (1964) om bakkdelen av det å være fri mennesker, og hvordan vi er ansvarlige og frie selv når vi er i fangenskap. Friheten til å være ansvarlig for oss selv kan være krevende, og det kan oppleves så skremmende og tyngende at vi kan bli både kvalme og svimle av det (Sartre, 1964).

Sosiologene derimot har i følge den norske sosiologen Gunnar Aakvaag (2013, s. 10) ingen systematisk studie av frihet. Aakvaag har derfor utviklet en seksdimensjonal *frihestypologi* i et forsøk på å forklare behovet for frihets sosiologi (Aakvaag, 2013, s. 53). I *Frihet – et essay om å leve sitt eget liv* forsøker Aakvaag (2013) å rydde opp i den omfattende diskusjonen omkring hva frihet er, og han uttrykker frihet som en absolutt nødvendighet for mennesker. Sosiologen Georg Simmel (2011, s. 305) hevdet i sin tid at *menneskets historie lar seg beskrive som en evig pendling mellom frihet og ufrihet*. Begrepene frihet og ufrihet kan være beskrivende for prosesser som styrer oss, og en slik prosess kan studeres gjennom begrepet *governmentality*, som ser på hvordan makt internaliseres i oss mennesker. Governmentality ble utviklet i perioden etter 1977, av den franske filosofen Michel Foucaults (1991) og handler om hvordan samfunnet utøver makt og hvordan det produseres borgere som er best mulig egnet til å passe inn i samfunnet. Governmentality kan i korte trekk forklares som den ”tenkte” måten, som på best mulig måte styrer samfunnet og konseptet benyttes til analyser av ulike samfunnsproblemer. Ben Crewe (2005, 2009, 2011) er en av flere som har brukt konseptet governmentality i sine analyser, og trekkes frem i oppgavens forskningskapittel, sammen med blant andre Thomas Ugelvik (2011). Ugelvik har sett hvordan fengslede skaper sin egen frihet når de isoleres i fengsel og beskriver hvordan de fengslede lagde det *hjemmekoselig på cella*, med blant annet å ommøblere, eller ved å gå imot reglementet og lage mat inne på rommene (Ugelvik, 2011, s. 158).

Frihet er ikke nødvendigvis viktig fordi det gjør oss lykkelige, men fordi frihet bør være grunnleggende for alle mennesker (Aakvaag, 2013, s. 17-18). Frihet har også blitt studert av den tyske filosofen, Axel Honneth, hvor han i sin nyeste bok *Freedom's Right, The social Foundations of Democratic Life*, hevdet at frihet var viktigst av alle konkurrerende verdier i dagens samfunn (i Leer-Salvesen, m.fl., 2015). Det er likevel svært få sosiologiske studier som gjør friheten til sitt eksplisitte tema, selv om den akademiske faglitteraturen om frihet er svært omfattende (Aakvaag, 2013, s.15). Aakvaag, som hevder at han har et naturalistisk

ståsted - og menneskesyn, ønsker at frihet bør forstås som selve grunnlaget for et verdig liv (Aakvaag, 2013, s. 315).

3.2 Straff

Den tradisjonelle bruken av fengselet som *frihetsberøvelse* og straff, har få likheter med overgangsboligen og rehabiliteringstankegangen. Historisk sett har det vært lengere tradisjon med undersøkelser av fengslede for *kriminalitetsbekjempelse* (Schaanning, 2007). I boken *Menneskelaboratoriet* (2007) tar Espen Schaanning for seg botsfengselets historie der han forklarer at vi har en lang tradisjon for å kartlegge fangers atferd, samt de tette båndene mellom straff, politikk og vitenskap. Botsfengslene så dagens lys i Europa og USA på begynnelsen av 1800-tallet og hensikten med disse fengslene var å finne ut hva som gjorde noen kriminelle og hvordan straff virket på dem (Schanning, 2007). Anstaltene skulle være forbedringsanstalter, og de ansatte startet å registrere framgang i fangenes oppførsel, helse og kunnskapsnivå. Fengslene ble dermed et slags vitensproduksjonsapparat hvor det ble samlet opp kunnskap om fangene, både enkeltvis og samlet. Norges eget Botsfengsel ble åpnet i 1851, og fungerte som et slikt vitensproduksjonsapparat der vitensprodusenter i form av psykiatere og kriminologer kom utenfra for å kartlegge fangene, og de var opptatt av hvorfor fangene hadde blitt ”forbrytere” i første omgang (Schanning, 2007). Forbedring var også en sentral dimensjon ved Botsfengselet ifølge Peter Scharff Smiths *Moralske hospitaler* (2003) og prosjektet handlet om ”å forbedre gjennom fengselsstraff” som et forsøk på å ”oppdra den lavere klasse til god moral”. Sentrale spørsmål var her i hvilken grad fangene var unormale eller sinnssyke, og i hvilken grad deres avvik skyldtes arv og/eller miljø.

I de fleste fengsler i dag snakker man i større grad om en annen type straff og maktbruk. Filosof Michel Foucaults bok *Overvåkning og straff* (1977), tok for seg *det moderne fengsels historie* og beskriver hvordan bruk av straff og begrepet *makt* har endret seg gjennom historien. Samfunnet og fengselet har hatt en gradvis overgang fra fysisk maktbruk til en psykisk-og usynlig type makt. Med det menes det at herskerforholdene etterhvert har blitt internalisert, da makten har gått fra å være formell og direkte, til nærmest usynlig, inni oss selv (Foucault, 2010). I kapitlet om fengselet *panopticon* skriver Foucault (1977) om panoptisk makt, og hvordan konstruksjonen av panoptikon, gjorde det mulig for betjentene å følge med på de innsatte når som helst og hvor som helst i fengselet, uten at de innsatte visste

når de ble observert.

Straff som gjengjeldelse er fortidsorientert og legitimerer bruk av straff ut fra at det er en rettferdig gjengjeldelse for en ond handling (Fredwall, 2015, s. 79). Denne tradisjonen kalles gjerne for *rettributisme*, og modernitetens fremste forsvarer av gjengjeldelsen var den tyske filosofen Immanuel Kant (1799, i Fredwall, 2015, s. 90), som sa at *forbrytelsen må gjengjeldes av hensyn til en overordnet rettferdighet*. Foucaults begrep om governmentality handler om hvordan samfunnet er konstruert for at det skal fungere, og hvordan det kan fungere best mulig, på en mest mulig effektiv måte (Foucault, 1991). Men hvilke følger ville det fått for samfunnets og dens borgere hvis man gjengjelder et drap? Hanna Arendt referert i Leer-Salvesen (2009, s. 177) mener *tilgivelse bør ses som et alternativ til gjengjeldelse*.

Straff som oppgjør

Grunnlaget for straff som forebygging er fremtidsorientert og retter blikket fremover og ser på nytten straffen kan medbringe, som en prevensjon for å hindre at det skal skje igjen (Fredwall, 2015, s. 79).

Teolog Paul Leer-Salvesen (2009, s. 19) har med sin erfaring som fengselsprest, tatt med seg viktige og komplekse nyanseringer tilknyttet fengselsstraff. Leer-Salvesen ser på fengselsstraffen som en mulighet for *forsoning*, både med seg selv og med andre mennesker, som kan ses i kontrast til straff i form av *gjengjeldelse*. Forsoningen gjelder også *handlingen*, hvor man bør skille mellom menneske og handling da man studerer kriminalitet. Begge straffeformene lar seg gjenfinne i den hebraiske bibelen, i romerretten og i norrøne rettskulturer (Leer-Salvesen, 2009). Rettslig soning, straffegjennomføring, kjennetegnes av en tro på at den skyldige må sone en straff for at forsoning skal kunne finne sted (Leer-Salvesen, 2009). I gjengjeldelsesaspektets univers er forbryteren et objekt for det som skjer, og i forsoningens univers er han et subjekt (Leer-Salvesen, 2009).

Straff som en del av forsoningen

En god dom vil bidra til forsoning når offeret skaffes rett og samfunnet får uttrykke moralsk alvor (Leer-Salvesen, 1991). Med en god dom menes det at dommen bidrar til forsoning når gjerningspersonen får fortalt sin historie og blir stilt til ansvar, og *oppgjør* og *bot* kan føre til forsoning, som er motsatsen til gjengjeldelsen av straff, som aldri fører til forsoning (Leer-Salvesen, 2009, s. 145). Med bot mener Leer-Salvesen *synlig anger*, og den er en mulighet til

å fremstå som en annen enn den personen man viste seg som i forbrytelsen, samt å bygge opp tillit.

3.3 Habitus - Bourdieu

Den franske filosofen og sosiologen Pierre Bourdieu, forklarer at samfunnet fungerer som en kamparena hvor makt og dominans er utslagsgivende faktorer i aktørenes streben etter å tilegne seg de tilgjengelige ressurser som finnes (Bourdieu, 1999, s. 225). I *the Logic of Practice* (1990) og *Meditasjoner* (1999), viser Bourdieu til et teoretisk perspektiv som søker å forklare hvordan enkeltaktørers ulike preferanser og holdninger i stor grad kan forklares gjennom sosiale faktorer som klassesilhørighet, makt og kapital. *Habitus* knyttes til problemstillingen ved å forklare de fengsledes atferd og da særlig omkring motivasjon og muligheter for endring. I følge Bourdieu (1990, 1996, 1996 b, 1999) er habitus noe vi alle har i oss, og det bidrar i å forme vår atferd.

Sosial kapital

For Bourdieu (1999, s. 224) er kapitalbegrepet knyttet opp mot kampen omkring materiell og symbolsk gevinst som til en hver tid finnes rundt oss. Mengden av et individs kapital knyttes opp mot mulighetene det har i det sosiale livet, som igjen er ulikt fordelt mellom ulike individer (Bourdieu 1999, s. 226). Bourdieu skiller her mellom *sosial kapital*, *kulturell kapital*, *økonomisk kapital* og *symbolsk kapital*. Forenklet forklart, handler sosial kapital om å være lik *summen* av samtlige aktuelle eller potensielle ressurser og investeringsstrategier som kan knyttes opp mot tilhørighet i varige sosiale relasjoner. Dette kan være sosiale nettverk og medlemskap i grupper og Bourdieu anser at denne kapitalformen for mange aktører kan være et privat gode (Bourdieu, 1986, s. 250). Den økonomiske kapitalen beskrives som summen av de materielle goder man har tilgang til, herunder eiendom, penger eller tilsvarende ressurser av materiell verdi (Bourdieu 1986, s. 252 - 253). Tilegnelse av den kulturelle kapitalen er langt mer omfattende og kompleks enn tilegnelse av økonomisk kapital, men har enkelte likhetstrekk. Individene må forstå og beherske ulike former av den rådende kulturens normer og regler for å nyttiggjøre seg av den. To aktører med ulik kulturell kapital, som eksempelvis to fra ulike samfunnsklasser, vil kunne få ulik avkastning av den samme utdanningen (Bourdieu, 1986, s. 244). Symbolsk kapital omhandler ideelle verdier som for eksempel berømmelse, ære og respekt, og kan anses som en maskert form for økonomisk kapital (Bourdieu, 1990, s. 123). Et eksempel på dette er gaver og veldedighet, siden symbolsk

kapital eksempelvis kan erverves ved at en aktør investerer økonomisk kapital i veldedige formål, forskning eller kultur, og profitterer på dette i andre former enn materielle verdier (Bourdieu, 1990, s. 125-126). Kapitalene utvikler seg ettersom aktøren utvikler seg. Alle disse formene for sosial kapital forklarer menneskelig atferd og kan gi økt forståelse av hvorfor mennesker er som de er, eller gjør som de gjør.

3.4 Presentasjonen av *selvet* – Goffman

Erving Goffman var opptatt av symbolsk interaksjonisme, men hevdet selv at han ikke var symbolsk interaksjonist (Ryen, 2013, s. 51). I symbolsk interaksjonisme betraktes den sosiale virkeligheten ut ifra aktørens ståsted, i et mikroperspektiv.

I *Presentation of Self in Everyday Life* (Goffman, 1992) fremkommer et av Goffmans kjente begrep; *impression management*, eller *inntrykksstyring* på norsk, som forklarer at aktøren i omgang med andre mennesker aktivt forsøker å påvirke deres oppfatning av aktøren, slik hun eller han selv ønsker det. I tråd med symbolsk interaksjonisme som omhandler interaksjon og handling på individ- og gruppenivå, argumenterer Goffman for at premisene ved menneskenes handlinger i mindre grad kan tilskrives staten og samfunnet (Aakvaag, 2008, s. 75). I stedet trekker han fram enkeltindivider og mellommenneskelige relasjoner, som han vektlegger tyngst i denne sammenhengen. Goffman (1992) benytter seg av teaterforestillingen og dramaturgiske grep for å illustrere dette. På den måten kan han beskrive hvordan en gitt aktør fremstiller seg selv og sin aktivitet for andre, samt hvordan han styrer og kontrollerer det inntrykk de danner seg av ham og de ting han kan og ikke kan gjøre så lenge han fremfører denne opptreden for de. Aktørens daglige rollespill kan ses på som en metafor på menneskelig samhandling, og at rollespill, selvpresentasjon og inntrykksmanipulering ikke er overflatefenomener, men grunnleggende trekk ved et samfunn. Goffmans (1992, s. 9) fokus på rollespill og selvpresentasjon, innehar forøvrig et helt annet teoretisk utgangspunkt enn Foucault, som tillegger stat og samfunn større betydning i forhold til individenes endringer.

Frontstage og backstage

Goffman (1959) bruker begrepet *frontstage* om opptreden vi fremfører for publikum, og begrepet *backstage*, som er opptreden som finner sted bak kulissene. Dette for å henvise til to ulike aspekter ved menneskenes selvpresentasjon, adferd og sosiale liv (Goffman, 1959, s. 78). Dette er relevant for å forklare sentrale elementer innen interaksjon og handling på individ- og gruppenivå (Aakvaag, 2008, s. 75). På den ene siden av scenen har vi *frontstage*,

der vi utspiller en bestemt rolle, hvor timing, rolletolkning og troverdighet er viktig. På den andre siden har vi *backstage*, hvor de absolutt nødvendige hemmeligheter i et skuespill kun vil være synlige bak kulissene, og de som opptrer faller ut av rollen sin når de befinner seg der. Det er naturlig å vente at adgangen fra fasadeområdet til baksiden sperres for medlemmer av publikum, eller at hele baksiden holdes skjult for de (Goffman, 1992, s. 98). På mange måter kan man dermed argumentere for at aktørenes adferd backstage vil gi et mer genuint inntrykk av hvem de egentlig er, sammenliknet med skuespillet som blir fremført frontstage.

3.5 Hyrdemakt -Foucault

Michel Foucault er kanskje mest kjent for sine maktteorier. I to av Foucault's forelesninger om *Omnes et Singulatim*, som kan oversettes til *alle og enhver* (Foucault, 2002, s. 72) ga han tilhøreren et innblikk i sin forståelse av statlig makt og maktutøvelse. Foucault (2002, 2009) har siden starten av sitt forfatterskap vært opptatt av framveksten, ekspansjonen og foreningen av faktorer som det er administrativ intervensjon i, og som har kontroll over den sosiale verden. Makten Foucault omtaler er mer undertrykkende enn de tidligere praksisene knyttet til brutal innesperring, siden den virker på sjelen snarere enn på kroppen alene. Moderne former for offentlige tiltak og velferd blir underforstått som uatskillelige fra enda strammere former for sosial og psykologisk kontroll. Denne makten og maktutøvelsen har han senere kalt *hyrdemakt*. Foucault (2002, s. 75) betegner hyrdemakt som utviklingen av maktteknikker rettet mot individene, som skulle komme til å lede de på en vedvarende og permanent måte. Den historiske hyrdemakten benyttes gjerne for å forklare den *relasjonen* som oppstår, eller som kan oppstå mellom en hyrde og hans flokk (Foucault, hentet fra Fredwall, 2015, s. 366). Makt og maktutøvelse vil senere ses i forhold til straffegjennomføringen, og vil derfor være relevant for å belyse oppgavens problemstilling.

Den tradisjonelle hyrdemakt

Motivet det er snakk om, er enkelt forklart et bilde av en hyrde og hans flokk (Foucault, gjengitt i Fredwall, 2015 s. 336). Mer presist handler det om relasjonen som oppstår mellom en hyrde og flokken, en gjeter og hans sauer, eller en leder og hans følgere. Motivet kan føres tilbake til den østlige middelhavsregionen og til land som Egypt, Assyria, Babylon og Judea. Siden den tid er hyrdemakten tatt opp, tilpasset, utformet og institusjonalisert i den kristne kirke, før det i løpet av det attende århundre også ble sekularisert (Fredwall, 2015). Foucault (2002, s 97-99) hevder at dette har fått stor betydning for konstitueringen av stater, og

argumenterer for at rasjonalitetssystemet ble en viktig del av denne konstitueringen. Foucault omtaler dette som *modalité pastoral de pouvoir*- som på norsk betyr hyrdemakten. Denne måten å styre og lede mennesker på handler om hyrdens ansvar for konstant å våke over livet til alle i flokken, samt å hjelpe dem og å lette deres byrder. (Foucault, hentet fra Fredwall, 2015, s. 307). Slik den kjente filosofen Platon beskriver den, kan man forklare staten og statsmannen som den styrende eliten (i Foucault, 2002, s. 85 – 87). Felles for begge disse partene, er at hyrden/statsmannen i kraft av sin posisjon har makt til å fatte avgjørelser og handle på vegne av flokken og befolkningen (Foucault, 2002). Statsmaktens rasjonalitet, er i følge Foucault refleksiv.

Den vestlige velferdsstatens moderne hyrdemakt

Beskrivelsen av hyrdemakten (Foucault 2002) i moderne tid kan gjenkjennes i en rekke stater, også i Norge (Ugelvik, 2011, s. 76). Samlet sett kan man i følge Foucault (2002) si at det er fire kjennetegn som representerer den politiske forekomsten av hyrdemakt i en stat. Det første kjennetegnet er at ”flokken” eller befolkningen i de moderne stater, er gjenstand for denne maktformen. Det andre kjennetegnet omhandler at ”flokken alltid har behov for hyrden”- som i dette beskrivende tilfellet er staten, for uten flokken/staten, vil den gå seg vill. Det tredje kjennetegnet tar for seg at statens ansvar er å føre flokken til frelsen. Foucault hevder at dette gjelder hvert eneste individ, i alle livets sider, og uten opphør. Det fjerde og siste kjennetegnet er at hyrden har plikt til å lede og frelse flokken. Denne plikten opphører aldri, men er kontinuerlig (Foucault, 2002, s. 93).

I moderne tid, brukte Foucault (2002, s. 75) hyrdemakt som en metafor på velferdsstatens ideal omkring omsorg gjennom hele livsløpet. Hensikten med å presentere hyrdemakten, er for å vise opphavet til maktens hyrdemodus i grove trekk med aspekter av dens eldre historie, og Terje Emil Fredwall har knyttet hyrdemakten til fengselsbetjentrollen og benytter teorien når han forklarer hvordan betjentene skiller mellom å være vokter og hjelper for de innsatte (Fredwall, 2015). Ulike former for *tiltak og handlinger som staten må foreta for å vedlikeholde samfunnsordenen, samt sikre befolkningsgruppene og enkeltindividene* (Foucault, 2002, s. 84). Dette er også i forhold til individer som ikke klarer å styre seg selv, og Foucault beskriver at hyrden har en plan for sin flokk, at han alltid tenker på flokkens beste, at hyrden våker over alle, uten å miste en eneste en av dem av syne (Foucault, 2002, s. 79). Det grunnleggende prinsippet for hyrdemakten er å hjelpe å støtte flokkens medlemmer, slik at de

skal få utfolde seg best mulig, også med tanke på flokkens beste sett under ett (Ugelvik, 2011, s. 76).

Spesialisering og byråkratisering blir sett på som viktige faktorer for å forvalte makt på best mulig måte (Weber, 1971). Det demokratiske styresettet har gitt oss muligheter for langt større frihet blant enkeltindividene, samt bidratt til å forskyve mye av det statlige ansvaret over til individene. Samtidig er det et trekk ved velferdsstaten at den søker å veilede og hjelpe individer som opererer utenfor statens rammebetingelser tilbake og inn i de gjeldende rammene (Aakvaag, 2008). Betegnende for den moderne, vestlige velferdsstaten, er at makt fordeles mellom ulike institusjoner og rolleinnhavere, som igjen forvalter denne makten ut fra sine ulike hold. Den offisielle retten er heller ikke fritatt for ytre påvirkning, men er en del av et samspill med andre normer av blant annet religiøs, sosial og kulturell karakter (Hellum, 2005). Makten som fordeles mellom ulike institusjoner og rolleinnhavere er skjult makt som er internalisert i oss og rundt oss (Foucault, 2002).

3.6 Oppsummering

Frihet og *straff* er to komplekse begreper, som kan forstås på ulike måter ut fra hvem man er og hvilke erfaringer som man har med seg. Dette er fordi mennesker har ulike tanke - og atferdsmønstre. Menneskers tanke - og atferdsmønstre har i dette kapitlet blitt redegjort for i et mikrososiologisk perspektiv, ved å forklare Pierre Bourdieus sosiale kapital, og habitusbegrep, samt Erving Goffmans rollespillteori. Foucault, og hans hyrdemakt-begrep har redegjort for *makt* i et makrososiologisk perspektiv. Governmentality og maktbegrepet har også sentrale teoretiske forankringer til studiens forskningsspørsmål, og ble her benyttet for å forklare staten, fengselets og betjentens rolle ovenfor de fengslede.

Kapittel 4

4.0 Foreliggende forskning

Fengslene i Skandinavia, blir med sine lave kriminalrater og humane fengselsforhold, beskrevet som eksepsjonelle av fengselsforskere i en internasjonal kontekst (Pratt, 2008)⁵. John Pratt (2008) er en av de som har studert det *skandinaviske fengselssystemet* ut ifra Norge, Sverige og Finland, og argumenterer for at fengselssystemenes særegenheter er basert på demokrati og likestilling som eksisterer i disse landene. Hvordan den humane tankegangen har utviklet seg og etter hvert blitt implementert i det norske fengselssystemet, kan dermed forklares i den skandinaviske velferdsmodellens oppbygging, også kjent som den sosialdemokratiske velferdsmodellen (Esping-Andersen, 1990). Det vil derfor være grunnleggende forskjeller mellom det norske fengselet og andre fengsler i verden. Dette har bidratt til at det hovedsakelig er benyttet skandinavisk fengselsforskning i denne studien for å studere straff og straffegjennomføring. Til tross for at den materielle standarden er høyere i norske fengsler, er smerten ganske lik, og av den grunn vil innsikt fra internasjonal fengselsforskning også tas med (Crewe, 2009).

4.1 Faser for fremvekst av rehabiliteringstankegangen

Rehabiliteringstankegangen er ikke ny, og her kan det være nyttig å kort skissere hvilke faser som har ledet oss frem til den forskningstradisjonen og de ideologiene som er førende for dagens kriminalomsorg. Fremvekst av dagens moderne fengsel startet under de store institusjonsutbyggingene mot slutten av 1700-tallet og utover 1800-tallet (Mathiesen, 2007, s.55). Det er grunnlag for å si at hovedkomponentene i rehabiliteringsideologien har vært bemerkelsesverdig konstante gjennom århundrene og det er særlig arbeid, skole, moral og disiplin som har gått igjen som grunnpilarene (Mathiesen, 2007). Rundt 1950-tallet var behandlingsoptimismen stor, både nasjonalt og internasjonalt. Så kom bruddet og en ny fase rundt 1960-tallet, og de mistet troen på denne optimismen og troen på at behandling hjelper. Mottoet ”*Nothing works!*” slo inn for fullt på 1970-1980-tallet etter blant annet Robert Martinsons gjennomgang av 231 undersøkelser av behandlingsopplegg i USA og Europa, mellom 1945 og 1967 (Martinsen, 2007, s. 61). Gjennomgangen fikk navnet ”*Effectiveness of Correctional Treatment*”, eller ECT-studien og konklusjonen var at det kun var noen få og

⁵ Pratts synspunkter har blitt kritisert av nordiske fengselsforskere (Ugelvik & Dullum, 2012).

isolerte unntak av de rehabiliteringsanstrengelser som kunne sies å ha hatt noen virkning på tilbakefall. Studien viste dermed at rehabiliteringstiltakene ikke syntes å ha noen nevneverdig effekt (Mathiesen, 2007, s. 61-62).

Etter denne empiriske avvisning av rehabiliteringsargumentet for å forsvare fengsel som straffegjennomføringsinstitusjon, fulgte en ny og mer optimistisk fase, med fokus på hva det er som virker- "*What works?*". Overgangen var gradvis og startet like før 2000-tallet og hadde et mer individualisert fokus på behandling enn tidligere (Mathiesen, 2007, s. 65). Rehabiliteringstiltak skulle tilpasses den enkelte fange og ikke hele kategorier av fanger. Forskjellen mellom disse er fremstilt som et vannskille, men er i virkeligheten langt mindre enn den virker i følge Mathiesen (2007, s. 74). Han konkluderer videre med at svært mye er metodeavhengig. Desto høyere metodekrav, desto mer nedslående resultater, selv om forskjellene man finner i dag ofte er marginale. Eksempelet Mathiesen bruker for å illustrere de marginale forskjellene i funn, er effekt av *kognitiv atferdstrening*, som syntes å *ikke* ha noen virkning i Pearson og Liptons undersøkelse i 1999, men visse virkninger hos Pearson et al., i 2002 (i Mathiesen, 2007, s. 74). Dette betyr selvfølgelig *ikke* at vi skal slutte å prøve å hjelpe folk, men Mathiesen spør *hvorfor* man benytter fengselet? eller *om* det er legitimt å sette folk i fengsel? Hvis det bidrar til å kanalisere noen bort fra, eller utsetter kriminalitet er det bra, *hvis* det etisk forsvarlig (Mathiesen, 2007, s. 75).

4.2 Den norske fangebefolkningen

Det er til en hver tid om lag 3000 innsatte i landets fengsler og overgangsboliger (Lien & Olsen, 2007, s. 3). En levekårsundersøkelsen blant de innsatte i Norske fengsel (Skardhamar, 2003; Friestad & Skog Hansen, 2004) forklarer at fangebefolkningen her i landet kjennetegnes ved akkumulasjon av velferdsproblemer. 72 % av fangebefolkningen hadde minst to velferdsproblemer som levekårsutfordringer. Flere hadde liten eller ingen kontakt med den nærmeste familien. 33 % av fangebefolkningen hadde en alvorlig kronisk sykdom. 40 % hadde foreldre med narkotikamisbruk. En av tre var under barnevernet før fylte 16 år og kun en av tre hadde inntektsgivende arbeid før innsettelse. Det var nær halvparten som kun hadde fullført grunnskole eller mindre. Over halvparten av de innsatte hadde et alvorlig rusproblem.

4.3 Straff og rehabilitering

Kristian Mjåland, en norsk sosiolog med PhD i sosiologi fra universitet i Bergen (UiB), har en rekke publikasjoner omkring teoretiske og empiriske forutsetninger og endringer i norsk fengsel og kriminalomsorg de siste årene (Lundeberg & Mjåland, 2012; Mjåland 2013; 2014a; 2014b; 2015). I likhet med studien som presenteres her, har også Mjåland benyttet seg av kvalitative tilnærminger for å få en økt forståelse av det norske fengselssystemet. I hans artikkel i *Rus og Samfunn* (2013), spør han spørsmålene om hva som skjer når fengselet i økende grad blir en rehabilitering – og behandlingsarena, og hva som blir konsekvensene av mindre fokus på straff i fengselet. Han oppsummerer med å forklare hvordan han mener straff, kontroll og rehabilitering har blitt flettet sammen til en mer usynlig og annerledes form for straff, og mener det bør diskuteres omkring fordeler og ulemper ved dette skiftet. Denne diskusjonen har Mjåland også bidratt i tidligere, da han og forsker Ingrid Rindal Lundeberg fra UiB diskuterte norsk fengselssystem og kriminalomsorgen i *Retfærd: Nordisk Juridisk Tidsskrift* (Lundeberg & Mjåland 2012), der de har sammenlignet utgivelsen av til Thomas Mathiesen klassiske *Defences of the Weak* fra 1965 (Mathiesen, 2012) med Thomas Ugelviks *Fangens friheter* (2011).

Mathiesen⁶ snakket blant annet om hvordan synet på fengselet som *rettferdig gjengjeldelse*, har vært en av de offisielle årsakene til bruk av fengsel i Norge, og hvordan man legitimerer bruk av fengsel. Rehabilitering av de innsatte og teorien om allmennpreventiv eller avskrekkende virkning har reist spørsmål til om bruk av fengsel kan forsvares, samt kriminalomsorgens begrunnelser for å forsvare fengselet som institusjon (Mathiesen, 2007). Mathiesen hevder, etter å ha gjennomgått en rekke studier, at rehabiliterende tiltak og forsøk beskrives som beskjedent eller marginalt. Videre forklarer han at rehabiliterende tiltak og forsøk ei heller kan forsvare, eller begrunne fengselsstraffen, og heller ikke gjøre det legitimt eller greit å sette folk i fengsel (Mathiesen i Hanns & Nilsson, 2007, s. 284-285). Mathiesen (2007) trekker frem sannsynligheten for tilbakefall og hevder at rehabilitering ikke finner sted i fengslene, for selv om tanken har vært at de innsatte skal arbeide eller gå på skole, så har ikke dette hjulpet i et rehabiliteringsperspektiv. Heller ikke fengselets moralske og disiplinære oppdragelse, eller andre tiltak som programmer og behandling synes å gi noen nevneverdig effekt. Han mener også at årsaken til dette er at fengselet igjennom historiens løp, alltid synes

⁶ Kritiseres i Gjerstad (2001) for sin for venstreradikale tilnærming til straff-og avvikling av fengselet slik det har vært til i dag.

å prioritere systemressursene høyere enn humanistiske hensyn, og på den måten underminerer rehabiliteringen. Med bakgrunn i dette, påpeker han at det er grunnlag for å si at fengselet i realiteten aldri har fungert rehabiliterende, selv om det absolutt ikke kan utelukkes at enkeltindivider suksessfullt reintegreres i samfunnet etter endt soning (Mathiesen, 2007).

Thomas Ugelvik (2011) sine spørsmål omkring makt, motstand og frihet i fengsel, i boken *Fangenes friheter*, er basert på observasjonsstudier i to varetekstavdelinger i Oslo fengsel. Gjennom observasjon og deltakelse belyser Ugelvik forholdet mellom makt og frihet i fengsel, og viser hvordan innsatte forholder seg til de rammene fengselet gir. I sine observasjonsstudier fant Ugelvik hvordan det var et mål for innsatte å gjøre seg selv til noe mer eller noe annet enn ”en innsatt”. Hans studie har også et spesielt fokus på makt/motstands-relasjoner, og viser hvordan innsatte på ulike vis utøver kreativ og produktiv motstand mot det trykkende fengselslivet. Ugelvik benytter Foucaults beskrivelser av hvordan makt og frihet forutsetter hverandre i relasjoner mellom mennesker, og hvordan mennesker er frie til å reagere på maktbruk på utallige måter for å unnsnippe og kompensere for den maktutøvelsen vedkommende blir utsatt for. Dette maktforholdet kan ofte oppleves som krenkende av de innsatte. Ugelvik beskriver hvordan betjentene daglig utsatte de innsatte for en rekke krenkende rutiner, som blant annet kroppsvisitasjon, cellesjekk, innlåsing og urinprøvetaking og på denne måten systematisk mistenkeliggjør de innsatte (Ugelvik, 2011). Ugelvik hevder man kan, ved å gi innsatte mulighet til mestring, bidra til positiv utvikling. Dette kan for eksempel skje ved at fangen lager seg *frirom* i fengselet. Frirom kan være å ommøblere cella, eller å lage sin egen mat (Ugelvik, 2011).

Undersøkelsene som følger fra Crewe (2011) og Shammas (2014) er delvis basert på Gresham Sykes (1958) kriminologi-klassiker *The Society of Captives*, etter Sykes studie av New Jersey State Prison. I Sykes undersøkelse av innsatte i det amerikanske høysikkerhetsfengselet fant han at soningsforholdene skapte deprivasjon blant de innsatte. Dette illustrerte han gjennom begrepet *the pains of imprisonment*. Videre forklarte Sykes hvordan smerter i fengsel ga seg til kjenne hos de innsatte fordi fengselet frarøvet de deres grunnleggende behov som autonomi, sikkerhet, rettigheter, goder, heteroseksuelt samkvem og frihet (Sykes, 1958, s. 65-83).

Ben Crewe (2009; 2011), benytter Foucaults Governmentality-perspektiv i sine analyser, og

hevder imidlertid at skjult makt ofte fungerer mot sin hensikt i praksis. Med utgangspunkt i forholdene i et britisk fengsel, viste han til at dagens fengselssystem kan ses som en dikotomi mellom straff og behandling (Crewe, 2009). Dette skapte blant annet en rollekonflikt når ansatte i fengsel skulle inneha en funksjon som både vokter og hjelper. Crewe fant tilsammen 45 relasjonsproblemer mellom innsatte og ansatte i sin undersøkelse. Som beskrevet i St. meld. nr. 37 (2007 - 2008), er ikke dette ukjent problematikk i norske fengsler heller:

Betjentenes rolle som støtteperson kan oppleves å være i motsetningsforhold til de kontrolltiltak som de jevnlig utfører, som å ta urinprøver, visitere cellene og kroppsvitere innsatte (Justis- og politidepartementet, 2007-2008)

I følge Crewe kan denne tvetydigheten bli svært uheldig for de innsatte. Det gjør det vanskelig for innsatte å vite hvor de har de ansatte, og om de ansatte i gitte situasjoner trer inn en rolle som *vokter* eller *hjelper*. Det vil da medføre usikkerhet og avstand (Crewe, 2009).

Victor Lund Shammass artikkel *Pains of freedom* (2014) bygger videre på Sykes (1958) *Pains of imprisonment*. Shammass sin undersøkelse, som er gjennomført i et av fengslene som karakteriseres som verdens mest humane fengsel, og har tittelen *The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway's Prison Island* (Shammas, 2014). Undersøkelsen er basert på tre måneder med etnografisk feltarbeid, og semi-strukturerte intervjuer av 15 innsatte. Funnene viste at *frihet* i fengsel også kan oppleves som smertefullt (Shammas, 2014). Smertene de innsatte beskrev kan deles inn i fem underkategorier: *forvirring, angst og grenseløshet, tvetydighet, relativ deprivasjon og individuelt ansvar*. Informantene fra undersøkelsen beskrev at de etter å ha tilbrakt lengere perioder i høysikkerhets fengsler, opplevde psykiske lidelser som angst, og somatiske lidelser som kaldsvette og utslett, i møte med *friheten* i lavsikkerhetsfengsel og frigang (Shammas, 2014). Informantene på denne såkalte *fengsels-øyen* beskrev angstfylte opplevelser ved høyt stress etter noen minutter ute i samfunnet.

Overgangen til frihet er uunngåelig for majoriteten av de innsatte i norske fengsel, da tanken er at alle etter hvert skal tilbakeføres til samfunnet. Utfordringene er som vist i dette kapitlet, mange og komplekse. En kjent utfordring innenfor fengselet er såkalt *prisonisering*. Prisonisering slik Clemmer (1940) definerte begrepet, innebar at det foregikk

en assimileringsspross blant de innsatte, slik at de i større eller mindre grad internaliserte "...the folkways, mores, customs, and general culture of the penitentiary" (Clemmer, 1940, s. 299). Denne prosessen handler om at innsatte ofte involveres i læreprosesser som gjør de enda dårligere skikket til å mestre livet som lovlydig, ved at de lærer seg det kriminelle håndverket (Crewe, 2005, s. 144-204; Olaussen, 2015, s. 276). Et normativt begrep som forklarer denne prosessen er kriminalskole.

4.4 Overgangsbolig og arbeidsdrift som rehabiliteringstiltak

I en undersøkelse gjort av Nordlandsforskning (Lien & Olsen, 2007) var formålet å beskrive omfang, innhold og organisering av tilbud i fengsler og overgangsboligene, samt å kartlegge hvordan de som jobbet nærmest de fengslede vurderte tilbud og hensiktsmessighet i sin fengselsinstitusjon. Det er lite forskning på innsatte i overgangsbolig, og i følge denne undersøkelsen eksisterer det lite forskningsbasert kunnskap knyttet til arbeidsdrift, arbeidstrening og yrkesrettet rehabilitering innen kriminalomsorgssektoren (Lien & Olsen, 2007, s. 3). *Arbeidsdriften skal kunne gi kompetanse for det ordinære arbeidsliv og skape reelle jobbmuligheter ved løslatelse* (St. meld. nr. 37 (2007 - 2008) s. 110). Fra levekårsundersøkelser om befolkningen generelt vet vi at kompetanse og utdanning er den variabelen som i høyest grad påvirker muligheten til arbeid, inntekt og materielle levekår i dagens samfunn (Lien & Olsen, 2007, s. 11). I tidligere levekårsundersøkelser blant innsatte i norske fengsler, vises det at innsatte har gjennomgående lav utdanning og er marginaliserte på arbeidsmarkedet (Skardhamar 2003; Friestad & Hansen 2004). I tillegg vet vi at innsatte i norske fengsler har en svak tilknytning til arbeidsmarkedet, og vi vet også at de har problemer med å komme inn i det ordinære arbeidsmarkedet etter *endt* soning (Skardhamar, 2003; Friestad & Hansen, 2004).

Studien til Lien & Olsen (2007) er basert på en kvantitativ spørreundersøkelse av alle norske fengsel og overgangsboliger, besvart av den, eller de personer som har det overordnede faglige ansvaret for utdannings – og arbeidsaktivitetene på hvert sted. Fire overgangsboliger var med i undersøkelsen som viste at det var en vei igjen for å sikre optimale tilbud for de fengslede, men overgangsboligene hadde riktignok en tydelig integreringsorientert profil på sine strategier, da det ble stilt krav om skoleplass/jobb for å bli vurdert som kandidat til intervju i overgangsboligen.

4.5 Oppsummering

I følge Mjåland (2013) kan man se på straff, kontroll og rehabilitering som en sammenflettet, mer usynlig og annerledes form for straff. De britiske og amerikanske fengselsundersøkelsene som er benyttet her, forklarer de innsattes opplevelse av straff (Crewe, 2009; Sykes, 1958), sammen med Shammas undersøkelse av innsattes psykiske og somatiske smerter i møte med *friheten* i lavsikkerhetsfengselet (Shammas, 2014). Kaldsvette og fysisk utslett som følger av høyt stress ble trukket frem som eksempler på fysiske plager som følge av mer frihet. Frihet er uunngåelig, og følger etter et fengselsopphold. For å gjøre de fengslede i bedre stand til å møte livet utenfor fengslene, enn det prisoniseringsprosesser gjør (Crewe, 2005, s. 144-204; Olausson, 2015, s. 276), er blant annet *arbeidsdrift* ment til å gi nødvendig kompetanse for det ordinære arbeidsliv. Arbeidsdrift blir benyttet som et rehabiliteringstiltak, og som et ledd i å skape reelle jobbmuligheter ved løslatelse. Overgangsboligene har tydelig integreringsorientert profil på sine strategier, ved at det stilles krav til sikret skole- eller arbeidsplass i forkant av oppholdet. Dette skal bidra til at de domfelte opparbeider seg nødvendig kompetanse, samt fungere som en plattform for positive nettverk. Mathiesen (2007) peker på sannsynligheten for tilbakefall, og hevder at rehabilitering ikke finner sted i fengslene. Dette til tross for tanken om at de innsatte skal arbeide eller gå på skole, og Mathiesen (2007) mener at dette ikke har hjulpet i et rehabiliteringsperspektiv. Heller ikke fengselets moralske og disiplinære oppdragelse, eller andre tiltak som programmer og behandling synes å gi noen nevneverdig effekt. Han mener også at årsaken til dette er at fengselet igjennom historiens løp, alltid synes å prioritere systemressursene høyere enn humanistiske hensyn, og på den måten underminerer rehabiliteringen. Kort fortalt har fengselet i realiteten aldri fungert rehabiliterende, selv om det absolutt ikke kan utelukkes at enkeltindivider suksessfullt reintegreres i samfunnet etter endt soning (Mathiesen, 2007). Min undersøkelse har blant annet sett på hvordan domfelte i norsk overgangsbolig reflekterer omkring mulighet for rehabilitering gjennom arbeidsdrift under straffegjennomføringen, og vil dra interessante sammenligninger til den kritiske debatten av *fengselet* som en rehabiliterende institusjon.

Kapittel 5

5.0 Metodisk tilnærming

Metode handler om ”*veien mot målet*” (Kvale & Brinkmann, 2009), og det er det dette kapitlet tar for seg. Her belyses og forklares aktørens utgangspunkt, det metodiske designet, gjennomgangen av forskningsprosessen og bearbeidelsen av forskningsdataen. Med utgangspunkt i problemstillingen, var det hensiktsmessig å anvende kvalitativ metode, nærmere bestemt systematiserte dybdeintervjuer (Malterud, 2013). Den kvalitative tilnærmingen ga mulighet for innsyn i de innsattes forventninger, holdninger, motiver og motivasjon (Thagaard, 2013). Dette har bidratt til økt innsikt og forståelse i hvordan de innsatte opplevde og reflekterte omkring sin egen situasjon og sin straffegjennomføring.

I første del av kapitlet gis en avklaring av egen forforståelse. Deretter redegjøres det for valg av kvalitativ tilnærming og intervjuform. Videre forklares fremgangsmåten som er benyttet for rekrutteringsprosessen, samt hvilke overveielser som ble gjort i forkant av intervjuene, og gjennomføringen av intervjuene. Så beskrives fremgangsprosessen for bearbeidelse og analysearbeidet med forskningsdataen og kapitlet avsluttes med relevante refleksjoner omkring vurdering av studiens pålitelighet og gyldighet.

5.1 Avklaring av egen forforståelse

Bevissthet rundt egen forforståelse gjør forskeren mer sensitiv når det gjelder å se muligheter for teoriutvikling i eget intervjumateriale (Dalen, 2011, s. 16). Ved kvalitativ forskning bør forsker gjøre rede for sin bakgrunn og forforståelse, for å gi økt innsyn og forståelse for valg av metode og teoretisk rammeverk (Malterud, 2013). Forforståelsen handler om den opplevelshorisonten forskeren har med seg inn i et forskningsprosjekt. Den omtales av og til som *perspektiv*, *briller* eller som *bagasje* (Thagaard, 2013). Denne horisonten består blant annet av erfaringer og faglig perspektiv. Forforståelsen kan sette sitt preg på en forskningsprosess, og hvis man da identifiserer sin utgangsposisjon vil dette være med å øke påliteligheten til forskningsprosessen (Malterud, 2013). Forforståelsen kan gi næring og styrke til prosjektet, men den kan også styre forskeren til å overdøve kunnskap som det empiriske materialet kunne levert. Med bakgrunn i dette vil det nå komme en redegjørelse for mitt utgangspunkt i inngangen til prosjektet.

5.1.1 Meg selv som aktør

I følge Ryen bør enhver analyse av sosialt liv begynne med aktørens perspektiv, det vil si med den forståelsen aktøren i en sosial situasjon selv har av hva situasjonen er, og av hvilken plass hun, eller han har i den (Ryen, 2012, s. 49). I forkant av undersøkelsen var min forforståelse preget av mine sosiologiske briller, i et etablert folkehelseperspektiv med fem år som student ved Universitetet i Agder. Jeg hadde i tillegg både lang og bred jobberfaring med ulike samfunnsgrupper, blant annet gjennom arbeid i omsorgsbolig for unge voksne, jobb i Midt-Agder Friluftsråd med utsatt ungdom og ved engasjement som ekstrabetjent ved Hedmark fengsel. Spesielt sistnevnte har bidratt mye i tilnærmingen til undersøkelsen og til at jeg kjenner til overgangsbolig som institusjon, og dens formål.

Som person kan jeg karakteriseres som rettferdig, omsorgsfull og nysgjerrig. Tre karakteristikk som kan komme godt med ved kvalitative prosesser og intervjuer. Dette er egenskaper som kan bidra til at jeg tar hensyn til informantene før, under og etter intervjusituasjonen, men at jeg samtidig spør nødvendige oppfølgingsspørsmål som kan gi næring til hva jeg ønsker å finne ut av. For å få et spennende og nyansert datamateriale er det avgjørende å ha en oppriktig interesse i forklaringene og historiene til menneskene du skal møte. Jeg forholdt meg til en hver tid så nøytral som mulig til alle informantene, men med en imøtekommende og hyggelig tone.

5.2 Kvalitativ metode

Innenfor samfunnsvitenskapene kan tradisjonelt sett alle forskbare spørsmål, problemstillinger og ideer belyses ut ifra de to kunnskapsperspektivene kvantitativ og kvalitativ metode. De kan kombineres, eller anvendes som hovedtilnærming alene. Hvilken metode man velger avhenger av forskeren og forskningsprosjektets spørsmål, hva man ønsker å utforske og skape økt kunnskap om. Kvalitativ og kvantitativ metode er vesentlig forskjellige i sitt utgangspunkt. Den kvantitative forskningstilnærmingen kjennetegnes ved at den vektlegger utbredelse og antall, og tar sikte i å omforme data til målbare enheter som muliggjør statistisk analyse. En kvalitativ forskningstilnærming derimot, innsamler informasjon som ikke tallfestes på samme måte og den baserer seg hovedsakelig på tekstdata. En kvalitativ forskningstilnærming kan fortrinnsvis gå i dybden og søke etter forståelse eller tolkning av hvordan mennesker opplever en situasjon, et fenomen, en relasjon etc. Den grunnleggende likheten mellom de ulike metodiske tilnærmingene er at de tar sikte på å bidra til en bedre

forståelse av samfunnet vi lever i. Kvalitativ forskningsmetode er en av flere veier til vitenskapelig kunnskap (Malterud, 2013), hvor målet er å forklare eller fortolke omverden, og frembringe økt kunnskap. Hvilke metode som benyttes vil ha en betydning for innsamling, bearbeidelse og analysing av data (Thagaard, 2014). Det er derfor nødvendig at forskeren stiller seg kritisk i utvelgelsen av metoder og gjør nøye reflekterte valg (Kvale & Brinkmann, 2009). Forskning er praksis der den vitenskapelige kunnskapen utvikles og systematiseres (Malterud, 2013).

Da kvalitativ metode har til hensikt å utforske meningsinnholdet i sosiale fenomener, er den hensiktsmessig å benytte for denne undersøkelsens formål. Kvalitativt dybdeintervju er benyttet som metode for innsamling av data og analysemetoden som anvendes er *systematiske tekstkondensering* (Malterud, 2013). Videre forklares den fenomenologiske og hermeneutiske tilnærmingen metoden bygger på.

Fenomenologisk tilnærming

Fenomenologien er i utgangspunktet en filosofisk retning eller et vitenskapssyn, men anses også som en viktig bidragsyter til kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 44). Fenomenologien er på ingen måte en entydig tradisjon, men heller en rekke retninger (Dalen, 2011, s. 18). Den benyttes innenfor kvalitativ forskning som en tilnærming for å kunne forstå sosiale fenomener. Dette tar utgangspunkt i at virkeligheten er slik den intervjuede oppfatter den (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 45). Undersøkelsen tar dermed utgangspunkt i at virkeligheten er slik den intervjuede oppfatter den, og man forsøker å danne en forståelse på grunnlag av den enkeltes perspektiv og beskrivelse av et opplevd fenomen (Kvale & Brinkmann, 2009). Emnet for det kvalitative intervjuet er informantens daglige *livsverden*, og han eller hennes relasjon til den (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 46).

Hermeneutisk forståelse

Hermeneutikk betyr *læren om tolkning* (Dalen, 2011, s. 17). Hermeneutikken danner et vitenskapsteoretisk fundament for den kvalitative forskningens sterke vekt på forståelse og fortolkning. Da vi står ovenfor noe vi ikke forstår, vil vi forsøke å tolke dette inn i en forståelsesramme. Denne forståelsesrammen er satt sammen av ulike forhold som vi har erfart tidligere. En hermeneutisk tilnærming tar utgangspunkt i at det ikke finnes en egentlig sannhet, men at fenomener kan tolkes på flere nivåer (Thagaard, 2013, s. 41; Dalen, 2011)

5.3 Kvalitativt dybdeintervju

Det finnes ulike tilnæringer til det kvalitative forskningsintervjuet (Ryen, 2012). Med mulighet for ulike intervjustiler er det vesentlig å reflektere og vurdere hvilken form som er hensiktsmessig i forhold til studiens formål. Dette er også i henhold til praktiske forhold og for prosessen videre i forskningsprosjektet. Valget sto mellom individuelle dybdeintervjuer, eller et kollektivt design som fokusgruppeintervju. Det er fordeler og ulemper ved begge disse intervjuformene. Det ble også vurdert å bruke begge formene, men grunnet personvern falt valget på individuelle dybdeintervjuer, da informasjonen som kommer fram i intervjusamtalen kan være av særlig sensitiv art. Denne etiske overveielser omhandlet opplysninger på tvers av informanter, samt at informantene ikke bare bør beskyttes ovenfor andre, men også beskyttes mot seg selv.

5.3.1 Utarbeiding av intervjuguide

Intervjuet muliggjør et verdifullt, rikt og detaljert innsyn i de innsattes forventninger til ulike aspekter ved overgangsboligen. Med det som utgangspunkt ble individuelle dybdeintervju vurdert som best egnet fremgangsmåte. Det ble utarbeidet en semistrukturert intervjuguide (Vedlegg 6) som ga struktur til sammenligning og drøfting av datamaterialet, men likevel fleksibilitet til å stille oppfølgingsspørsmål underveis i intervjusamtalen. Intervjuguiden bestod av 13 spørsmål rettet mot straff og rehabilitering, og var skrevet ned i stikkordsform. Disse spørsmålene var utgangspunkt for formuleringene av intervju spørsmålene. Temaene fra intervjuguide var som følger;

Tabell 2.0 Temaguide

-
1. Informantens bakgrunn
 2. Nettverk- gjengangere
 3. Erfaring knyttet til fengsel
 4. Opplevelse av overgangsboligen
 5. Opplevelse av rettferdighet
 6. Hvem fortjener å få plass
 7. Er fengselet bedre enn friheten
 8. Vendepunkt-positive/negative
 9. Refleksjoner rundt begrepene straff og rehabilitering
 10. Forventninger til livet etter løslatelse
 11. utfordringer i forbindelse med løslatelse
 12. I hvilken grad den innsatte har du fått hjelp for å takle eventuelle utfordringer
 13. Sluttkommentarer
-

For å kvalitetssikre intervjuguiden, og for å være best mulig forberedt til intervjusituasjonen ble det avholdt pilotintervju med en bekjent som tidligere har hatt erfaring med gjennomføring av straff i overgangsbolig. Erfaringene som ble gjort under pilotintervjuet gjorde at jeg valgte å gå litt vekk ifra det opprinnelige temaet. Fokuset gikk fra å se på straff og rehabilitering i en mer generell forstand, til å se spesielt på overgangsboligen som helhet og dens påvirkning på de innsattes opplevelse av straffegjennomføringen.

5.3.2 Forberedelse til intervjuene

For å få tilgang til feltet var jeg i kontakt med flere fengselsinstitusjoner, som alle var gjennomgående positive til prosjektet. Etter det endelige valget av institusjon var det viktig for meg å involvere de ansatte som jeg kom til å møte på i intervjuprosessen. Jeg forklarte kort om min bakgrunn som ekstrabetynt, samt min hensikt med studien. Informasjon omkring prosjektets rammer ble delt med fengselets ledelse i form av en skriftlig redegjørelse av prosjektet (Repstad, 2007, s. 47). Opptak og data for analyse var konfidensielt mellom deltaker, intervjuer og veiledere. Dataen kunne ikke spores tilbake til forsøksperson. For å sikre dette ble den transkriberte teksten oppbevart på låst PC/MAC, og løse papirer ble oppbevart innelåst. Opptakene ble slettet etter analyseprosessen og transkriberingen slettes maks 1 måned etter endt sluttresultat.

5.3.3 Utvalget

I kvalitative undersøkelser er det et sentralt spørsmål, om hvem man ønsker å søke informasjon fra (Thagaard, 2013). Man må ta stilling til hvilke informanter som er strategisk i forhold til studiens formål og hvordan man skal sikre seg et ønskelig utvalg (Thagaard, 2013). Som forsker bør man reflektere rundt *hvem* som best kan gi den nødvendige kunnskapen som best kan svare på problemstillingen. Hvis utvalget hadde bestått av *ansatte* istedenfor *innsatte* ville naturligvis studien vært en helt annen, selv om problemstillingen ellers var den samme.

Studiens utvalg besto av åtte innsatte ved én av Norges åtte overgangsboliger (Kriminalomsorgen, 2016). Utvalgets størrelse er typisk for en kvalitativ studie, hvor man ønsker å få mye informasjon om få deltakere (Thagaard, 2013). Utvalget besto av syv menn og en kvinne, i alderen 25-60 år. For å gi et bilde av bredden på utvalget kan det nevnes at over halvparten av utvalget oppga at de satt på narkotikarelaterte dommer. Sakene informantene hevdet at de sonet for omhandlet vold, kidnapping, tortur, ulike former for

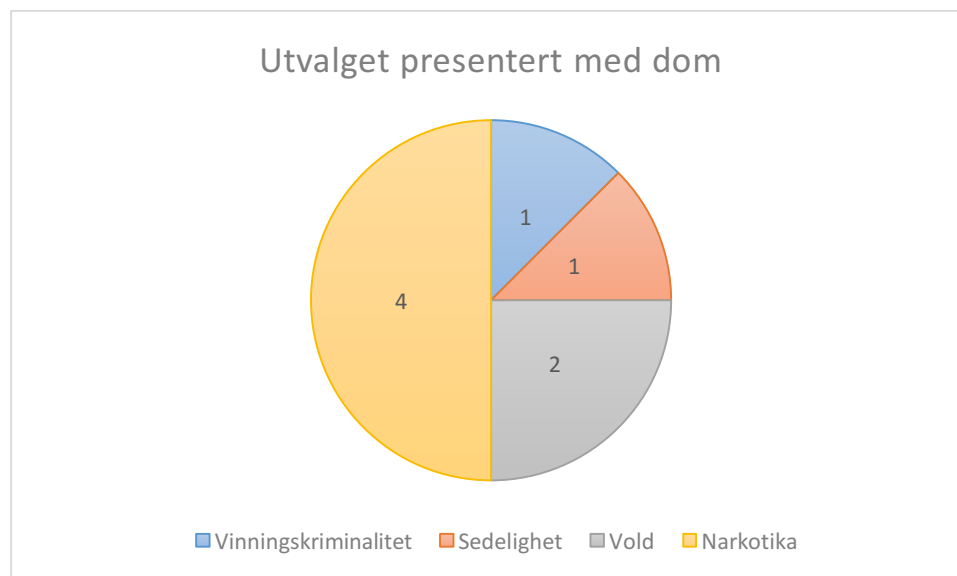
vinningskriminalitet, ulovlig nedlastning, sedelighet, overtredelser i trafikken eller barnevernssaker. Av hensyn til personvern vil alle informantene bli omtalt som *menn* da de siteres. Dette er vurdert som den beste måten å hindre at informasjonen som er gitt, direkte kan knyttes til kvinnen i utvalget. Alle de innsatte ble spurt om å delta. Det ble ikke valgt ut noen eksklusjonskriterier ettersom alle de som gjennomfører straff, møtte de kravene som stilles fra overgangsboligen. Flere av informantene hadde vært innom ulike fengselsinstitusjoner før de kom til overgangsboligen og to av de innsatte var førstegangs-sonere. Inklusjonskriteriene for deltakelse i den overordnede studien presenteres i tabell 3.0.

Tabell 3.0. Inklusjonskriterier

Inklusjonskriterier

- Menn og kvinner mellom 18-70 år
 - Vedkommende må ha sonet 2/3 av dommen
 - Rusfrie
-

Utvalgets dommer i tidsrommet for intervjuet presenteres i figur 1.0. Begge informantene som sitter for vold har tidligere rus- og avhengighetshistorikk, og to av de som sitter for narkotika har tidligere gjennomført straff for vold. 1.0. Figuren er ikke representativ og gir på ingen måte noen oversikt over utbredelsen, eller fordelingsmønsteret av strafferettsaker i det norske samfunn (Repstad, 2007).

Figur 1.0 Presentasjon av utvalg og dommen de sitter for ved intervjuet, vist i antall informanter

Tabell 4.0 gir en forenklet beskrivelse av de åtte informantene. Her har jeg valgt å fjerne sivilstatus og navn for å bevare informantenes anonymitet. Informantene er istedenfor tilfeldig nummerert i den første kolonnen fra venstre. Av samme personvernårsaker tar ikke tabellen for seg informantenes sivilstatus. Funnene presenteres med fiktive navn i kapittel 6 og da har også kvinnen i utvalget fått et mannlig navn. Tabellen beskriver informantenes utdanningsnivå og hva de er sysselsatt med på intervjuetidspunktet, samt hvilke mål de har satt seg innen utdanning/arbeid når de er ferdig med straffegjennomføringen. Tre informanter har ikke fullført videregående og tre informanter har fagbrev, hvorav to av de besto fagprøven i et annet fengsel. Én informant har bachelorgrad og én har mastergrad.

Tabell 4.0 Utdanningsnivå, sysselsettelse og planlagt utdanning eller arbeid etter soningen.

Informant	Utdanning	Sysselsatt	Planlagt utdanning/arbeid etter straffegjennomføring
Informant 1	Høyere utdanning	Sysselsatt i frivillig organisasjon	Fortsette i jobb-økonomi og administrasjon
Informant 2	Fagbrev 23/5- regelen	Student	Student
Informant 3	Bachelor	Student	Jobb-økonomi og administrasjon
Informant 4	Fagbrev	Student og håndverker	Bare-og ungdomsarbeider
Informant 5	Fagbrev	Håndverker	Ufør
Informant 6	Ikke fullført	Håndverker	Håndverker
Informant 7	Ikke fullført	Under behandling	Barne- og ungdomsarbeider
Informant 8	Ikke fullført	Håndverker	Håndverker

5.3.4 Rekruttering av informanter

Totalt ble tretten innsatte spurt om å delta. Dette ble gjort etter et fellesmøte ved å gå fra rom til rom sammen med en betjent. Vi banket på hos alle og fikk komme inn hos tolv av tretten innsatte som var tilstede. Det ble avgitt en kort forklaring på hva undersøkelsen gikk ut på. Ved positiv respons fikk de nærmere informasjon i form av et informasjonsskriv med informasjon om intervjuets hensikt og opplysning om frivillig deltakelse, samt et følgeskjema for informert samtykke. Kontaktinformasjon ble utvekslet og bekreftelse om at møtet skulle

avtales videre mellom intervjuer og respondent via mobiltelefon. Alle tolv sa seg villig til å delta i undersøkelsen og én mann trakk seg underveis. To stykker som ikke var til stedet, eller hadde meldt fra at de ikke ville kontaktes, tok kontakt med meg i ettertid med ønske om å delta. De første åtte av da i alt tretten mulige respondenter, som hadde meldt interesse-og leverte signert samtykkeerklæring, ble med på undersøkelsen.

5.3.5 Gjennomføring av intervju

Intervjuer basert på en semistrukturert intervjuguide som best kan beskrives som en samtale mellom forsker og informant, hvor gangen i samtalen er styrt av forskeren (Thagaard, 2013). Intervjuene fant hovedsakelig sted ved overgangsboligen, på den enkelte informantens sitt oppholdssted. Unntaksvis møtte jeg opp på det stedet respondenten var sysselsatt. Intervjuet varte mellom 45 minutter, til litt over en time. I forkant av intervjuene ble de innsatte informert om studiens hensikt, form og varighet, samt opplyst om taushetsplikt og anonymisering. De ble også forespurt om de hadde motforestillinger i forhold til det å gjøre lydopptak. Hvis samtykkeerklæringen ikke var signert og levert fra før, ble dette gjort rett før intervjuet. Det var viktig å utvikle tillitt, og en god balanse mellom det å spørre og lytte, samt lage rom for pauser. Spørsmålene som ble stilt var hovedsakelig *åpne spørsmål*, som for eksempel åpningsspørsmålet: *"kan du fortelle meg litt om deg og hvorfor du er her?"*. Videre var det også viktig å spørre konkrete, åpne spørsmål som blant annet gikk på erfaringene og refleksjonene de hadde til sin straffegjennomføringen, hvilke positive og negative sider som finnes ved de ulike sikkerhetsnivåene, erfaringer til de ulike delene av soningen, erfaringene til eventuelle behandlingselementer, og til sist forventninger til livet etter soning. Dette ga mulighet til å få innsyn i soningen som helhet, samt hvilke muligheter og begrensninger overgangsboligen kan gi den innsatte. Intervjuene ble avsluttet med å spørre informanten om det var noe han ønsket å legge til som han ikke hadde fått anledning til å fortelle om, samt takke for deltakelse.

5.4 Etiske betraktninger

5.4.1 NSD og Kriminalomsorgen

Vedlagt ligger godkjennelse fra NSD (Vedlegg 4) og kriminalomsorgen (Vedlegg 5) om å foreta intervju i fengselet. Informert samtykke fra deltakerne ble gitt i forkant av intervjuene, og inneholdt informasjon om intervjuets hensikt, valgfri deltakelse og retten til å avbryte deltakelse uten negative konsekvenser. Her ble det også informert om oppbevaring av data fra

intervjuet og deltakerens konfidensialitet. Data som ble innhentet under dette forskningsprosjektet ble behandlet uten navngivelse, og det var ikke mulig å identifisere enkeltdeltakere i resultatene. Ved utarbeidelse av intervjuguiden og selve gjennomføringen av intervjuet, ble det etterstrebet at intervjuopplevelsen ikke skulle kunne bidra til komplikasjoner for deltakere under intervjuet eller i etterkant. Prosjektet er godkjent av Personvernombudet - NSD (Vedlegg 3) og Kriminalomsorgen. Regiondirektøren anmoder forskeren om å sende et eksemplar av masteroppgaven til de berørte kriminalomsorgsregionene, Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS og Kriminalomsorgsdirektoratet (Vedlegg 5).

5.4.2 Relasjonen og møtet mellom forsker og forskningsdeltaker

Det informerte samtykke var uttrykkelig, frivillig og dokumenterbart (Thagaard, 2013). Som forsker skal man sikre reell frivillighet (Vedlegg 3) og derfor fikk deltakerne tilsendt informasjon om intervjuets hensikt og forespørsel om deltagelse (Vedlegg 1), samt et vedlegg med informert samtykke (Vedlegg 2) i forkant av intervjuet. Flere av informantene var menn med rus relaterte- og andre former for avhengighetsproblemer, som befant seg i en sårbar livssituasjon. Med dette tatt i betraktning er spesielt viktig å gå fram med forsiktighet (Alver & Øyen, 1997). Ethiske utfordringer i intervjusituasjonen er ofte knyttet til forskers respekt ovenfor intervjupersonens grenser (Thagaard, 2013), og man skal derfor opptre varsomt, og ikke utsette deltakerne for unødvendig nærgående og personlige spørsmål. Alt for private spørsmål kan føre til problemer for deltakerne i etterkant av intervjuet. Dette må likevel veies opp mot forskningens formål, da det å unnlate å stille vanskelige spørsmål kan hindre nødvendig innsikt og kunnskap. Forskeren har et ansvar i slike situasjoner å skape trygghet og vise hensyn, slik at informanten ikke avgir informasjon de vil angre på i ettertid (Thagaard, 2013). Som forsker skal man ikke bidra i å skade personene man intervjuer, og dette kan vedlikeholdes ved å skape tillit mellom forsker og intervjuperson. De erfaringer og utsagn deltakerne vil gi uttrykk for under intervjuet, gjenspeiler deres forståelse og deres virkelighet, og det er ikke etisk forsvarlig av forsker å provosere intervjupersonens forståelse av sin egen situasjon.

Anonymisering ble ivaretatt under transkribering, analyse og resultatutvikling, og lydopptak ble bevart på låst PC og slettet i etterkant av prosjektet.

5.4.3 Transkripsjon

Transkribering handler om å overføre samtale til tekst. Det innebærer en transformasjon og bearbeidelse fra muntlig intervjusamtale til skriftlig test (Malterud, 2013). Under intervjuene ble Iphone 6s benyttet til lydopptak. Filene var låst med brukernavn og passord/fingeravtrykk. Transkriberingen av hvert enkelt intervju ble gjort så fort som mulig etter intervjuet ble holdt. Dette for å kunne gjenskape intervjusituasjonen så nøyaktig som mulig. Transkriberingen foregikk ved å ta det som ble sagt lydopptaket å ordrett skrive ned alt som ble sagt. Pauser, humør, sukk og latter ble også notert, for å bedre huske intervjusituasjonens naturlige kontekst, under analysen av materialet. En slik prosess er tidkrevende, men det var viktig å gjøre det selv. Det ga både rom for ettertanke og rom for å starte prosessen med analysen (Malterud, 2013). Under transkriberingen av det første intervjuene var det mulighet for innblikk i temaer som fantes interessante, samt erkjenne hva som opplevdes som overflødig informasjon. Overflødig i den betydning at det ikke ga styrke og næring til besvarelsen av forskningsspørsmålet. For en ny forsker er dette et hjelpemiddel til å gjøre ting annerledes i de neste intervjuene, for å kvalitetssikre at man får den informasjonen man er ute etter (Malterud, 2013). Justeringene som ble gjort til de resterende intervjuene var å fokusere mer på overgangsboligen, en fengselet i generell forstand. En annen justering var å forholde seg mer til selve forskningsspørsmålene. Dette hjalp for å forhindre informasjon som ikke var relevant. Transkripsjonen av de 8 intervjuene ga til sammen 85 sider med rådata og det empiriske materialet besto av 58 490 ord.

5.5 Grunnlagsbetingelser for vitenskapelig forskning

Vitenskapelig kunnskap skal være et resultat av systematisk, kritisk refleksjon (Malterud, 2013). Et viktig virkemiddel som gir innsikt i forskerens pålitelighet er å dokumentere grunnlagsbetingelser for vitenskapelig forskning. I denne forskningen blir påliteligheten vurdert av følgende tre punkter; refleksivitet, reliabilitet og validitet.

5.5.1 Vitenskapelig kunnskap - Refleksivitet, Reliabilitet & Validitet

Kirsti Malteruds (2013) skriver i sin bok om *kvalitative metoder i medisinsk forskning* om hvordan forskeren skal vise pålitelighet. Det finnes en rekke grunnlagsbetingelser for at forskningen skal være pålitelig, og at dette blant annet kan dokumenteres gjennom tre følgende begrep; *refleksivitet*, *reliabilitet* og *validitet* (Malterud, 2013). *Refleksivitet* handler om at forskeren skal være kritisk til sine egne forskningsbearbeidelser, samt være kritisk til

sitt eget ståsted og forforståelse. Refleksiviteten kan også kvalitetssikres ved å spørre seg selv hva kunnskap som forskeren har kommet frem til, kan brukes til? Samt å stille seg spørsmål om forskningen kan tilføre ny kunnskap til det vi allerede har svar på? Eller om forskeren bør gjøre rede for forskningsprosessen, og at den har blitt utført på pålitelig vis (Thagaard, 2013). *Reliabilitet*, eller *pålitelighet* som det også ofte kalles, handler om kunnskapsutviklingen og forskningens relevans. For å begrunne at en forskningsprosess har vært reliabel, bør det drøftes rundt utarbeidelse av forskningsspørsmålet, det bør dokumenteres forskningsmetoder og analysestrategier, samt gjøre kritiske overveielser av forskningsprosessens forløp (Malterud, 2013). Thagaard (2013) forklarer nøye i sin bok om *systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitativ metode* at ved å begrunne forskerens ståsted, relasjonen mellom forsker og informanter, og forskningens utvikling vil forskningens reliabilitet kvalitetssikres. *Validitet* sier noe om studiens funn og gyldighet (Malterud, 2013). Synet på hva som kjennetegner god kvalitativ forskning varierer i følge Anne Ryen (2012). Kritikere har hevdet at problem med kvalitativ forskning er at den gir få, eller ingen holdepunkt fra å skille god forskning, fra mindre god forskning (Ryen, 2012). Man kan øke kvaliteten på kvalitativ forskning ved å demonstrere en faglig bevissthet omkring konsekvensen av bestemte metodologiske valg under forskningsprosessen, enten det refereres til produksjon av data eller valg av skrivestil (Seale, i Ryen, 2012, s. 177). Hvor gyldig er mine funn? Er de gyldige for noen med en annen forutsetning og fortolkningsramme? Slike spørsmål er vanskelige å besvare, men det er likevel viktig å si noe om hvilken betydning og dimensjon forskningsresultatene har; hvem gjelder mine funn for? (eksternvaliditet), og viser jeg hva jeg har funnet og hvordan jeg har funnet det? (internvaliditet) (Malterud, 2013; Thagaard, 2013). Dette drøfter jeg i diskusjonskapittelet (7.5).

5.6 Analyse: Systematisk tekstkondensering

Analysen bygger en bro mellom rådata og resultater ved fortolkning og sammenfatning (Malterud, 2013, s. 91). Den er temabasert og foregår slik at andre senere skal kunne følge samme vei og anerkjenne systematikken underveis, samt forstå studiens konklusjoner. Det hele handler om formidlingen av det som blir analysert (Malterud, 2013). ”*I analysen skal materialet lede frem til nye beskrivelser, nye begreper eller nye teoretiske modeller*” (Malterud, 2013, s. 88). Systematisk tekstkondensering er en analyseform som egner seg for deskriptiv tverrgående analyse av fenomener for utvikling av nye beskrivelser og begreper (Malterud, 2013). Disse er knyttet til erfaringer med overgangsboligen, endring i atferd og

opplevd selvbilde. Analyseverktøyet *systematiske tekstkondensering* (Malterud, 2013), har vist veien igjennom en detaljert og tidkrevende prosedyre. Hensikten var å anvende systematisk tekstkondensering for å få innsyn i de refleksjonene informantene har til rundt soning i overgangsboligen og hvilke forventninger de har til livet etter soning. Metoden-analyseprosedyren tok utgangspunkt at analyse bør gjennomføres i fire trinn: 1. Helhetsinntrykk – ”fra villnis til temaer” 2. Meningsbærende enheter ”fra temaer til koder” 3. Kondensering – ”fra kode til mening” 4. Sammenfatning – ”fra kondensering til beskrivelser og begreper”.

Videre vil analysemetoden som ble benyttet i denne studien beskrives kronologisk, deretter beskrives prosessen som er gjort fra forskeren ståsted, forklart i *jeg-form*. Herunder presenteres hvert trinn i analyseprosessen og det redegjøres for hvordan jeg har arbeidet med datamaterialet.

1. Å få et helhetsinntrykk
2. Å identifisere meningsbærende enheter
3. Å abstrahere innholdet i de enkelte meningsbærende enhetene
4. Å sammenfatte betydningen av dette.

Trinn 1: Helhetsinntrykk - Fra villnis til temaer

I analyseprosessens første trinn dannet jeg meg et helhetsbilde og gjorde meg kjent med materialet ved å lese gjennom de 8 transkriberte intervjuene, som besto av tilsammen 85 sider med 58490 ord. Jeg så etter *temaer* som representerer deltakernes handlingsmønster og selvpoppfattelse av sin situasjon i tråd med at jeg la min forforståelser og teoretiske referanserammer til side. Jeg la bort *det jeg trodde jeg visste*. I denne delen av analysen gikk jeg inn med forskningsspørsmålet: *Hvilke tanker og refleksjoner har innsatte i norske overgangsboliger rundt sin egen rehabilitering og straff?* Jeg så på hvilke forventninger de hadde til livet nå og til livet som skulle komme etter endt soning. I tillegg fikk jeg et innblikk i hvilke muligheter og utfordringer overgangsboligen ga den enkelte. Etter lesningen oppsummerte jeg mine inntrykk. På dette stadiet framkom de foreløpige temaene, med ulike detaljer og nyanser. Temaene som utviklet seg var ikke utviklet som følge av systematisk refleksjon, men var mer et intuitivt materiale. De sytten temaene jeg noterte meg, som

omhandlet straff og rehabilitering i overgangsbolig, var: 1: bakgrunn 2: begrensninger/utfordring, 3: muligheter, 4: gjenganger, 5: negative sider, 6: positive sider, 7: motivasjon, 8: forventinger, 9: folkehelse, 10: rehabilitering, 11: straff, 12: rettferdighet, 13: overgangsbolig, 14: vendepunkt, 15: Sysselsetting, 16: Etikk og moral, 17: støtte/nettverk

Trinn 2: Meningsbærende enheter - Fra temaer til koder.

I dette andre trinnet ble materialet organisert. Den irrelevante teksten ble sortert vekk fra teksten jeg ønsket å benytte til å belyser mitt forskningsspørsmål. Her valgte jeg ut tekst som inneholdt kunnskap om ett eller flere av de sytten *temaene* fra trinn 1. Temaene besto av store mengder kunnskap i form av tekst. Disse representerte mine foreløpige ideer om ulike sider av forskningsspørsmålet. Samtidig som jeg merket disse *meningsbærende enhetene*, begynte jeg å systematisere de. Dette kan kalles *koding*. Når jeg fant utsagn eller forståelse om et av temaene fra trinn 1, så kodet jeg dette opp til det temaet. Noen ganger fant jeg ut at temaet handlet om flere ting, eller at man kunne knytte ulike temaer sammen. Eksempel på en meningsbærende enhet til tema om ”motivasjon” handlet om familie eller andre *relasjoner* som opplevdes som viktige å ivareta. Kodearbeidet hadde til hensikt å sortere og markere de meningsbærende enhetene, slik at de ble tatt ut av sin opprinnelige sammenheng for å kunne leses i sammenheng med elementer fra teksten som omhandlet det samme (Malterud, 2013). Kodene kunne sammenlignes med ulike merkelapper som ble plassert ved de meningsbærende enhetene, og hadde utgangspunkt i temaene fra første trinn. Det var viktig å ta stilling til likheter og forskjeller i de kodene som oppstod, samt å forstå at det som var utviklet hittil i prosessen ikke representerte de endelige resultatene, men var et ledd som krevde tolkning og sammenfatning til utvikling av *mening*. De meningsbærende enhetene var nå sortert under tre kodegrupper: ”refleksjoner og beskrivelser omkring frihet” ”refleksjoner og beskrivelser omkring mulighet for oppgjør”, ”refleksjoner og beskrivelser omkring forventninger til framtiden”.

Trinn 3: Kondensering - Fra kode til mening.

I analysens tredje trinn forelå de meningsbærende enhetene sortert inn i tre kodegrupper, og på dette stadiet hadde informasjonen fra intervjuene blitt redusert fra 85 til 24 transkriberte sider. Jeg gikk inn i hver enkelt kode for å kartlegge rikt og relevant materiale, med ulike meningsaspekter og nyanser. Her ble det utarbeidet to til fire *subgrupper* for hver enkelt kodegruppe. For eksempel ble den første kodegruppen ”refleksjoner og beskrivelser omkring frihet” brutt opp i subgruppene ”rehabilitering” og ”straff”. Den andre kodegruppen

”refleksjoner og beskrivelser omkring mulighet for oppgjør” ble delt inn i ”oppgjør med seg selv” og ”oppgjør med andre”. Den siste kodegruppen ”refleksjoner og beskrivelser omkring forventninger til å leve lovlydig” ble delt inn ”arbeid og utdanning”, samt ”relasjoner”.

Trinn 4: Sammenfatning - Fra kondensering til beskrivelser og begreper.

I analysens fjerde trinn re-kontekstualiserte jeg datamaterialet ved å sette sammen bitene igjen. Med utgangspunkt i kondensatene og gullsitatene ble det her utformet en analytisk tekst for hver subgruppe. Her var blant annet *tillit* og *relasjoner* viktige begrep, og det var også viktig at resultatene gjenspeilet sammenhengen den opprinnelig ble hentet ut i fra.

Subgruppen ”vendepunkt, under koden ” refleksjoner og beskrivelser omkring forventninger til framtiden” ble fjernet, fordi den ikke bar med seg viktig informasjon om forskningsspørsmålene. På grunn av sammenslåing av subgrupper og fjerning av materiale, endret navnene på subgruppene seg til de navnene/kategoriene som er presentert i resultatet.

Den analytiske teksten til hver enkelt subgruppe i resultatdelen er presentert i tredjeperson.

Her var det viktig at teksten formidlet essensen fra alle deltakernes historier, sammenfattet gjennom analyse. ”Gullsitater” (Malterud, 2013) ble inkludert for å gi farge til, samt å utdype det den analytiske teksten representerte. Til slutt utarbeidet jeg kategorier for de ulike subgruppene. Analysen resulterte i tre kategorier med to-fire subgrupper tilknyttet hver kategori. Kategoriene er videre overskrifter i resultatkapittelet: *Frihet og frihetsberøvelse*, *Oppgjør* og *Tilbake til samfunnet*.

Kapittel 6

6.0 Resultat

Analysen bærer med seg tre kategorier om de innsattes beskrivelser og refleksjoner knyttet til overgangsboligen: *frihet og frihetsberøvelse, oppgjør og tilbake til samfunnet*. Kategoriene innebefatter to-fire subgrupper med ulike nyanser relatert til de innsattes beskrivelser og refleksjoner omkring gjennomføring av straff i overgangsboligen. Beskrivelsene gis hovedsakelig i tredjeperson, og er basert på uttalelser i intervjuene. Varierende innslag av sitater fra informantene blir illustrert i førsteperson, i tabell 5.0 beskrevet med dommen de selv oppga på intervjutidspunktet. Relevant for lesing og forståelse av resultatene, er det at flere i utvalget har tidligere erfaring fra andre fengsel, som de til tider supplerte til sine fortellinger omkring overgangsboligen. Resultatene vil videre drøftes i lys av teori og relevant forskning i diskusjonskapittelet (7.0).

Tabell 5.0. Informantene og dommen de selv oppga på intervjutidspunktet

Navnene som oppgis er ikke autentiske

- Lars - Vinningskriminalitet
 - Are - Narkotika
 - Roy - Barnevern, vold, narkotika
 - Markus- Narkotika
 - Ole - Sedelighet
 - Andreas - Narkotika
 - Kim - Narkotika
 - Sam - Vold
-

Kategoriene og deres tilhørende subgrupper er som følger:

1 Frihet og frihetsberøvelse

- Frihet som opplevd rehabilitering
- Frihetsberøvelse som opplevd straff
- Frihetsberøvelse som opplevd rehabilitering?
- Frihet som opplevd straff

2 Oppgjør

- Oppgjør med andre
- Oppgjør med seg selv

3 Tilbake til samfunnet

- Tilbake til relasjoner
- Tilbake til arbeidsliv

6.1 Frihet og frihetsberøvelse

Det forelå en rekke positive beskrivelser fra utvalget omkring større grad av *frihet* i overgangsboligen. Informantene forklarte hvordan de, og andre innsatte, skapte sin egen frihet i andre fengsel også, på tross av delvis isolasjon. En av informantene beskrev livet i overgangsboligen slik:

”Jeg føler ikke noe frihetsberøvelse her, jeg gjør ikke det. Ikke sant, du kan ha besøk tre timer hver dag hvis du vil, også har du ti timer i uka som du kan gå ut også har du permisjoner, og ja, nei, jeg føler ikke det i det hele tatt, (...) Jeg våkner hver morgen og går på jobb og kommer tilbake igjen, jeg syntes det er helt supert. Det er bedre rutiner her.”-Roy

Et begrep som ble benyttet om fengsel i sin helhet, uavhengig av om det var høy isolasjon eller overgangsbolig, var *Kriminal-skole*⁷. Informantene forklarte fengsel som en kriminalskole, hvor de utviklet nye kulturer, rutiner og levesett, samt en måte å skape sin egen frihet mens de var isolert. De fortalte om nye måter å snakke på, som for eksempel at begrepet *cola* ble benyttet som et annet ord for *kokain*, eller at uttrykket ”gå å plukke” ble brukt for at de skulle ruse seg høye på fleinsoppen de hadde oppdaget ved fengselets fotballbane. Informantene delte ulike historier fra andre fengsel med høyere sikkerhetsnivå og fortalte om mennesker som ble mer kriminelle av å være der. En informant fortalte at han hadde sett personer bli satt i fengselet med fartsbot og gikk ut igjen derfra som narkomane. Flere i utvalget fortalte at de oppfattet utenforstående, og de som tror at det ikke foregår noe kriminelt i fengsler, som naive og forklarte det ut ifra at det var i fengsel *værstingene* samles. Sammen skapte de innsatte frihet ved å ha tilgang til mobiler som ble gjemt i tak og vegger, motta varer fra kontakter ved varetransport til fengselet, salg av narkotika innenfor fengselets og salg av innsattes medisiner.

⁷ Kriminalskole er et begrep innsatte har benyttet om fengselet, som er beskrivende for hva som skjer når man setter mennesker sammen i et isolert miljø, og man utveksler erfaringer med hverandre.

Beskrivelsene fra andre fengsel, sto i kontrast til informantenes beskrivelser og refleksjoner rundt straffegjennomføringen i overgangsbolig. Informantene fortalte om en annen type frihet enn i andre fengsel, særlig fengsel med høyere grad av sikkerhet, og de var gjennomgående positive til overgangsboligen. Samtlige i utvalget hevdet at frihet til å kunne gå utenfor fengselet opplevdes som *positivt* for tilbakeføring til samfunnet, og for å leve et kriminalfritt liv videre. Som spenning til dette, ble det også forklart at høyere grad av frihet ga nye typer utfordringer under straffegjennomføringen. Utfordringene innebar blant annet at *triggere* ble mer tilgjengelig. Triggerne som nettverk, steder og fester.

6.1.1 Frihet som opplevd rehabilitering

Felles for samtlige i utvalget var beskrivelser av at overgangsboligen ble oppfattet som en bedre arena for tilbakeføring til samfunnet, enn øvrige fengsler. Dette forklarte de ut ifra at overgangsboligen åpnet opp for tilrettelegging omkring *livet* utenfor fengselet, på en bedre måte enn andre fengselsinstitusjoner. Det var tilretteleggelse som ble fremhevet som det viktigste aspektet ved rehabiliteringen av de fleste. Et kanskje mer overraskende resultat, var beskrivelser og refleksjoner omkring at disiplinering opplevdes som noe positivt av flere informanter. Disiplinering i form av rutinemessige – og tilfeldig sjekker, som urinprøvetaking, eller tilfeldig besøk på arbeidsplassene. Det var ikke selve kontrollen som opplevdes positiv, men vissheten av at de ville bli sendt tilbake i fengsel med høyere grad av sikkerhet hvis de gjorde noe som var imot reglementet. Deler av utvalget var tilknyttet ulike behandlingsopplegg utenfor overgangsboligen, som de beskrev som gode bidrag for rehabilitering. For Are derimot var ikke behandlingen som kunne tilbys aktuell:

”Akkurat det herre behandlinggreiene, med samtalegrupper og det. Jeg har ikke helt troen på det”. –Are

Sam forklarte at han antagelig var den beste versjonen av seg selv, når han satt i fengsel, noe han hadde gjort store deler av livet, og han hadde heller ikke troen på at behandling funket for han. Are, Roy, Sam og Andreas nevnte *habilitering*, framfor rehabilitering, da de ikke husket sist de hadde hatt *livet på stell*. Rehabilitering i form av behandling var ikke noe for Sam, som i følge han selv, visstnok ikke kunne *re*-habiliteres. Denne informanten startet å selge narkotika på barneskolen.

Flere av informantene fortalte at de aldri hadde fått noe tilbud om hjelp i tidligere fengsel, men at de måtte ordne alt selv. På overgangsboligen hadde de et møte en gang i uka der det

blant annet ble gitt presentasjoner fra ulike frivillige organisasjoner, som kom for å snakke om sine tilbud. Kriminalomsorg i frihet, blå kors, andre rus-og rehabiliteringsprogram og spesialprogram var blant tilbudene som ble nevnt. Informantene opplevde at det var størst tilbud for de som hadde problemer tilknyttet rus, og mindre tilbud for blant annet vold og sedelighet, så dette forklarte de som noe de måtte ta tak i selv. På spørsmål om: ”hva hadde funket for deg for at du ikke skulle kommet tilbake i fengsel etter første gangen?” svarte flere at de ikke visste, men at en jobb, og det å beholde jobben kanskje ville hjulpet de. En som hadde gjennomført over 10 dommer svarte:

”Nei, jeg vet ikke. Den som finner ut av det vettu. Han er en smarting!” -Are

I følge flere av informantene må ønsket om endring komme innenfra, men ytre faktorer som nevnes som essensielt for at det skal skje er *arbeid, hus og positivt nettverk*. Informantene beskrev disse tre aspektene som spesielt viktig for å kunne leve lovlydige liv videre, og noen mente at dette var enklere og oppnå gjennom et opphold i overgangsbolig. Flere av informantene presiserte at overgangsboligen er et fengsel, og ikke en behandlingsinstitusjon, selv om fokuset i større grad enn hos øvrige og andre fengsel omhandler rehabiliterende tiltak som skal bidra til tilbakeføring til samfunnet. Enkelte i utvalget beskrev den forrige fengselsinstitusjonen de var på, før overgangsboligen, som ”destruktiv”, ”forferdelig”, eller som ”en kontrast til overgangsboligen”. Uavhengig av hverandre beskrev to innsatte, at det var som å komme til *himmelen*, da de først kom til overgangsboligen.

”Det var som å komme fra hælvetet til himmelen. Jeg følte at jeg fikk livet på nytt. I gave fikk jeg livet på nytt”. -Lars

Are forklarte at fengselet har langt igjen før det er snakk om rehabilitering av de fengslede, men at han tror forskning vil føre til et opplegg som bedre kan tilpasses de domfeltes behov:

”Jeg ser fram til at forskningen har kommet dit hen at smarte psykologer og samfunnsvitere, og, hva faen, kall det hva man vil da, men at man ser at dette er en person som har de-og de personlighetsforstyrrelsene og at de forbrytelsene, den type mennesker har de-og de problemene. Man får gått i dybden på den-og den personen og sett ja, det-og det trengs og man jobber i den retningen. Og at de kommer ut i et vanlig liv igjen- uten og nesten ha vært innom institusjonen en gang. Mulig at noen må til dels på en institusjon, mulig de kan bo hvor de vil

altså, et sånn opplegg som får folk tilbake til. Det som er ønskelig. Det tror jeg!”

-Are

Are tror at forskning vil hjelpe å spisse kompetansen til kriminalomsorgen, slik at tiltakene som rettes mot innsatte blir mer effektive. Det var flere i utvalget som betegnet overgangsboligen som en *rehabiliteringsinstitusjon*. Samtlige i utvalget hadde et ønske om flere overgangsboliger, fordi det opplevdes som rehabiliterende og gjennomføre straffen der. Are, som har tilbrakt mange år på lukket avdeling, fremmet en sterk overbevisning om at fengselet etter hvert vil forsvinne:

”Jeg, jeg har en sånn tro, innerst inne og det har jeg trodd i mange år, at i løpet av min levetid, lenge før det, så vil nesten alt av fengselssystem, slik det er nå, forsvinne vekk. For at det fungerer ikke. Det, det er noen ytterst få personer som må fjernes fra samfunnet. Og det er en så liten andel av de som blir dømt at det dreier seg ikke om mange plasser de trenger i et land. Resten vil forsvinne vekk med åra som går”. –Are

Are hevdet at man måtte ta tak i det som lå bak handlingen, og drive behandling fremfor straff. Han virket sikker på at fengselet etter hvert ville bli såpass spesialisert, at det vil kunne tilpasses hver enkelt. Han trakk ofte fram nødvendigheten for mer forskning som essensielt for at man etter hvert vil kunne sørge for at det noen har gjort galt ikke skjer igjen, eller at sannsynligheten for at man gjør det igjen minskes. Are var klar på at innsatte er forskjellige og har forskjellige behov, og opplevde at juristene kunne være firkantet i sin tilnærming til straff:

”Det er ikke enkeltindivider som skal bygge opp rettsvesenet i Norge. Det skal sees fra samfunnets synsvinkel. Så derfor kan man ikke tenke straff” –Are

Informantene som satt på rusrelaterte dommer hevdet at de hadde gjort større og mindre endringer knyttet til sine tidligere nettverk, som blant annet innebar å slette folk fra telefonliste og på sosiale medier. Friheten til å gjøre slike endringer ble forklart som nødvendig for rehabilitering, samtidig som den ble forklart som en utfordring. Frihet ble forklart som en byrde for noen, og dette forklares nærmere under, i *Frihet som straff*. Strenge regler, rutiner og rammer ble altså trukket fra som positivt, ved at det hindret informantene i å falle tilbake til gamle mønstre for tidlig, og bidro til bedre oppførsel. De uforutsette

urinprøvene som kunne bli krevd når som helst, fungerte som et *nødvendig hinder* mot å ruse seg. Konsekvensen av at rusmisbruk kunne føre til lukket avdeling i et høysikkerhetsfengsel motiverte flere av de til å holde seg unna. Når de domfelte forholdt seg rusfrie opplevde de at det åpnet opp for nettverksbygging utenfor fengselet og utenfor de tyngre miljøene. Flere opplevde det som positivt at de nå levde under fengselets reglement, men med mulighet til å skaffe seg jobb, nytt nettverk, eller ta opp igjen kontakt med familie og gamle venner. Dette *oppgjøret* med relasjoner ble trukket frem som noe av det mest avgjørende for at de kunne leve et lovlydig liv da de kom ut. Informantene hadde ulike beskrivelser omkring hva det var som opplevdes som frihet for de, men samtlige forklarte at frihet var noe de ønsket mest av alt. Frihet til å gjøre hva de vil, når de vil.

Mer frihet i overgangsboligen ble forklart som rehabiliterende og ble knyttet til selvstendighet. Gjensidig tillitt mellom innsatte og betjenter ble beskrevet som en nøkkel for at arbeid og sysselsetting fungerte utenfor overgangsboligen, spesielt med tanke på at de domfelte måtte være på adressen de har sagt de skal være, for å ikke bli sendt til lukket fengsel. En av informantene fortalte at det ofte fristet å reise til andre steder når man var utenfor overgangsboligen, men at regler og rammer forhindret at han gjorde dette.

6.1.2 Frihetsberøvelse som opplevd straff

”Straff er ikke godt for noen ting, selv om det er lett å ønske noen folk noe vondt”

–Markus

For de fleste i utvalget var det ikke fengselet i seg selv som var straffen, men det var alt de mistet ved å sitte der. Samtlige hadde ulike fortellinger om hva som var straff for de, og alle beskrivelsene omhandlet tap tilknyttet relasjoner. Sam fortalte at straff var den frihetsberøvelsen han opplevde, da han ikke kunne følge ungen sin på karatetrening, fordi han var dømt for vold, og ytret et ønske om at rettsvesenet og overgangsboligen kunne sette seg inn i hvordan karate kunne bidra i å beherske sinne og aggresjon, som en idrett som presiserer viktigheten av å ha selvkontroll og selvbeherskelse. En annen informant beskrev straff som at han ikke kunne være hjemme å hjelpe sin gravide kone med barna. Straff var frustrasjonen over at en ikke kunne reise til Danmark for å besøke den nye kjæresten, eller ta seg en øl i solen når han ønsket.

Lars hadde ikke så mange refleksjoner knyttet til det han mistet utenfor, men knyttet frihetsberøvelsen til *”tap av seg selv”*. Han beskrev fengselet som et forferdelig sted, der han opplevde at det ble misbrukt makt, og han fortalte at han ble tvunget til å måtte gå med en rød kjeledress i fengselet når han gjennomførte straff i et annet fengsel:

”Alle gikk i arbeidsklær på dagen, også kunne du skifte etter 15:30. Det var skikkelig tøft. Det var fengsel!” –Lars

Det Lars beskriver er at han opplevde det som krenkende at han skulle gå i fengselets kjeledress, og om dette var fordi det var påbudt av sikkerhetsmessige hensyn der han var sysselsatt, ble ikke presisert. Roy fortalte at straff for han var mennesker han møtte i fengselssystemet som ikke så på han som menneske, og at han derfor opplevde at han aldri ble prioritert. Han fortalte videre at dette resulterte i sinne, fremmedfrykt og et hat som det har vært vanskelig for han å kontrollere. Andreas beskrev at straff for han har vært det å innse at han har mistet så alt for mange år av livet til rus. Han hadde ruset i så mange år og mistet så mye på veien, i følge han selv. Både Andreas og Kim ga beskrivelser av å ha opplevd å miste hvem de var som mennesker, og at det opplevdes tungt å finne tilbake til seg selv og til å gjenoppta kontakt med familie og venner.

Flere i utvalget hadde sittet lengere perioder i varetekt og hevdet at dette var den aller verste soningsformen for de. Det var særlig usikkerhet knyttet til dette, som tærte mest på psyken, ifølge de tidligere varetekts innsatte. De beskrev at tiden allikevel gikk mye fortere når de satt på lukket høysikkerhetsavdeling og at overgangen fra ”lukket”, til ”åpent” fengsel ble beskrevet som både fantastisk og deilig, selv om de også syntes det kunne være vanskelig og utfordrende å skulle møte samfunnet igjen, etter å ha vært isolert fra det.

6.1.3 Frihetsberøvelse som opplevd rehabilitering

Flere disiplinerende grep, som rutiner og kontroll ble av noen av informantene trukket fram som positive for rehabiliteringen. Informantene beskrev at grunnen til det var at de lettere eliminerte faktorer som var triggende for å begå lovbrudd. Dette var særlig rusrelatert. Beskrivelser av forhold som bygget på gjensidig tillitt mellom innsatte og betjenter ble beskrevet som positive. Tillit ble trukket frem og beskrevet som essensielt for at informantene fungerte på jobb eller skole utenfor overgangsboligen. Disiplinerende grep var blant annet at

informantene alltid måtte være på adresser de oppga, for å ikke bli sendt til lukket fengsel. Dette ble beskrevet som utfordrende, da det til tider fristet å reise til andre steder når man var utenfor overgangsboligen uten tilsyn.

6.1.4 Frihet som opplevd straff

Som nevnt ovenfor var det deler av utvalget som hadde refleksjoner og beskrivelser som ga materialet kompleksitet og spenninger ut ifra at informanter opplevde frihet som utfordrende, og til og med som straff.

Lars, Kim og Ole ga ulike beskrivelser av hvordan de opplevde frihet som straff, og skiller seg dermed ut fra resten av utvalget her. Lars opplevde at straff i det å møte på mennesker han kjente, ute i friheten, fordi han hadde utviklet sosial angst i fengselet. Dette førte til at han hadde store vanskeligheter med å gå på butikken, eller på andre offentlige steder. Ingen vet at Lars gjennomfører en fengselsstraff da han har fortalt at han er på rekonvalesens. Han beskriver at risikoen ved å fortelle noen om dommen opplevdes som ruinerende for livet hans og at presset utenifra hadde vært tyngst straff. Kim opplevde at han etter å ha blitt rusfri i fengselet, ble stilt til ansvar for alt det gale han hadde gjort og at det opplevdes som straff. Han hadde ikke følt på dette når han ruset seg og dermed var det tungt å bli møtt med triggere som minnet han på negative hendelser ifra han var ruspåvirket og det han beskriver som følelsesmessig avstumpet.

Ole forklarer at bygdedyret og media ute i friheten var langt mer straffende for han, enn å bli fjernet fra samfunnet, selv om det i seg selv oppleves som svært tungt. Med bygdedyret mente han menneskene han møtte på i hverdagen som stemplet han som avviker, og at dette ble spesielt tungt etter at saken hans var i media. Ole forklarer straff slik:

”Det verste er bygdedyret, som prater og prater. For meg, i min sak, det som oppleves som mest straff, det har for meg nesten vært den offentlige. Straff du får igjennom media, straff du får igjennom det. Nesten te å bli truet på livet, for å si det sånn. Så da føler du ikke noen trang til å gå i nærheten av der disse menneskene er. Du gjør best i å holde deg unna”. –Ole

6.2 Oppgjør

I følge flere i utvalget åpnet overgangsboligen opp for forsoning med pårørende. Det var særlig de som gikk på rusmestringskurs som hadde reflektert rundt dette. Oppgjør ble beskrevet som utfordrende av flere, både med seg selv og med andre. En utfordring flere av informantene trakk fram var at de selv hadde satt seg i en situasjonen som gjorde oppgjør nødvendig. Informantene fra rusmestringskursene fortalte at de gradvis hadde utviklet en ”verktøykasse” på kursene, med verktøy som mestringsstrategier, eller planer for å håndtere utfordrende situasjoner de kunne komme opp i. En av informantene fortalte at han umulig kunne ta oppgjør med de han hadde stjålet fra, da det ville ”*knust han helt*”, men at han hadde tatt et oppgjør med seg selv, som gjorde det mulig å se fremover.

Roy opplevde at han ikke hadde noe nevneverdig utbytte av rusmestringsprogrammene, og fortalte heller varmt om sin kontaktbetjent i overgangsboligen, som hadde hjulpet han med sinne han har hatt inni seg, slik at han lettere kunne forsøke å forsones seg med situasjonen han befant seg i:

”Her kan du stole på at folk gjør noe. Sånn som kontaktbetjenten min her, hun er jo helt fantastisk. Hun sier hun skal gjøre ditt og datt, ja så kommer hun her, også har hun ordnet alt sammen. Hun viser jo litt interesse. Du er liksom ikke så forbanna langt nede på den her søppelstien at du ikke blir brydd deg om liksom. For det er sånn jeg har følt det!” -Roy

6.2.1 Oppgjør med andre

Flere i utvalget fortalte at det var mye oppgjør og forsoning som gjensto med familiene deres. For flertallet var det *familien* som oftest ble nevnt av betydningsfulle relasjoner. Kim beskrev at det var mye som skulle lappes sammen med familien og at overgangsboligen opplevdes som en trygg plattform å ta tak i den negativiteten som hadde preget familien hans etter mange år med rus. Ole forklarte at han gjennom terapi hadde tatt et oppgjør med seg selv, men at han hadde utfordringer i møte med mennesker som kjente til dommen:

”Den største utfordringen min blir å møte folk som deg, som kjenner dommen”. – Ole

Det var flere av informantene som så på det som utfordrende å ta kontakt med mennesker de hadde berørt ved sine kriminelle handlinger, og det var ikke alle som ønsket å forsones seg med menneskene omkring kriminaliteten. Verken nettverk, eller andre berørte. En person

fortalte at det var vanskelig å gjøre oppgjør med de han hadde såret, når han selv følte han ikke hadde gjort noe galt, og en annen hevdet at det ville være tøft psykisk for han selv, hvis han skulle møtt de pårørende igjen.

6.2.2 Oppgjør med seg selv

Det var flere innsatte som forklarte at de ikke kunne ta inn over seg alt det gale de hadde gjort. Andreas forklarte at han ikke kunne ta inn over seg det som hadde forgått når han var ruset, og at det derfor var viktig å forsone seg med det de hadde gjort og fokusere fremover. Are, Andreas og Markus fortalte at det var et mål å ikke falle tilbake i de destruktive tankemønstrene, da disse var bakgrunnen til at de satt inne i utgangspunktet:

”Altså, folk gjør kriminelle ting og de er helt klar over det når de blir tatt for det. De kan ikke være bitre. Jeg skjønner godt at det er veldig uheldig hvis en vanlig person kjører bil og en eller annen kommer ut av mørket og blir kjørt ned og det ikke er noe som personen kunne noe for. Men de er det veldig få av! Så, flesteparten som sitter inne vet hva de har gjort. De vet hva de holder på med før de blir tatt da. Det er mitt inntrykk i alle fall.” –Are

Lars opplevde at han tok et oppgjør med seg selv som menneske i fengselet, selv om han ikke erkjente dommen som rettferdig på noen som helst måte:

”Jeg er jo veldig vant til å leve et overfladisk, materialistisk liv, som jeg trodde var livet, men jeg kastet bort mange år. Så kommer jeg dit også ser jeg virkelig hva et liv kan inneholde. Og jeg tenker: så heldig du har vært.” –Lars

Are forteller at han har over ti dommer på seg og fortalte at han hadde hatt noen oppgjørsrunder med seg selv. Han fortalte at denne gangen lå alt mer til rette, men at han likevel var usikker på om det ville ha noen virkning på om han kunne leve et lovlydig liv videre etter straffegjennomføring:

”Man kan tro veldig mye, men det vil vise seg når man kommer ut da. jeg har ikke mistet troa, men hva skal jeg si da? Man gidder ikke gå å rope for høyt om det. Ja, jeg hadde troen sist gang, og jeg hadde troen gangen før der også liksom, jeg har hatt troen veldig mange ganger! Så jeg gidder ikke gå å snakke for høyt om det nå, for å være helt ærlig. Selv om alt ligger veldig mye mer til

rette nå, enn det har gjort tidligere. Ting har aldri ligget så mye til rette som det gjør nå. Det er bare å være litt realistisk oppi det hele. Man kan jo bare jobbe med å legge til rette, men hvis man legger såpass mye til rette som man overhodet klarer, så kan man ikke gjøre bedre enn det da, eller så mye man har mulighet til. For det begrenser seg jo litt med hva man har mulighet til og.” – Are

Ole forklarte at han hadde vanskeligheter med å ta oppgjør med andre, da han ikke visste hvordan han skulle forholde seg. Dette var spesielt knyttet til dommen, og han hadde fått flere ulike råd omkring om han burde være ærlig, eller ikke. De fleste anbefalte han og *holde tett*, da det ville medbragt for store konsekvenser for han.

6.3 Tilbake til samfunnet

Flere av informantene mente at overgangsboligen var veien å gå for alle som føler seg motivert for å gjøre endringer, slik at de kan leve som lovlige borgere i samfunnet. Noen få informanter hevdet at overgangsboligen burde være for absolutt alle, uavhengig av motivasjon. Markus understreket dette ved å trekke frem at overgangsboligen åpner opp for at man kan ha, eller ta opp igjen kontakt med hvem man vil, når man vil. Han trakk samtidig frem at dette også kan åpne opp for relasjoner som ikke nødvendigvis er positive for rehabiliteringen, men at man trenger trening i å møte på disse også. Markus sin anbefaling til alle fengsel:

”Ikke sett førstegangsforbrytere med vaneforbrytere! Fellesskap som oppstår mellom innsatte er ofte et problem, men på overgangsbolig kan du lettere velge å holde deg for deg selv. Du får fellesskap og nettverk der du jobber eller går på skole.” -Markus

Som en del av rehabiliteringen, ble det nevnt at eventuelle ønsker om endring skulle komme innenfra. I tillegg nevnte flere informanter at også ytre faktorer som *arbeid, hus og positive nettverk* var viktig for tilbakeføringen til samfunnet. Fire av informantene fortalte at de hadde en bedre følelse for å skulle forlate overgangsboligen i forhold til hva de følte når de skulle slippe ut fra lukket fengsel. Andre mente at motivasjon for endring var tilstede uavhengig av sikkerhetsnivå, eller institusjon de sonet på. En informant fortalte at det hjalp både han selv og hans familie at det var mer tilrettelagt omkring ulike aspekter i livet etter opphold på

overgangsbolig. På *lukket avdeling* hadde informantene begrenset med telefontid, og noen hadde kun hatt 20 minutter telefontid i uka. På overgangsboligen hadde de ubegrenset telefontid, og kunne disponere sine egne mobiltelefoner. Markus hevdet at dette var svært bra for han, og enda viktigere, at det var det beste for familien hans:

”Det er jo litt annerledes og slippe ut ifra en lukket avdeling, hvor du ikke har orden på noe som helst og ikke har noe nettverk rundt deg. Det er jo ting som du kan ordne herfra hvis du selv ønsker. Så hvis du selv ønsker og gjøre livet ditt til noe bedre, så er overgangsbolig helt klart en mye bedre plattform og hoppe ut ifra, selvfølgelig. For det er jo ikke sånt som kan ordnes fra lukket fengsel.

Og det er ikke vanlig på åpent heller, ja kanskje til noen grad, men jeg tror det kommer helt an på hva de vil selv for noe. Om jeg hadde måtte sitte på lukket hele dommen, så hadde jeg nok hatt motivasjon med hjem og jobb og sånt noe, men det gjør det mye lettere herfra. Mye lettere!” –Markus

6.3.1 Tilbake til relasjoner

Samtlige i utvalget nevnte utfordringer knyttet til relasjoner utenfor fengselet, og at relasjonene kunne ha både positiv og negativ innvirkning på tilbakeføringen. Av informantene som hadde sittet i fengsel flere ganger, hevdet flesteparten at deres vennekrets besto av flere som hadde sittet inne én eller flere ganger. Det ble gitt både positive og negative beskrivelser av ulike relasjonsforhold og viktigheten omkring relasjoners påvirkning på hver enkelt. Samtlige beskrev at relasjoner til rusfrie miljøer opplevdes som spesielt positive og konstruktive og at dette var viktig for å leve *lovlydige liv*. I følge de fleste av informantene hadde overgangsboligen åpnet opp for nye nettverk og gitt informantene mulighet til å velge relasjoner som kunne bidra positivt for å leve et liv uten kriminalitet. Noen av informantene valgte selv å forholde seg til færrest mulig mennesker når de gjennomførte straffen. Og enkelte holdt seg fullstendig for seg selv, for å ha all fokus på familien utenfor. Lars hadde valgt å holde fengselsstraffen fullstendig skjult for alle han kjente, og dermed opplevde han det som nødvendig å rette fokus innover i seg selv. Han hadde hyppige samtaler med sin terapeut to til fem ganger i uken. Lars og Ole gjennomførte sin første fengselsstraff, og hevdet at de ikke kjente noen fra før som hadde sittet inne, men at de hadde utfordringer knyttet til relasjoner utenfor selv om de ikke var knyttet direkte til et kriminelt miljø. Utfordringene som ble nevnt i den sammenheng var manglende nettverk, eller at de opplevde å bli avvist etter

pågripelsen:

*”Jeg hadde ikke noe nettverk før jeg kom her. Kun i forbindelse med jobb”. –
Ole*

Ole har måtte bytte jobb da han har jobbet innenfor barne- og omsorgsarbeid. Roy hevdet at kontaktbetjentene kunne hjelpe til i tilbakeføring til relasjoner, forklart slik:

”En kontaktbetjent skal komme inn til deg, på brakka di, sette seg å prata under 4 øyne liksom å høre på deg. Bry seg. Gi deg i nettverk. Gi deg noen muligheter til å komme deg videre, men her må du ta tak i alt selv. Og det er ikke alle som har det der initiativet der”. -Roy

Andreas fortalte om hvordan han kom inn i kriminaliteten via sine relasjoner utenfor, og hans første opplevelse med narkotika:

*”Det var sånn, de sa at dette her må du bare prøve og sånt noe, og full som jeg var og dum som jeg var, så sa jeg selvfølgelig ja til det. Og det var jo som de sa. Det var jo kjempe gøy og alt sånt noe! Så da ble det jo bare til at det ble de”t. –
Andreas*

Han hadde hatt et opphold fra rusen i nesten fem år, men han begynte å ruse seg igjen da han ikke hadde noe å fylle hverdagen med. Han fortalte at han plutselig følte seg alene uten venner, og at dette gjorde det lett å gå tilbake til den gamle vennekretsen som ruset seg:

”Så fort man begynner med noe sånt noe, så bytter du fort vennekrets. Du dytter vekk det normale og går til det unormale. Til de som selger og holder på med narkotika, og det er ikke lenge du skal gå der før du er inne i en feil rutine. En kan holde opp litt, kanskje fire til fem år, så knekker du igjen. Du kjeder deg og er rastløs. Skal det gå bra med meg denne gangen her, så må jeg ha jobb. Jobb er det viktigste for meg. Jobb er alfa omega.”- Andreas

6.3.2 Tilbake til arbeidsliv

Flere beskrev at det var viktig med skole og jobb, men at dette også var arenaer der de har hatt de største utfordringene i livet. Roy fortalte om mye motgang og utfordringer omkring det å være uføretrygdet og i fengsel:

”Jeg ser det som er galt med systemet. Folk kommer inn her. De har uføretrygd. Ikke sant? Og de sitter med hus eller leilighet som de betaler på og de har en dom på to år. Så sitter de inne i to måneder, så kutter de trygden. De får ikke 5 øre trygd. Det de får beskjed om da av NAV, er at de må selge huset. Hva faen slags system er det mener jeg? De kutter jo grunnlaget for alt. De lager jo kriminelle (...) Du sitter der med uføretrygd, ikke sant. Det er jo en sikrere inntekt enn en jobb. En jobb kan du miste, men du mister ikke trygden før du dør. Det er at folk kommer inn og soner, etter to måneder inne, så kutter de hele trygden. Da må du bare kutte ut. Du må si opp leiligheten hvis du har det, du må selge huset hvis du har det, for du greier ikke betale det. Hva faen? Hva er det som er bra med det?” –Roy

Ole forklarte sine utfordringer knyttet til relasjoner og arbeidsliv slik:

”Jeg kan gi deg et eksempel. Noe å tenke over. Noe som kommer opp. Arbeidsgiver! Hva skal du si til arbeidsgiver? Skal du holde tett, eller fortelle om dette her? Det neste spørsmålet er: Hva om du treffer noen, jeg har et ønske om det, hva skal du gjøre da? Skal du holde tett om dette her? Si noe om det? Når skal du si? På hvilken måte skal du si? Så jeg har ganske mange store utfordringer”. –Ole

Kapittel 7

7.0 Diskusjon

I diskusjonskapittelet vil funnene fra undersøkelsen sammenfattes og diskuteres i lys av relevant teori og forskning. Første del gir et sammendrag av studiens funn, før det diskuteres omkring *Frihet og frihetsberøvelse som rehabilitering og straff, Oppgjør med seg selv og andre*, samt veien videre *Tilbake til relasjoner og arbeid*. Til slutt vil dette oppsummeres, med implikasjoner og forslag til videre forskning.

7.1 Oppsummering av studiens funn

Det var store individuelle forskjeller i utvalget, noe som gjenspeiles i variasjoner i resultatene. Felles for utvalget var at samtlige hadde en rekke positive refleksjoner omkring overgangsbolig som straffegjennomføringsinstitusjon, men informantene hadde ulik bakgrunn for hvorfor de opplevde overgangsboligen som positiv. Bakgrunnene kunne knyttes til mulighet for å tilrettelegge for livet etter straffegjennomføring, ved å ta oppgjør med familie og relasjoner, delta på behandling, som rusmestringskurs, eller samtaleterapi hos psykolog. *Frihetsbegrepet* ble beskrevet som både *rehabiliterende* og utfordrende. Opplevelsen informantene hadde knyttet til *straff* omhandlet i stor grad tap av friheten til å kunne gjøre som de vil, når de selv ønsket det. Noen opplevde at økt grad av frihet under straffegjennomføring skapte en indre trygghet og motivasjon, mens andre opplevde det som utfordrende å møte mennesker og hverdagen utenfor fengselet. Flere nevnte at det fantes større utfordringer i høysikkerhetsfengsel i forhold til overgangsboligen, og da spesielt knyttet til løslatelse. Dette fordi overgangsboligen ga informantene mulighet til å tilrettelegge for arbeid og relasjoner utenfor fengselet, mulighet til å ta et *oppgjør med seg selv*, samt bruke frigangstiden de hadde til disposisjon, til forsoning med familie og venner. *Oppgjør med andre* opplevdes som positivt for noen, men ble også beskrevet som vanskelig og utfordrende for andre. Noen hevdet at oppgjør med andre gjorde det lettere å tilbakeføres til arbeid og relasjoner etter straffegjennomføringen. Tanker og beskrivelser tilknyttet *tilbakeføring til samfunnet* var varierende. Noen beskrev at det var lettere å vende tilbake til jobb og skole etter oppholdet på overgangsboligen, mens andre beskrev at overgangsboligen ga mer trygghet og bedre rutiner i livet. Flere av informantene hevdet at det ville være lettere å falle tilbake til gamle vaner og ugunstig miljø, hvis de ikke hadde hatt noe konkret å gå til etter sin straffegjennomføring, som jobb, skole eller positive relasjoner. Enkelte beskrev bekymring

rettet mot tilbakeføringen til samfunnet, og da spesielt knyttet til gjenforening med kolleger, familie og venner.

7.2 Frihet og frihetsberøvelse som rehabilitering og straff

Samtlige i utvalget beskrev at overgangsboligen ble oppfattet som en bedre arena for tilbakeføring til samfunnet, sammenlignet med andre fengsl. En innsatt beskrev overgangen fra et annet lavsikkerhetsfengsel og over til overgangsboligen som at *”Det var som å komme fra hælvetet til himmelen”*. Flere av informantene hadde refleksjoner og beskrivelser omkring økt grad av frihet som rehabiliterende og nødvendig for tilbakeføring til samfunnet.

Informantene beskrev hvordan frihet ga livet mening, noe som kan sees i lys av Aakvaags (2013), teori om at frihet er grunnlag for å leve et verdig liv. Beskrivelsene og refleksjonene informantene hadde omkring større grad av frihet og frihetsberøvelse var likevel motstridende da noen beskrev hvordan frihetsberøvelse kunne forbindes med rehabilitering, og frihet ble av flere forbundet med straff. Selv om informantene har trukket frem disiplinerte tiltak som positive under intervjuene, er det viktig å ta høyde for om denne maktutøvelsen kan forsvares i et etisk perspektiv. Funnene viste at frihetsberøvelse opplevdes Dette går imot det Mathiesen (2007) hevder om at fengselets moralske og disiplinære oppdragelse, eller andre tiltak som programmer og behandling ikke synes å gi noen nevneverdig effekt (Mathiesen, 2007).

Overraskende nok var det altså ikke bare frihetsberøvelse som opplevdes som straff, men også friheten i seg selv. Sartre (1964) har beskrevet at vi er dømt til å være frie, og i hans bok *”Kvalme”* skriver han at frihet også er en byrde. Denne byrden er knyttet til at vi selv må fylle den med innhold og gi mening til en tilværelse som i seg selv er meningsløs (Sartre, 1964). Noen av informantene beskrev at frihet opplevdes som en byrde i helt hverdagslige settinger, som å gå i butikken, eller i møte med sladder fra *”bygdedyret”*. Når vi er frie er vi selv ansvarlige, noe som ikke bare er krevende, men også skremmende og tyngende, og til tider så skremmende at vi både blir kvalme og svimle (Sartre, 1964).

En informant forklarte at han var den beste versjonen av seg selv, når han satt i fengsel, noe han hadde gjort store deler av livet, og han hadde liten tro på rehabilitering gjennom behandlingstilbudene fengselet kunne tilrettelegge for. En annen informant snakket om habilitering, framfor rehabilitering, da han i følge han selv, ikke kunne re-habiliteres, men heller måtte lære seg alt fra begynnelsen. Overgangsboligens rutiner ble av denne informanten

beskrevet som en god plattform for habilitering. Lite overraskende viste resultatene at samtlige i utvalget ønsket mer frihet og at det ble opplevd som positivt at overgangsboligen ga de mulighet til det. På en annen side ble det trukket frem av flere informanter at de foretrakk en disiplinerte rehabilitering, noe som står i kontrast til det Mathiesen (2007) og Mjåland (2013) har funnet i sine undersøkelser, og dette er et overraskende funn i denne undersøkelsen.

De positive refleksjoner tilknyttet reglene og rammene fengselet påla informantene, omhandlet blant annet kontrollrutiner som uventet besøk fra betjenter, uventede urinprøver, og daglige obligatoriske gjøremål. Bakgrunnen for at informantene opplevde dette som positivt, var ikke selve kontrollen, men det at det gjorde det lettere for enkelte å holde seg unna rus, spesielt med tanke på at konsekvensen av en positiv prøve var fengsel med høyere grad av sikkerhet. I følge Foucault er denne uvissheten en mer undertrykkende form for makt enn tidligere praksiser som blant annet brutal innesperring. Foucault mener at denne form for makt virker på sjelen snarere enn på kroppen alene (Foucault 2010). Flere av informantene hevdet derimot at de ikke hadde mistet frihet i overgangsbolig, men heller fått mer frihet, og hadde dermed ingen opplevelse av underliggende og urettferdig maktbruk.

Makt og motmakt kan gi nye perspektiv og det er forskningsgenerasjonene eksempler på. ”Nothing works!” fra 70- tallet, og ”What works” fra 80- tallet og videre på 90 tallet (Mathiesen, 2007, s. 63-75) er to av disse forskningstradisjonene, og nå har det lenge pekt mot behovet for evidensbasert forskning, med høye krav til metode. Sitatet fra Informanten Are, viser kritikk av hvordan fengselet har vært for han og hvordan han opplever at det er behov for nok et skifte:

”Jeg, jeg har en sånn tro, innerst inne og det har jeg trodd i mange år, at i løpet av min levetid, lenge før det, så vil nesten alt av fengselsystem, slik det er nå, forsvinne vekk. For at det fungerer ikke. Det, det er noen ytterst få personer som må fjernes fra samfunnet. Og det er en så liten andel av de som blir dømt at det dreier seg ikke om mange plasser de trenger i et land. Resten vil forsvinne vekk med åra som går”. –Are

En annen av informantene fortalte at *straff* for han var da han opplevde at betjenter i fengsel han hadde sittet i tidligere, ikke så på han som menneske, og at han følte at han aldri ble prioritert. Han hevdet at han ikke så på fengselet som noen frihetsberøvelse, men som mulighet til nødvendig endring. Dette kan for eksempel være et resultat av at straff, kontroll og rehabilitering har blitt flettet sammen til en mer usynlig og annerledes form for straff, som burde diskuteres og studeres ifølge Mjåland (2013). En annen informant beskrev at straff for han var å innse at han hadde mistet så alt for mange år av livet til rus. Informantene delte også historier fra tidligere fengselsopphold med høyere grad av sikkerhet, hvor innsatte smuglet inn telefoner, ruset seg på andres medisiner eller spiste fleinsopp de fant på hemmelige steder innenfor fengselets vegger. Selv om dette ikke var hendelser som fant sted i overgangsboligen, var det interessant at informantene ønsket å dele slike hendelser, spesielt da dette kan dra sammenhenger med Ugelviks studie (2011). Beskrivelsene omkring disse hendelsene og rutinene kan være måter for de fengslede å kompensere for frihetsberøvelse, og hevde seg selv i en ellers vanskelig situasjon, samt å skape sin egen frihet (Ugelvik, 2011).

Mjåland (2013) satte spørsmålsteget til hva som blir konsekvensene av at fengselet i større grad skal være en rehabilitering - og behandlingsarena, hvor det har blitt mindre og mindre fokus på straff. Resultater fra denne studien viste til positive beskrivelser rundt dette spørsmålet, og noen av informantene fremhevet at overgangsbolig tilrettela bedre for livet utenfor fengselet, enn andre straffegjennomføringsinstitusjoner. De fleste i utvalget beskrev at overgangsboligen i stor grad åpnet opp for behandling og rehabilitering, men de understreket også at det var nødvendig å være *motivert* for en positiv endring før og under straffegjennomføring. Tilretteleggingen av rehabiliterende tiltak har blitt beskrevet som gunstig for både de innsatte og for pårørende. Disse funnene står på motsatt side av det Mathisen (2007) hevder om at rehabilitering ikke finner sted i fengsel. Mathiesens undersøkelse ble forøvrig gjennomført i fengsel med høyere grad av sikkerhet, og den ble foretatt før Stortingsmelding nr. 37 (Meld. St. 37 (2007-2008), s. 7-225), noe som kan ha betydning for kontrastene tilknyttet funn i denne oppgavens studie.

Frihetsberøvelsen ble forklart som straff, ved at informantene var hindret i å gjøre som de selv ønsket. Shammass (2014) sin undersøkelse viste at frihet ikke utlukkende opplevdes som motsatsen til straff, etter at flere innsatte i hans studie beskrev både psykiske og somatiske smerter i møte med friheten. Enkelte av studiens funn kan dra

sammenligninger til Shammass sin undersøkelse, og det var da særlig én av informantene som utviklet angst og depresjon i fengselet, som viste seg å vedvare i overgangsboligen. Informanten beskrev at det å gå i butikken opplevdes som mer *straffende* enn straffegjennomføringen i overgangsbolig. Om den utløsende faktoren til de psykiske og somatiske plagene, kan knyttes til økt grad av frihet, eller om det var det faktum at han hadde vært isolert i første omgang, er det imidlertid vanskelig å si noe om. Funnene stemmer også overens med funn fra Mjåland (2013), hvor han hevdet at straff, kontroll og rehabilitering var flettet sammen til en mer usynlig og annerledes form for straff. Rehabilitering og straff har blitt forklart som motstridende ideologier (Hammerlien, 2015). I denne undersøkelsen har rehabilitering og straff til tider virket komplimenterende ved at informantenes beskrivelser av frihetsberøvelsen- *straffen*, til tider oppleves som positiv for rehabilitering, og som en gunstig plattform for oppgjør.

7.3 Oppgjør med seg selv og andre

Beskrivelsene og refleksjonene omkring oppgjør med seg selv og andre innebar i stor grad at informantene ønsket oppgjør med seg selv, og oppgjør med familie. Flere av informantene som var i behandling mens de gjennomførte straff, nevnte at de gradvis hadde utviklet en verktøykasse med mestringsstrategier, som bidro i håndteringen omkring oppgjør. Noen hevdet imidlertid at det ikke var nødvendig med oppgjør, da de opplevde at de gjennomførte straff på feilaktig dom.

En informant opplevde at han tok et *oppgjør med seg selv som menneske* i fengselet, men han erkjente ikke dommen som rettferdig. Denne informanten var vant til et overfladisk, materialistisk liv, og at fengselet hadde gitt nye perspektiv på hva et liv kunne inneholde. Den samme informanten hadde store utfordringer knyttet til seg selv som menneske, som kan forklares i kontrasten mellom informantens *frontstage* og *backstage*, ut ifra *Maslows behovspyramide* (Maslow, 1943). Maslows behovspyramide handler om ulike behov plassert i fem nivåer. Det nederste og mest grunnleggende behovet består av de *fysiologiske behovene* i sult, tørste, søvn. Det andre er *trygghetsbehovet* gjennom sikkerhet og beskyttelse. Det tredje behovet er sosiale behov via tilhørighet og kjærlighet. Det fjerde behovet er *anerkjennelse* gjennom selvaktelse og status. Det femte og siste behovet omhandler *selvrealisering* gjennom personlig og åndelig. Mangelbehov oppstår når en aktør mangler noe ut ifra de tre nederste behovene (Maslow, 1943) som er *grunnleggende fysiologiske behov, trygghet, samt*

kjærlighet og tilhørighet. Informanten mangler slikt sett to av de mest grunnleggende behovene for mennesker *trygget*, fordi han ikke hadde noen å dele byrden av å være fengslet, og *kjærlighet og tilhørighet*, da han var isolert både fysisk og psykisk fra andre nære relasjoner.

Andre hevdet at oppgjør med pårørende ville virke mot sin hensikt da konfrontasjonen opplevdes som for stor påkjenning og belastning. Utvalget var likevel positive til at overgangsboligen i større grad åpnet for oppgjør, og da særlig i form av forsoning med familie og relasjoner. Dette er ikke ulikt Leer-Salvesens teori (2009) som betrakter fengselsstraffen som en mulighet til forsoning med seg selv og andre. Overgangsbolig kan legge til rette for de som vil bruke tiden i fengsel på å opparbeide seg sosial kapital, som kan være nyttig når de slipper ut (Bourdieu, 1999). Flere av informantene utviklet sin sosial kapital ved at de gjennomførte studieprogram, eller utviklet seg på andre arenaer, som jobb, eller på rusmestringskurs. For å svare på Mjålands (2013) spørsmål om hva som skjer når fengselet går mer mot rehabilitering, har det bidratt til at flere i dette utvalget har fått muligheten til, samt troen på å forbli rusfrie. Utvalget forklarte at det var tungt å ta oppgjør med hva de hadde gjort, men at det hjalp de å skille mellom seg selv og handling, eller mellom seg selv og rus. Dette underbygges av teori som hevder at det er fordelaktig å skille mellom menneske og handling i forsoningsprosesser (Leer-Salvesen, 2009).

De fleste i utvalget hadde flere i nettverkene sine som var tilknyttet kriminalitet. For disse informantene virket det som forsoningsprosessen ikke hadde vært spesielt tyngende. Enkelte beskrev at forsoning med familie derimot hadde vært svært utfordrende, og da spesielt etter perioder med rusavhengighet. En annen informant hadde valgt å ikke fortelle noen i sin familie eller sitt nettverk om fengselsstraffen, og de følelsesmessige påkjenningene av dette var svært belastende. Denne fremstillingen kan sees ut ifra Goffmans *presentasjon av selvet*, som handler om hvordan man fremstår for andre, kontra hvem man faktisk er. Denne *inntryksstyringen* forklarer at aktøren i omgang med andre mennesker aktivt forsøker å påvirke deres oppfatning av aktøren, slik hun eller han selv ønsker det (Goffman, 1971). For denne informanten var kontrastene mellom hvem han fremstår som *fronstage* og hvem han er *backstage* (Goffman, 1959) så stor at livet utenfor fengselet opplevdes som en byrde.

7.4 Tilbake til relasjoner og arbeid

Flere informanter nevnte at ytre faktorer som *arbeid, hus og positive nettverk*, tre av de mest grunnleggende behovene hos mennesker (Marslow, 1943), var viktig for tilbakeføringen til samfunnet. Samtlige i utvalget nevnte utfordringer knyttet til relasjoner utenfor fengselet, og at relasjonene kunne ha både positiv og negativ innvirkning på tilbakeføringen. Noen beskrev at det også var utfordringer knyttet til relasjoner i fengsel og at det var en ulempe å sette førstegangsforbrytere med vaneforbrytere. Fellesskap som oppstår mellom innsatte er ofte et problem ifølge deler av utvalget, men på overgangsbolig kunne de lettere velge å holde seg for seg selv. Flere trakk fram at de beste relasjonene man kan omgås er de fellesskap og nettverk man skaffer på jobb og skole.

En informant hevdet at man må unngå å sette førstegangsforbrytere med vaneforbrytere, da fellesskap som oppstår mellom innsatte ofte kan være et problem. Dette kan forklares som prisoniseringsprosesser (Crewe, 2005, s. 144-204; Olausson, 2015, s. 276). Informantene er positive til at man lettere kan velge å holde seg for seg selv i overgangsboligen, sammenlignet med andre fengsel, og at det er lettere å benytte seg av de fellesskap og nettverk der du jobber eller går på skole i overgangsboligen.

Flere beskrev at det opplevdes enklere å vende tilbake til hverdagen, sammenlignet med løslatelse fra andre fengsel. En informant skilte seg særskilt ut med store utfordringer knyttet til livet utenfor fengselet, og da spesielt i møte med relasjoner. Andre undersøkelser har vist tilsvarende resultater, der innsatte har beskrevet store utfordringer omkring møtet med livet utenfor et lavsikkerhetsfengsel, mens de fortsatt gjennomfører straff (Shammas, 2014). Innsatte i tidligere undersøkelser viste tendenser til både psykiske og somatiske lidelser i møtet med frihet (Shammas, 2014). En informant beskrev møtet med relasjoner som spesielt utfordrende. Denne informanten hadde høyere grad av sosioøkonomisk status i form av sosial kapital, enn resten av utvalget sett ut ifra utdanning, arbeid, nettverk og bolig (Bourdieu, 1999). Mengden av et individs kapital er knyttet opp mot mulighetene det har i det sosiale livet, og dette er ulikt fordelt mellom ulike individer (Bourdieu 1999, s. 226). Tilbakeføringen til relasjoner og arbeid burde, ut ifra Bourdieus forklaring av sosial kapital, derfor vært enklere for denne informanten. I dette tilfelle stemte ikke dette, men dette kan mulig ha hatt bakgrunn i den store kontrasten mellom informantens *frontstage* og *backstage* (Goffman,

1959). De store kontrastene mellom informantens *fronstage* og *backstage* kan medføre at informanten ikke har hatt mulighet til å benytte seg av sine opparbeidede kapitaler, og at det er derfor større sannsynlighet for at han vil stå alene med sine problemer i møtet med løslatelse. Dette kan også ha vært forsterkende på hans negative opplevelser omkring straffegjennomføringen og tilbakeføringen til samfunnet.

Flere i utvalget nevnte at det var viktig med skole og jobb, men at dette også var arenaer hvor de hadde hatt de største utfordringene i livene sine tidligere. Likevel beskrev samtlige i utvalget at det var viktig for de å ha noe å fylle dagene med både i fengsl og utenfor. En informant fortalte om mye motgang og utfordringer omkring uføretrygd og fengsel, da etter at de hadde kuttet trygden som finansierte huset hans. Dette førte til at store deler av eiendelene hans ble solgt unna før han fikk ordnet at NAV betalte husleien hans. Han er enda ikke gjeldfri og opplever dette som svært tyngende. Tilbakeføring til arbeid opplevdes som utfordrende av flere i utvalget. De som hadde stått uten arbeid før straffegjennomføringen beskrev at de var bedre rustet nå, enn de hadde vært da de hadde sluppet ut av andre fengsler tidligere. En sedelighetsdømt forklarte at han utfordringer var knyttet til relasjoner, da han aldri hadde hatt noen venner utenfor jobb. Han beskrev utfordringer knyttet til at han nå måtte finne seg en ny jobb og at det var vanskelig å ta stilling til om han skulle holde tett, eller fortelle om dommen. Denne informanten hadde et ønske om å finne en kjæreste, og beskrev store utfordringer omkring dette. Også her er det store kontraster mellom *frontstage* og *backstage* (Goffman, 1959)

7.5 Metodiske overveielser

I denne studiens metodedel ble det dratt frem tre viktige begreper som omhandler hvordan man systematisk og kritisk reflekterer rundt sin egen forskningsvitenskapelige kunnskap. For å begrunne forskningens valg av metode, teori og andre vitenskapelige overveielser, vil det nå bli drøftet rundt følgende begrepene; *refleksivitet*, *relevans* og *validitet*.

7.5.1 Studiens refleksivitet

Studiens refleksivitet handler om min påvirkning og betydning i forskningsprosessen, og jeg har tenkt til å begrunne refleksiviteten gjennom tre spørsmål;

Har jeg vært forutinntatt, eller hatt et åpent sinn i inngangen til forskningsprosessen?

Jeg har så langt det har følt naturlig forholdt meg nøytral i intervjusituasjonen. Jeg opplever at jeg har vært åpen for inntrykk og informasjon, noe som tydeliggjøres da jeg ser tilbake på utgangspunktet for prosjektet. Problemstilling og forskningsspørsmålene har blitt endret underveis i prosessen, noe som ikke er uvanlig da man lar datamaterialet ”snakke for seg selv”. Det er også, som Howard Soul Becker (1967) forklarer, umulig å være fullstendig verdiløs. Sammen med min førforståelse i inngangen til prosjektet kan min personlighet ha preget intervjusituasjonen, og dermed også datamaterialet, som igjen kan ha hatt en betydning for min tolkning av materialet. En strukturert intervjuguide ga meg mulighet til å forholde meg til temaene og forskningsspørsmålet jeg lurte på, og bidro derfor til en refleksiv holdning. Jeg etterstrebet til en hver tid å gjenfortelle informantenes fortellinger så nøyaktig som mulig, sammenfattet gjennom analyse.

Hvordan har min studiebakgrunn og arbeidserfaring hatt betydning for resultatutviklingen?

Min studiebakgrunn og arbeidserfaring kan ha preget resultatutviklingen, i den forstand at min akademiske bakgrunn og min livserfaring har ledet meg i de retninger jeg gikk. Likevel har anvendelse av systematisk tekstkondensering bidratt til en objektiv holdning til intervjuene. Dette har medført til at jeg ikke kunne forutse resultatene som fremkom av analyse. Jeg bestemte meg for ikke å fortelle om min rolle som ekstrabetjent, men var ærlig og åpen om min erfaring fra fengselet hvis de spurte. Jeg var i tillegg bevisst på at jeg ikke ville bryte inn mer enn helt nødvendig, da dette kunne påvirke informantene ytterligere enn det ville gjort i utgangspunktet. Avbrytelsene kan forandre de refleksjonene og beskrivelsene som ellers ville vært naturlig for informanten å gjengi. Likevel ville det være naivt å tro at man gjennom åpne kvalitative intervju, kan fange autentiske opplevelser (Silverman, i Ryen, s. 172). Jeg har vært genuint engasjert og interessert i informantenes fortellinger, noe jeg ser på som en fordel i en kvalitativ forskningsprosess.

Kan min kunnskap bidra til ny kunnskap på forskningsfeltet jeg hører til?

På bakgrunn av at dette er et forskningsspørsmål som ikke har blitt benyttet i denne form for straffegjennomføring tidligere, har kunnskapsutviklingen bidratt til nye refleksjoner og diskusjoner til foreliggende kunnskap. Ved å benytte en åpen og kvalitativ tilnærming får man fram historiene fra informantene på en helt annen måte enn ved en kvantitativ tilnærming. Resultatene fra denne forskningen har bidratt til at fagfolk innenfor kriminalomsorgen og

sosiologien kan se straffegjennomføring i overgangsbolig gjennom nytt lys og andres briller, og studien har tilført kunnskapsfeltet viktige tanker og refleksjoner.

7.5.2 Studiens relevans

Studiens relevans handler også om hva mine forskningsresultater kan tilføre til foreliggende kunnskap (Malterud, 2013), og i hvilken grad mine resultater er pålitelige og dermed kan overføres til andre, fremtidige settinger. For å overveie forskningens relevans skal jeg derfor svare på tre spørsmål;

Hvilken betydning har mine resultater?

Mine resultater kan først og fremst knyttes til straffedømte i overgangsbolig, men det vil også være nyttig kunnskap for den politiske debatten omkring kriminalomsorg, Kriminalomsorgen, KRUS, ansatte ved norske overgangsboliger, generelt ansatte i fengsel og for studenter som er interessert i hvordan fengslede reflekterer og beskriver frihet og straff i fengsel og i overgangsbolig. Resultatene gir et bilde av kompleksiteten omkring de innsatte i overgangsboligen. Informantenes refleksjoner og beskrivelser peker mot at overgangsboligen er en bedre egnet plattform for tilbakeføring enn øvrige fengsel, så lenge den innsatte er motivert for positiv endring, og de forteller om en annerledes type straff enn straff i mer isolerte forhold.

For hvem gjelder mine resultater?

Resultatene gjenspeiler de innsattes refleksjoner omkring straffegjennomføring i norsk overgangsbolig. Det er likevel viktig å fastslå at resultatene i denne studien var preget av store individuelle forskjeller i utvalget. Slike forskjeller vil det også være i andre overgangsboliger i Norge, og det er det viktig å ha forståelse for. Forskningsresultater fra denne studien har dermed bidratt til å understreke flere, individuelle forskjeller, noe som vil være nyttig å vite om i fremtidig revidering av rammeplaner for overgangsbolig, samt for miljøterapeuter og fengselsbetjenter som daglig jobber med overgangsboligens innsatte.

Har jeg dokumentert godt hvordan mine forskningsresultater har kommet til?

Ved å dokumentere min metodiske fremgang, alt fra intervju til analyseprosess, så kan jeg forsvare studiens pålitelighet. Dette er riktig nok en studie av virkeligheten og ikke hele virkeligheten, og resultatene bør leses i lys av det.

7.5.3 Studiens validitet

Da validering av forskningen handler om forskningens gyldighet, er det nødvendig for meg å være kritisk til rekkevidden og dimensjonen til mitt kunnskapsbidrag. Jeg har tenkt til å overveie studiens validitet ved å svare på følgende to spørsmål;

Hvor representativt var mitt utvalg?

Utvalget er representativt for forskningsspørsmålet. Det er et lite utvalg, noe som både har sine fordeler og ulemper. Ulempen er at det er for få mennesker til å generalisere, og fordelene er at det har gitt stor bredde i kvaliteten på materialet. Ved at det er benyttet i overkant av én time per deltager har jeg fått et unikt innsyn i informantenes refleksjoner omkring straffegjennomføring.

Ville resultatene vært annerledes hvis noen andre gjennomførte samme forskningsprosess?

Det er åpenbart at ulike intervjuere vil oppnå ulike interaksjonsprosesser med ulike informanter (Ryen, 2012m s. 116). Dette er personavhengig og både den verbale, samt den nonverbale kommunikasjonen påvirker hvordan intervjuet utspiller seg (Ryen, 2012, s. 115-116). Jeg har bevisst forholdt meg svært nøytral, og jeg har forsøkt å ha et balansert forhold til min interesse for informantens opplevelser og erfaringer. Likevel er det viktig å påpeke at en forsker ikke kan sies og være fullstendig verdiløs (Becker, 1967).

7.6 Oppsummering

Opgavens tittel ”Med den ene foten i frihet og den andre i fengsel”, gir et bilde av hvordan de fengslede beskriver sitt liv i overgangsboligen. Beskrivelsene informantene ga omkring straffegjennomføringen var i stor grad knyttet til at overgangsboligen åpnet opp for behandling og rehabilitering. Flere av informantene understreket at dette var avhengig av den innsattes instilling og hvorvidt en var *motivert* for en positiv endring både før, under og etter straff. Straffegjennomføring er belyst gjennom de to motstridende begrepene *frihet* og *straff*. Herunder er Mjåland (2013) benyttet for å forklare hvordan straff, kontroll og rehabilitering kan betraktes som en sammenflettet, usynlig og annerledes form for straff, enn frihetsberøvelse. Foucaults maktteori (1991; 1994; 2002; 2009; 2010) gir en bedre forståelse av hvordan denne skjulte makten er internalisert i oss, og Ugelvik (2011) ble benyttet for å beskrive hvordan innsatte bryter ut av maktforholdet ved å skape sin egen form for frihet i fengsel. Som Aakvaag (2013) presiserer er frihet absolutt nødvendighet, samtidig belyser filosof Jean-Paul Sartre (1964) ulempen av det å være frie mennesker. Sartre begrunnet dette med at vi alle er *ansvarlig* for oss selv, også i fangenskap. Friheten kan være krevende, og dette er noe flere av informantene kjente på. I den forbindelse har Goffmans (1959, 1971, 1992) fokus på *rollespill* og *selvpresentasjon* bidratt for å forklare kontrasten i hvordan informantene fremstår ovenfor andre, mot hvordan de selv opplever sin faktiske situasjon. Bourdieus (1999) begrep *sosial kapital* har blitt benyttet i forklaringen av hvordan informantene kan utvikle sin kompetanse og faglige kunnskap i fengsel. Her er blant annet *arbeidsdrift* trukket frem som et av fengselets rehabiliteringstiltak. Dette for at de innsatte kan utvikle positiv kompetanse for det ordinære arbeidsliv, samt skape reelle jobbmuligheter ved løslatelse. Kapitalene utvikler seg parallelt med aktøren, og i fengselet er ikke dette nødvendigvis positivt. Negative faktorer som prisoniseringsprosesser (Crewe, 2005, s. 144-204; Olaussen, 2015, s. 276) kan også øke kapitalen, ved at de innsatte deler erfaringer som

kan utvikle det ”kriminelle håndverket” (Crewe, 2005). Økt kapital vil i den forstand innebære et økt kriminelt nettverk. I overgangsboligen jobber de innsatte utenfor fengselsinstitusjonen, noe de selv opplever bidrar til å forhindre slike negative prosesser. Leer-Salvesen (1991; 1999; 2009) betrakter fengselet som en mulighet for *oppgjør* og *forsoning*, både med seg selv og med andre mennesker. Dette er noe utvalget i denne studien trekker fram som en sentral del av tilbakeføringen. Videre hevder Mathiesen at rehabiliterende tiltak verken gjør det legitimt eller greit å sette folk i fengsel, og at selv om tanken har vært at de innsatte skal arbeide eller gå på skole, har ikke dette hjulpet i et rehabiliteringsperspektiv (Mathiesen i Hanns & Nilsson, 2007, s. 284-285). Min undersøkelse hadde motsatte resultater, ettersom jeg fant at mine informanter trakk frem jobb og behandling, som viktige aspekter for rehabilitering. Utvalget mente også at det er viktig å beholde jobben etter løslatelse, for at rehabiliteringen skal ha en langsiktig virkning. Informantene beskrev andre former for straff, herunder smerter i fengsel, noe som har likhetstrekk med Shammas (2014) sine funn om at frihet i fengsel også kan oppleves som smertefullt, i form av *forvirring*, *angst* og *grenseløshet*, *tvetydighet*, *relativ deprivasjon* og *individuell ansvar*. Mathiesen (2007, s. 74-75) finner liten effekt av dagens rehabiliteringstiltak i fengselet. Likevel hevder han at det er viktig å sikre de innsattes tilbud på et humanistisk grunnlag og være bevisst deres rettigheter. Resultatene fra denne undersøkelsen kan dra klare paralleller til Mathiesens syn på det øvrige fengselet. Likevel finner jeg en optimisme i informantenes opplevelse av straffegjennomføring i overgangsboligen. Sånn sett kan overgangsboliger bringe en nærmere Mathiesens ønske om rehabilitering.

Kapittel 8

8.0 Konklusjon og videre forskning

De som gjennomfører straff ved norsk overgangsbolig har gjennomgående positive refleksjoner omkring større grad av frihet under straffegjennomføring, og flere hevdet at dette bidro til bedre rehabiliteringsforhold. Det er likevel store variasjoner i utvalgets erfaringer, refleksjoner og tanker omkring straffegjennomføring, noe som understreker de individuelle variasjonene mellom innsatte. Analysen bar med seg tre hovedkategorier omkring utvalgets refleksjoner. Disse omhandler frihet og frihetsberøvelse, oppgjør med seg selv og andre og tilbakeføring til samfunnet. Utvalget beskrev at frihet er en svært positiv faktor under straffegjennomføringen, men at økt frihet også kunne bidra til redsel, angst og frykt for enkelte. Refleksjoner og beskrivelser omkring oppgjør med seg selv og andre, viste seg å være mer positive når det gjaldt overgangsboligen, enn øvrige fengsel. Den komplekse effekten frihet og frihetsberøvelse hadde på utvalget, kan være en indikasjon på at straff, kontroll og rehabilitering er flettet sammen til en usynlig og annerledes form for straff. Samtlige informanters opplevelse av straff var i tråd med teorien om at straffegjennomføring i overgangsbolig førte til enklere tilbakeføring til samfunnet. Dette hadde særlig sammenheng med bedre mulighet for bolig, skole/jobb og tilgang til positive nettverk. Informantene i dette utvalget trakk frem disiplinerende tiltak som positive under intervjuene. Det er likevel viktig å presisere at utvalget i denne studien er relativt lite, og at studiens omfang ikke nødvendigvis fanger kompleksiteten rundt slike refleksjoner.

Mine funn tyder på at frihetsberøvelse til tider oppleves som positivt. Flere av informantene anså restriksjonene som et viktig ledd i egen grensesetting og struktur, og dermed også rehabilitering. Dette er noe motstridende med tidligere forskning, som hevder at fengselets moralske og disiplinære oppdragelse, eller andre tiltak som programmer og behandling ikke synes å gi noen nevneverdig effekt (Mjåland, 2013; Mathiesen, 2007). Ut fra mine funn kan det se ut til at fenomenet ikke er like entydig som Mjåland og Mathiesen hevdet, trolig kan dette skyldes deres manglende undersøkelse av overgangsboligen. Det kan se ut til at det er nødvendig med flere undersøkelser for å avdekke ulike nyanser i straffegjennomføring. For eksempel kan analyser av longitudinell data være med på å gi en bedre forståelse av overgangsboligens rehabiliterende effekt.

Referanser

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag
- Aakvaag, G. C. (2013). *Frihet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Alver, B. G., & Øyen, Ø. (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag: Vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug
- Andenæs, J., Matningsdal, M., & Rieber-Mohn, G. F. (2004). *Alminnelig strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bauman, Z. (2001). *The individulized Society*. Cambridge: Polity
- Becker, H. S. (1967). Whose side are we on? *Social Problems* (No. 3) 14: 239-247
- Bennett, J., Crewe, B., & Wahidin, A. (2008). *Understanding Prison Staff*. Routledge. Hentet mai 2016 fra http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781134004270_sample_648488.pdf
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. Richardson, J. (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). New York: Greenwood.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford, CA: Standford University Press
- Bourdieu, P. (1996a). *Symbolsk makt*. Oslo: Pax Forlag.
- Bourdieu, P., & Wacquant L. J. D. (1996b). *Habitus, interesse og rasjonalitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (1999). *Meditasjoner*. Oslo: Pax Forlag
- Christie, N. (1982 a). *Pinens begrensning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, N. (1982 b). *Hvor tett et samfunn?*. Oslo: Universitetsforlaget.

Clemmer, D. (1940). *The Prison Community*. New York: Holt McDougal

Crewe, B. (2009). *The prisoner society: Power, adaptation, and social life in an English prison*. Oxford: Oxford University Press.

Crewe, B. (2011). Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology*, Vol.8(6) s. 455-468

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Foucault, M. (1991). *The Foucault effect: studies in governmentality with two lectures by and an interview with Michael Foucault* (87-104). Av Burchell, G., Gordon, C. & Miller P. London: Harvester

Foucault, M. (1977; 1994). *Overvåking og straff: Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen akademisk.

Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-1978*. (4. edt). London: Picador

Foucault, M. (2010). *The Birth of Biopolitics: Lectures Collège de France 1978-1979*. London: Picador

Fredwall, T. E. (2015). *Murer og moral*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Friestad, C., Hansen I. L. S. (2004). *Levekår blant innsatte*. Oslo: FAFO

Frihet. (2013). I Store Norske Leksikon. Hentet fra <https://snl.no/frihet>

Gjerstad, M. (2001). *Kan Thomas Mathiesen forsvares? En vitenskapsteoretisk analyse*. Oslo: Falch AS

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. N.Y, Garden City: Doubleday Anchor Books.

Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax Forlag A/S

Hammerlin, Y. (2008). *Fangebehandling, fange – og menneskesyn i norsk kriminalomsorg i anstalt 1970-2007*. Oslo: Det juridiske fakultet/Inst. for kriminologi og retts sosiologi

Hammerlien, Y. (2015). *Hard mot de harde, myk mot de myke*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hanns, V. H., Nilsson, A. (2007). *Brott i välfärden. Om brottslighet, utsatthet och kriminalpolitik*. Hentet fra http://www.criminology.su.se/polopoly_fs/1.61981.1322692020!/menu/standard/file/Brott_i_valfarden_Fs_HT.pdf

Hellum, A. (2002). Sentrale teoretiske perspektiver i retts sosiologi. I *Kritisk Juss*, nr. 29 (1-3) s. 189-209. Oslo: Universitetet i Oslo

Honneth, A. (2015). *Freedom's Right: The Social Foundations of Democratic Life*. Columbia: Columbia University Press.

Meld. St. 12 (2014-2015). *Om utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-12-2014-2015/id2356059/?ch=1&q=>

Meld. St. 37 (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Oslo: Justis- og politidepartementet.

KDI (2014). *Gjennomføringstid i overgangsbolig- Generell dispensasjon*. Rundskriv fra Kriminalomsorgsdirektoratet nr. 4/2014. Hentet <http://www.kriminalomsorgen.no/kdi-rundskriv.237914.no.html>

Kriminalomsorgen (2016a, mai). *Straff i fengsel*. Hentet 25.mai 2016 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/straff-i-fengsel.237611.no.html>

Kriminalomsorgen (2016 b). *Skole og arbeid*. Hentet 25.mai 2016 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/skole-og-arbeid.237932.no.html>

Kriminalomsorgen (2016 c). *Stortingsmelding 37*. Hentet 25.mai 2016 fra <http://www.kriminalomsorgen.no/stortingsmelding-nr-37.237910.no.html>

Kriminalomsorgsdirektoratet (2014). *Kriminalomsorgens årsrapport*. Hentet 16.mai 2016 fra [file:///Users/eier1/Downloads/%C3%A5rsrapport%252Bkriminalomsorgen%252B2014%20\(1\).pdf](file:///Users/eier1/Downloads/%C3%A5rsrapport%252Bkriminalomsorgen%252B2014%20(1).pdf)

KROM (2000, januar). Norsk forening for kriminalreform: Hva er KROM?. Hentet 25.mai 2016 fra <http://krom.no/hva-er-krom/>

Kvale, S., Brinkmann, S. (2009). *Interview. Introduktion til et håndværk (utg. 2)*. København: Hans Reitzels Forlag

Leer-Salvesen, P. (1991). *Menneske og straff: en refleksjon om skyld og straff som et bidrag til arbeidet med straffens etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Leer-Salvesen, P. (1999). *Tilgivelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Leer-Salvesen, P. (2009). *Forsoning etter krenkelseser*. Bergen: Fagbokforlaget

Leer-Salvesen, P., Mesel, T. (2016). *Moralske borgere*. Kristiansand: Portal Akademisk

Lien, L., Olsen, T. (2007). Ny karriere eller ny barriere? Arbeidsdimensjonen ved soning.

(NF- arbeidsnotat nr. 1008/07). Hentet fra <http://evalueringsportalen.no/evaluering/ny-karriere-eller-ny-barriere-arbeidsdimensjonen-ved-soning/Ny%20karriere%20eller%20ny%20barriere.pdf/@@inline>

Lundeberg, I., Mjaland, K. (2012). I fangens makt. Frihet, motstand og endring i norsk fengselsetnografi. *Nordisk Juridisk Tidsskrift*, 2/137, 4-23

Malterud, K. (2013). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning* (utg. 3). Oslo: Universitetsforlaget.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of human motivation. *Psychological Review*, Vol 50(4), Jul 1943, 370-396. doi:10.1037/h0054346 Hentet fra <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>

Mathiesen, T. (2007). *Kan fengsel forsvares?*. Oslo: Pax.

Mjaland, K (2014a). A culture of sharing: Drug exchange in a Norwegian prison. *Punishment & society* 2014; Volum 16 (3), 336-352

Mjaland, K. (2014b). Forskning i farta. *Rus & samfunn* 2014, 24-24

Mjaland, K. (2014c). Fra straff til rehabilitering? *Rus & samfunn* 2015, 32-35

Mjaland, K. (2015). The paradox of control: An ethnographic analysis of opiate maintenance treatment in a Norwegian prison. *Int J Drug Policy*, 26(8), 781-789. doi: 10.1016/j.drugpo.2015.04.020

Mjøset, L. (1991). *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget

Olsen, S. (Red.). (2012). *Virker straff?*. Oslo: Spartacus Forlag AS

Olaussen, L, P. (2015). *Prisonisering - en ubekreftet "jernlov" om sosialt liv bak murene*. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. ISSN 0029-1528. 102(3), s 276- 302

Ot.prop.nr.5. (2000-2001). *Om lov om gjennomføring av straff mv. (straffgjennomføringsloven)*. Hentet 25.05.16 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=2000-2001&paid=4&wid=a&psid=DIVL570>

Pratt, J. (2008). *Scandinavian Exceptionalism an era of Penal Excess. Part 1: The Nature an Roots og Scandinavian Exceptionalism*. Hentet 20.05.16 fra <http://www.uio.no/studier/emner/jus/ikrs/KRIM4001/h09/undervisningsmateriale/pratt1.pdf>

Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. (utg. 4) Oslo: Universitetsforlaget.

Repstad, P. (2007). *Hva er sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget

Ryen, A. (2012). *Det kvalitative intervjuet- fra vitenskapsteori til feltarbeid* (utg. 4). Bergen: Fagbokforlaget

Sartre, J. P. (1964). *Kvalmen*. Oslo: Cappelen forlag.

Shaanning, E. (2007). *Menneskelaboratoriet – Botfengselets historie*. Oslo: Scandinavian Academic Press

Shammas, V. L. (2014). The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway's Prison Island. *Punishment & Society*, 2014 (vol 16) 104-123. doi: 10.1177/1462474513504799

Simmel, G. (2011). *The Philosophy of Money*. New York: Routledge.

Sykes G (2007 [1958]). *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: University Press.

Skarøhamar, T. (2003). Inmates social background and living conditions, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 4: 39-56.

Storvik, B. L. (2011). *Straffegjennomføring etter lov av 18. mai 2001 nr. 21*. (2. Utg). Oslo: Høyskoleforlaget

Straff – jus. (2014). I Store Norske Leksikon. Hentet fra <https://snl.no/straff%2Fjus>

Straffegjennomføringsloven. (2001). Lov om gjennomføring av straff mv. Av 18. Mai 2001

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. (utg. 4) Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Ugelvik, T. (2010). *Å være eller ikke være fange: Frihet som praksis i et norsk mannsfengsel (Doktoravhandling)*. Universitetet i Oslo

Ugelvik, T. (2011). *Fangens friheter. Makt og motstand i et norsk fengsel*. Oslo: Universitetsforlaget

Weber, M. (1971). *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Ugelvik, T., Dullum, J (eds). (2011). *Penal Exceptionalism?: Nordic Prison Policy and Practice*. Abingdon: Routledge

Vedlegg

V1 Informasjonsbrev og forespørsel om deltagelse

Kine Skomakerstuen
Institutt for sosiologi og sosialt arbeid
Universitetet i Agder
Postboks 422
4604 Kristiansand

Dato:

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjektet “Straff og rehabilitering – to grunnpillarer i norsk straffegjennomføring”

Jeg holder for tiden på med en masteroppgave om norske overgangsboliger. Hensikten med dette arbeidet er å få kunnskap om hvordan de innsattes tanker omkring de erfaringene de har fått under sin soning, samt om de har gjort seg opp noen refleksjoner knyttet til begrepene: straff, rettferdighet og rehabilitering. På denne måten ønsker jeg sammen med dere å oppnå og kanskje også bidra til større innsikt i og forståelse av de dilemmaene som innsatte står ovenfor i norske overgangsboliger.

Prosjektet utføres under veiledning av førsteamanuensis og Ph.D Solveig Botnen Eide og Ph.D Terje Emil Fredwall, ved Universitetet i Agder.

1-2 timers intervju etter avtale.

Denne forespørselen om å delta i forskningsprosjektet får du sammen med omkring fem til sju andre innsatte. Som innsatt har du erfaringer som er svært viktige for mitt arbeid. Jeg håper derfor at du velger å være med. Sier du ja, vil du delta i et intervju med meg som normalt vil ta omkring en til to timer. Det vil kun være deg og meg til stedet. Jeg ønsker her blant annet å høre om dine tanker og opplevelser knyttet til din soning og om det er noen opplevelser du kan trekke frem som særlig positive eller negative. Om du har gjort deg opp noen tanker knyttet til din egen straffegjennomføring og fremtid. Intervjuet vil bli tatt opp digitalt.

Frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet, og du kan helt frem til prosjektets slutt velge å trekke deg uten videre begrunnelse. Masteroppgaven forventes å være ferdig innen sommeren 2016.

Personvern

Undersøkelsen gjennomføres etter lovpålagte regler og er godkjent av personvernombudet for forskning og [REDACTED]. Som forsker er jeg ansvarlig for at personidentifiserende opplysninger om deg behandles konfidensielt. Det er ingen andre enn meg og mine veileder som får lytte til lydopptaket. Verken navnet ditt eller navnet på fengselsinstitusjonen, kommunen, fylket eller kriminalomsorgsregionen du er knyttet til vil oppgis i oppgaven. Personopplysninger og annen informasjon som kan knytte undersøkelsen til deg vil bli behandlet konfidensielt og bli anonymisert når prosjektet avsluttes.

Samtykkeerklæring

Hvis du ønsker å delta i undersøkelsen, er det fint om du signerer den vedlagte samtykkeerklæringen og leverer den til meg, eller til en av betjentene eller miljøterapeutene.

Behov for mer informasjon

Har du ellers spørsmål når det gjelder denne henvendelsen, kan du ta kontakt med meg på e-post: kine.skomakerstuen@gmail.com

Jeg håper du takker ja. På forhånd takk for hjelpen!

Vennlig hilsen

Kine Skomakerstuen
Mastergradsstudent, Universitetet i Agder

V3 Prosjektvurdering - Personvernombudet

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Formålet med studien er å undersøke om straffegjennomføringen i norske fengsler oppleves som hensiktsmessig og rehabiliterende.

I tillegg til meldeplikten til personvernombudet, må all forskning i kriminalomsorgen, som ikke er initiert av kriminalomsorgen selv, godkjennes av det regionskontoret i kriminalomsorgen hvor prosjektet skal foregå. Retningslinjene for slik søknad finnes på kriminalomsorgens nettsider: <http://www.kriminalomsorgen.no/retningslinjer.237912.no.html>

Utvalget består av innsatte som soner i overgangsbolig. Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskriv mottatt 29.01.2016 er godt utformet.

Det behandles sensitive personopplysninger om strafferettslige forhold.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Universitetet i Agder sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektlutt er 17.06.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å: - slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)

- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn) - slette digitale lydopptak

Prosjektnr: 46530

V4 Godkjennelse NSD

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Solveig Botnen Eide Institutt for sosiologi og sosialt arbeid Universitetet i Agder
Serviceboks 4224604 KRISTIANSAND S

Vår dato: 01.02.2016 Vår ref: 46530 / 3 / HIT Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 10.01.2016. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 29.01.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

46530

Behandlingsansvarlig Daglig ansvarlig Student

Straff og rehabilitering. En kvalitativ studie av innsatte i det norske fengselet

Universitetet i Agder, ved institusjonens øverste leder Solveig Botnen Eide Kine Skomakerstuen

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 17.06.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54

Hildur Thorarensen

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD. Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD. SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Vedlegg: ProsjektvurderingKopi: Kine Skomakerstuen kine.skomakerstuen@gmail.com

V5 Godkjennelse fra Kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen region [REDAKERT] har mottatt søknad fra masterstudent Kine Skomakerstuen Institutt for sosiologi og sosialt arbeid UIA, hvor det søkes om tillatelse til å foreta intervjuer med domfelte i [REDAKERT]. Formålet med studien er å høre domfeltes egne refleksjoner og opplevelse rundt egen rehabilitering og straff. Søkeren ønsker å oppnå og kanskje også bidra til større innsikt og forståelse av de dilemmaene som innsatte står ovenfor i norske overgangsboliger.

Søkeren vil bruke kvalitativ metode for å kunne utforske meningsinnholdet i sosiale fenomener, blant annet ved bruk av forskningsspørsmålene:

1. Fungerer straff og rehabilitering som motstridende eller komplimenterende ideologier i praksis?
2. Hvilke syn har innsatte på begrepene straff og rehabilitering?
3. Vil den innsatte oppleve at han er rehabilitert eller habilitert under straffgjennomføringen?
4. Hva er årsaken til eventuell atferdsendring?
5. Opplevs straffen som rettferdig?

Deltakelsen baserer seg på frivillighet. Informantene vil bli anonymisert og de kan når som helst trekke seg fra undersøkelsen uten at det medfører konsekvenser. Gjennomføringen av selve undersøkelsen er planlagt i februar/mars. Søkeren veiledes av Ph.d/førsteamanuensis Solveig Botnen Eide og Ph.d. Terje Emil Fredwall ved Universitet i Agder.

Søknaden er utformet i tråd med retningslinjene for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen.

Regiondirektøren gir med dette tillatelse til gjennomføring av intervju. Tillatelsen gis under forutsetning av at NSD godkjenner prosjektet og at [REDAKERT] vurderer oppgaven som praktisk gjennomførbar og sikkerhetsmessig forsvarlig.

Opplysninger forskeren blir gjort kjent med kan være underlagt taushetsplikt, jf. Forvaltningsloven § 13. Forskeren er undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 c. Av § 13 e følger at forskeren plikter å hindre andre i å få tilgang til eller kjennskap til opplysningene. Overtredelse av taushetspliktbestemmelsene er straffbart, jf. straffeloven § 121.

Videre er det en forutsetning at forsker blir gjort kjent med lov om forskrift for personopplysningsloven. personopplysninger (Lov 2000-04-14 nr. 13) med tilhørende forskrift (FOR 2000-12-15 nr 1265), spesielt § 7.27 i

Forskeren skal påse at innsamlet materiale blir oppbevart på en forsvarlig måte og at det

foretas anonymisering av personidentifiserbare opplysninger ved publikasjon. Innsamlet materiale som inneholder personidentifiserbare data, skal makuleres så snart undersøkelsen er avsluttet. Dersom det skal gjøres unntak fra denne hovedregel, må dette godkjennes av Datatilsynet.

Regiondirektøren anmoder forskeren om å sende et eksemplar av masteroppgaven til de berørte kriminalomsorgsregionene, Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS og Kriminalomsorgsdirektoratet.

Lykke til med oppgaven!

Mvh

ass.regiondirektør

seniorrådgiver

V6 Semistrukturert intervjuguide

Navn/alder:

14. Respondentens bakgrunn

- a. "hva kan du fortelle meg, om deg og din *bakgrunn* (Soningsbakgrunn, gjenganger)?"
- b. "Kan du fortelle hvor lenge du har bodd her på [REDACTED]" hvordan er det å bo her?"

2. "Kjenner du noen som har sittet inne flere ganger?" (samme lovbrudd?)

3. "Syntes du din straffegjennomføring er *rettferdig* i forhold til din dom?"

- a. "Gjelder dette alle paragrafer?" (Uansett hva den innsatte sitter inne for)
- b. "Hvis ja/nei, hvorfor/hvorfor ikke?"

4. "Føler du at du har det bedre i fengselet enn utenfor på enkelte områder? I så fall hvordan?"

5. Endring, vendepunkt.

- a. "Kan du fortelle om noen vendepunkt du har hatt i løpet av soningen (positive/negative)?"
- b. "Hva førte til det?"

6. "Hva legger du i begrepene straff og rehabilitering?"

7. "Forventninger til livet etter løslatelse?"

8. "Hvilke utfordringer ser du for deg i forbindelse med løslatelse?"

9. "I hvilken grad har du fått hjelp for å takle disse utfordringene under soningen?"

10. "Sluttkommentarer?"

V7 Overgangsboligens kartleggingsintervju

Denne guiden er ment som et hjelpemiddel i gjennomføringen av intervjuer med kandidatene, som potensielt kan skal gjennomføre siste del av straffen i overgangsbolig.

Generell informasjon til kandidaten

- Presentasjon av ■■■■■ overgangsbolig; hvem, hva og hvor.
- Muligheter og begrensninger for den innsatte
- Ansvar og motivasjon

Fortelle kort hva som vil skje gjennom samtalen

Be kandidaten fortelle litt om seg selv

Videre ønsker vi å kartlegge:

Familie og bosituasjon

- Sivilstatus
- Forsørgerrolle
- Boforhold før innsettelse
- Boforhold under permisjon fra overgangsboligen

Nettverk

- Offentlig; hjelpeapparat, konkrete kontakter, ansvarsgrupper
- Privat; venner
- Grad av kontakt, hva er ønskelig, hva vil du oppnå i forhold til nettverk?
- Hvem er viktige ressurspersoner for deg for at du skal nå dine mål?
- Positive/negative kontakter
- Muligheter/hindringer i forhold til nettverk
- Hva slags forhold har du nå til tidligere nettverk?

Økonomisk situasjon

- Gjeld; offisiell, uoffisiell
- Har du kontroll/styring over din økonomi?
- Hvordan prioriterer du din økonomi?
- Er dette et felt du ønsker å arbeide med i boligen, har du behov for veiledning og hjelp?
- Hva er et mulig mål?
- Må spare opp penger til di 2 første ukene hvis di får plass her.

Hobby/interesser

- Hva liker du å holde på med?
- Hva har du gjort før?
- Hva kunne du tenke deg å holde på med i boligen?
- Hva ser du for deg at du vil holde på med etter løslatelsen?

Skolegang/arbeid

- Hva har du gjort før?
- Hva skal du gjøre nå?
- Utdannelse; hvordan, hva slags, når?
- Hva må til for at du skal lykkes?
- Hva trenger du hjelp til av de ansatte i boligen for å lykkes?
- Hva er din motivasjon for det du har valgt å gjøre?

Kriminalitet/lovbrudd

- Soningshistorie
- Hva tenker du om dette?
- Har du forsonet deg med deg selv og den dommen du har fått?
- Har du noe uoppgjort i forhold til det du har opplevd?
- Hvordan skal du unngå å havne tilbake i samme spor?
- Hva gjorde du i perioden/e du holdt deg unna kriminalitet?
- Har du nye saker eller bøter som ikke er oppgjort?

Hvilket forhold har du til rusmidler?

- Har rus vært en del av din soningshistorie?
- Hva er ditt forhold til rus per i dag?
- Hvordan skal du klare å holde deg rusfri?
- Hvilke utfordringer ser du for deg i forhold til å opprettholde rusfrihet?
- Forhold til anabole steroider og liknende?

Helse

- Psykisk
- Fysisk
- Behov for behandling? Sedelighetsgruppe på friomsorgen?
- Medisinsk hjelp?
- Smittsomme sykdommer?
- Er det noe vi bør vite om din helsetilstand?
- Fastlege i Kristiansand? Skifte i fengselet?
- Medbringe oppdaterte resepter fra fengselshelsetjenesten/fastlege.

Tiden i fengselet

- Deltok du i programvirksomhet, skole, jobb?
- Hvilken betydning hadde dette for oppholdet i fengselet?
- Var det nyttig og interessant?
- Hvor lenge deltok du i dette i fengselet?

Motivasjon for å søke ████████

- Framtidsutsikter
- Kortsiktige mål
- Langsiktige mål

Oppsummering av positive ressurser

Frivillig informasjon

Husk å anmode om å spare penger slik at de har litt på konto når de kommer til [REDACTED] Hvis ikke må de leve av forskutterte dagpenger.